

TIEDOTUSTUTKIMUS

1/95

tiedotustutkimus

1/1995

18. vuosikerta

Ilmestyy neljä kertaa vuodessa

ISSN 0357-8070

Toimitus

Päätoimittaja

Ullamaija Kivikuru

90 - 191 8906; kivikuru@valt.helsinki.fi

Toimitussihteeri

Risto Kunelius

931 - 2157 482 ja 2611 589; tiriku@uta.fi

Toimittajat

Merja Minkkinen 931 - 215 6304; timehu@uta.fi

Pekka Isotalus 941 - 601517; isotalus@jyu.fi

Heikki Kuutti 941 - 601 534; hkuutti@tukki.jyu.fi

Eija Poteri 931 - 2157 045; tieipo@uta.fi

Päivi Pöntinen 90 - 191 8838; ppontine@valt.helsinki.fi

Esa Reunanen 931 - 2157 182; tiesre@uta.fi

Seija Ridell tiseri@uta.fi

Timo Uusitupa 931 - 535 423

Esa Välväveronen 90 - 7014 957; tiesva@uta.fi

Toimitukselle

osoitettava posti:

Risto Kunelius

Mutkakatu 9

33500 Tampere

Julkaisija: Tiedotusopillinen yhdistys TOY ry., Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, PL 607, 33101 Tampere, ja NORDICOM, PL 617, 33101 Tampere

Tilausosoite ja osoitteenmuutokset: Tiedotusopillinen yhdistys ry, Helsingin yliopisto, Viestinnän laitos/Miia Apukka, PL 54, 00014 Helsingin yliopisto, PS-tili TA 848 589.

Tilaushinnat: Tiedotusopillisen yhdistyksen jäsenet saavat Tiedotustutkimuksen jäsenmaksuun sisältyvänä jäsenetuna. Jäsenmaksut 1995: vuosijäsen 150,-, opiskelijajäsen 75,-, ainaisjäsenyys 750,-, yhteisöjäsen 670,-. Yhdistykseen kuulumattomille Tiedotustutkimuksen vuosikerta maksaa 165,-.

lirtonumerohinta: 25,-. Irtonumeroita myy NORDICOM (myös vanhoja numeroita), Akateeminen kirjakauppa, Tiedekirja ja Bok Café (Turku).

SISÄLLYS 1/95

	<i>Ullamaija Kivikuru</i>	Valta vai teksti - vai valtaisa teksti?	2
artikkelit	<i>Erkki Karvonen</i>	Ajattele positiivisesti - ota Kummeli!	4
	<i>Tarja Savolainen</i>	Suuret ja merkittävät versus uhkeat ja verevät	15
	<i>Timo Kuronen</i>	Euroopan tie tietoyhteiskuntaan	26
	<i>Matti Leiwo</i>	Presidentinvaalit näyttämöllä	37
	<i>Tarja Savolainen</i>	Mimi Whiten haastattelu	45
arviot	<i>Seija Ridell</i>	Tv-uutiset: kansalaisen pakko, katsojan piina (Ingunn Hagen: News viewing ideals and everyday practices: The ambivalences of watching Dagsrevyen)	53
	<i>Esa Reunanen</i>	Utooppisesta dystooppiseen energiakeskusteluun (Ismo Kantola & Annamari Konttinen: Energiatietämys projektien aikakaudella; Ismo Kantola, Risto Haverinen & Timo Peuhkuri: Energiatietämys julkisessa keskustelussa)	55
	<i>Esa Väliverronen</i>	Ympäristökonfliktien aallot (Ari Lehtinen & Pertti Rannikko, toim.: Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto)	57
tiedoksi			58
	Kirjat ja raportit		60
	Tutkielmat		61
peilillä peilaten			64
	English summaries		65

Valta vai teksti — vai valtaisa teksti?

■ Valtan käyttö ja väärinkäyttö eivät ole viestintäalalla suinkaan loppuneet — loppunut on vain viestinnän tutkijoiden halu puuttua asiaan. EU rakentaa *Festung Europaa* kulttuurinkin alalla, ja Martin Bangemann kumppaneineen tekee häkelyttäviä, edistykseellisen taantumuksellisia tai taantumuksellisen edistykseellisiä informaatiopoliittisia ohjelmiaan, mutta viestinnän tutkijat vain sukkeltavat tekstiin. Rohkeimmat puhuvat sentään identiteeteistä, mutta korostavat kilvan, että jälkimodernin yhteiskunnan ihmisillä on aina useampia identiteettejä. Uhkarohkeat tohtivat joskus puhua kansalaisyhteiskunnasta, josta on tullut välillä melkein muotitermi, mutta kukaan ei tarkkaan ottaen tiedä, mikä se on ja mihin sillä pyritään. Hajurako Habermasiin halutaan kumminkin tehdä.

Jotenkin näin se meni. Skottlantilaisen Sterlingin yliopiston Philip Schlesinger, Oslossa tuttu vierailtava professori, paukutteli totuusiaan Oslossa pidetyssä medioita ja kollektiivisia identiteettejä käsittelevässä seminaarissa. Schlesinger oli seminaarissa jo toinen paha poika. Ensimmäinen oli sosiologi Otto Brox, EU-vastustaja ja maineikas sanan säilyn heiluttaja, joka roimi Norjan EU-kampanjaa skismogenosiksen näkökulmasta. Ei ollut edes kunnan skismogenosis kuulemma, vaikka päättyikin Broxin kannalta mieluisasti.

Mutta palataanpa Schlesingeriin. Hän ei vaatinut paluuta entisen malliseen, yksipuiseksi kokeemaansa viestintäpoliittiseen tutkimukseen, vaan tutkimukseen, joka lähestyy vallankäyttöä tekstien kautta, viisastuneena viime vuosikymmenten tutkimuksen teoreettisista ja empiirisistä juoksu- tuksista. Schlesinger oli sitäkin mieltä, että yksi lähihistorian eniten väärinymmärrettyjä tutkimuksen suuntauksia on brittiläinen kulttuuritutkimus, joka ei ole koskaan halunnut unohtaa vallan näkökulmaa. Mutta kulttuuritutkimus on suosionsa myötä vetistynyt niin, ettei sen olemusta enää tunnista, vaikka tutuilla käsitteillä puhutaan.

Schlesinger aikoo kunnialla panna ajatuksiaan kokeeseen parhaillaan Norjassa käynnistyvässä *ARENA*-tutkimuksessa, joka pyrkii selvittämään yhteiskunnallisen vaikuttamisen kerroksisuutta ja julkisuuden roolia siinä. Miten ihmisiä hallitaan sanan voimalla jälkimodernissa paikallisyhteisöjen maassa? Tämä on uuden suurprojektin peruskysymys. Se lähtee, kuinkas muuten, EU-kampanjasta, mutta aikoo kattaa paljon muutakin.

Schlesinger ei ole kiusallisine kysymyksineen yksin. Tästä on osaltaan todisteena eri puolilla maailmaa vilkkaana virinnyt kiinnostus viestinnän etiikkaan ja normatiiviseen pohjaan. *Media monitoring* -tyyppinen mediakritiikki on myös ottanut tulta; Etelä-Afrikassa on liikkeellä useampiakin ryhmiä uuden poliittisen järjestyksen mediavaltaa tutkailemassa, kanadalainen *Mediawatch*-projekti kerää parhaillaan maailmanlaajuisesti informaatiota naisten näkyvyydestä maailman uutisvirroissa. *Images of Foreign Countries* -tutkimusta ollaan uusimassa tänä vuonna, kuulemma yli 50 maassa. Tätä voidaan tuki kutsua määrällisen tutkimuksen (osittaiseksi) paluuksi, mutta kyse on itse asiassa syvemmästä asiasta. Oikean ja väärän, voiman ja sen puutteen, informaatiovirtojen tasapainon ja tasapainottomuuden, viestinnän oikeuksien ja sääntelyn monisävyinen problematiikka on keräämässä taas tutkijoita kimppuunsa vuosi vuodelta yhä enemmän.

Meillä päin on yhä ollut aika hiljaista. Suomalainen journalismikin on vain väkinäisesti puuttu-

nut EU:n julkisuusikäytäntöihin, kiista television eurooppalaisäännöksistä ja muut EU:n viestintäpoliittiset ratkaisut on kuitattu pikku-uutisilla. Herra Bangemannkin raportoineen on kohtalaisen tuntematon suuruus näillä main; viestinnän valtatie toki tunnetaan ainakin terminä, koska se kuuluu aikamme muotisanastoon, mutta termin ideologinen tausta on jäänyt meillä aika vähälle huomiolle journalismissa. Toisaalta journalismi ei ole koskaan toki hyljeksinyt vallankäytön akselia — ei ole voinutkaan, koskan kirjaa vallankäyttöä päivittäin.

Viestinnän tutkimus sen sijaan on meillä pitkään potentu 70-luvun jälkitilaa ja pitänyt suhteensa valtaan järjestelmällisen beesvärisenä. Tavallaan tämä on ymmärrettävää, monellakin tasolla. Edellinen viestintäpoliittisesti painottunut tutkimuksen vaihe tuotti kiistatta paljon yksiniitistä tavaraa (jos kohta muunkinlaista) ja oli usein sallimaton dissidenttejiään kohtaan, ja siksi se täyty kolmasti kieltää vielä 1990-luvullakin. Kiusallista tietysti on sekin, että suomalainen viestinnän tutkimus sai silloin kohtalaisesti huomiota myös muualla, ja tätä imagoa kannamme yhä monessa yhteydessä: ”Teillä missä viestintäpolitiikkaa tutkitaan niin paljon, tämä ei vamaan ole uutta...” Mitä tekee puhdasverinen tekstipiiriläinen tällaisessa tilanteessa?

Opiskelijat ovat kyllä aika ajoin kiinnostuneet diskursseihin uppoutuneiden opettajiensa mielestä kiusallisista tai ainakin vanhanaikaisen makuisista aiheista: viestinnän vaikutuksista, vallankäytön kielestä, objektiivisuudesta, viestinnän normipohjasta, julkisen palvelun periaatteesta ja käytännöstä. Useimmiten opettajien ei ole tarvinnut kurinpitotoimiin ryhtyä, sillä asia hoituu itseltään. Graduntekemisen kirjaamattomat säännöt ovat tiukat — sopivien ja sopimattomien aiheiden raja on kohtalaisen selkeä. Ei tarvitse kuin tutkia eri ’vuosikertojen’ graduaiheita, jotka eivät tokiakaan muunnu valmiiksi tutkielmiksi tasatahtia. Ns. viivästyneen opiskelijan tunnistaa usein pelkän tutkielman aiheen perusteella. Tutkielmalista katoessa voi kysyä kuin päiväkodin muistipellituokiossa: ”Mikä seuraavista ei kuulu ryhmään?” Kaikki hoksaavat, ettei peruna kuulu ruusun, kielon ja päivänkakkaran joukkoon.

Muuallakin maailmassa muutos vielä oikeastaan vasta väreilee ilmassa, etiäiset ovat liikkeellä. Tuttu shabluuna meidän tiukkapipoisessa tutkimuskulttuurissamme olisi se, että viestintäpoliittisesti painottuneelta tutkimukselta kielletään tiukasti arvo vielä jonkin aikaa ja sitten tulee suuri pamahdus, jossa kaikki entinen leimataan kertaheitolla tyhjäksi ellei peräti tyhmäksi. Silloin toteutuu juuri se, mistä skottiprofessori varoitti: kun on kiire kieltää kaikki entinen, ei osata hyödyntää lainkaan sitä, mitä edellisinä vuosina ja edellisissä täyskäännöksissä on opittu. Olisivatkohan muunlaiset toimintamallit sittenkin mahdollisia?

Ullamaja Kivikuru

ERKKI KARVONEN

Ajattele positiivisesti — ota Kummeli!

eli kuinka Kummelin kanssa tehtiin mukavuustyötä

Artikkelissa pohditaan kulttuuriteorian sekä palautekirjeiden ja katsojahaastattelujen pohjalta sitä, miten ihmiset käyttivät viihdeohjelma Kummelia tehdäkseen elämänsä mielekkäämmäksi ja mukavammaksi. Kummelin todetaan antaneen aineksia ”mukavuustyön” tekemiseen niin kotona, kouluissa, työpaikoilla kuin ammejassakin. Kummelin todetaan pystyneen ilmentämään osuvasti ja relevantisti katsojien arkista elämää. Kummeli antoi myös ihmisille voimaa, virkistystä ja edellytyksiä elämänhallintaan.

■ Tämän artikkelin lähtökohtana on kulttuuritutkimukselle tyypillisesti ajatus aktiivisista ihmisistä ja yleisöistä, jotka käyttävät tarjoutuvaa valinnanvaraansa järjestääkseen elämäänsä mielekkääksi ja mukavaksi tai ainakin siedettävämmäksi. Tässä mukavuustyössään ihmiset käyttävät apuvälineenä myös populaarikulttuurisia tuotteita — kuten TV-ohjelma *Kummelia*. (Aktiivisista yleisöistä ks. esim. Fiske 1994).

Mitä käyttöä ihmisillä on Kummeli tv-ohjelmalle? Miten ohjelma auttaa ihmisiä elämässään? Mitä iloa ja voimaa ihmiset saavat ohjelmasta? Näihin kysymyksiin etsin vastauksia tulkitsemalla kulttuuriteorian valossa Kummelin saamaa fanipostia ja fanihaastatteluja¹.

Yleisradion TV 2:n ohjelmistoon kuulunut viihdeohjelma Kummeli tunnustettiin omintakeiseksi ja huumoriltaan omalaatuiseksi, ”jotenkin valtaviirasta erottuvaksi”. Ohjelma ei koskaan yltänyt miljoonamittoihin katsojatilastoissa² kuten *Napakymppi* ja *Tuttu juttu*, mutta sitäkin innostuneempi oli se ihailijajoukko, joka piti ohjelmaa jotenkin ”omana juttunaan”. Ohjelma tuotti voimakkaasti katukuvassa näkyvän ja erityisesti kuuluvan fanikulttuurin ”kummelipuheineen”, paitoineen, pinsseineen ja lippiksineen.

Kummeli oli oman yleisönsä piirissä suosittu, jopa kulttia muodostava ohjelma. Ien Angin (1985) tapaan voidaan lähteä siitä, että tullakseen suosituksi kulttuurituotteen on todella annettava jotakin hyvin monille ihmisille. Ang (mt. 4, 6, 17) määrittelee tämän ”annin” ennen muuta iloksi, nautinnoksi, huviksi (pleasure). Katsojien itsensä termein kyse voi olla siitä kuinka ohjelmasta ”tulee hyvä mieli, hyvälle tuulelle, lämmin tunne”. (Ks. Kytömäki & Savinen 1993, 18)

Näkökulmani Kummelin käyttöön on juuri tuo ilon saamisen näkökulma. Tällöin kysellään ihmisiltä vastausta siihen, miten he ottavat ilonsa Kummelistä. Ja millaisen ilon.

Kulttuurinen mukavuustyö

Kulttuurin voi määritellä ihmisten aktiiviseksi toiminnaksi, jossa he tarjoutuvan valinnanvaransa puitteissa järjestävät elämäänsä mielekkääksi, mukavaksi tai ainakin siedettävämmäksi. Tässä määritelmässä on lähtökohtana kulttuurin *kontingenttius*. Termillä viitataan filosofiassa siihen vält-

tämättömän ja mahdottoman väliseen alueeseen, jossa ihmisellä on mahdollisuus valita ja määrätä asioista itse. Kontingenti merkitsee valittavissa olevaa, siis valinnaisen aluetta — itsemääräämisen piiriä. Ihmiset todellistuvat aina heitettyinä tiettyihin olemassaolon ehtoihin ja näiden puitteisissa heillä on tietty valinnanvara järjestää elämäänsä.

Määritelmään sisältyvä toinen lähtökohta määrittää tarkemmin sitä miten ihmiset valinnanvaransa käyttävät. Oletuksena on, että ihmisten tekemät valinnat tähtäävät elämän muokkaamiseen mukavammaksi ja mielekkäämmäksi. Tällainen näkemys sisältyy Wolfgang F. Haugin (1983a) ”kulttuurisen aspektin” konseptioon. Kulttuurisesta voi Haugin mukaan puhua silloin, kun ihmiset elävät itselleen ja ”suuntaavat toimintojaan itselleen mielekkäästi ja aistimellisesti nauttien”. (mt. 135). Haugin pohjalta ”mielekkäästi ja nautinnolla” -näkemystä on kehitelty myös Lauri Mehtonen (esim. 1980). Haugille kulttuurinen rakentuu omaehtoisesti, ”alhaalta”, ihmisten keskuudesta käsin. Tälle vastakkainen on ideologinen aspekti, joka viittaa ”ylhäältä” valtakoneiston suunnasta tulevaan ihmisten alamaistamiseen. Spatiaalinen metafora ”alhaalta ja ylhäältä” on lähellä arkiarjista kuvaa hierarkkisuudesta yhteiskunnassa.

Fiske (1993) tuottaa ylläesitettyyn nähden samankaltaisen näkemyksen työstämällä Victor Turnerin (1982) erottelua kulttuurin kahteen ulottuvuuteen, nimittäin *struktuuriin* ja *communitas*-yhteisöllisyyteen. *Strukturissa* on Fisksen tulkinnan mukaan kyse hierarkkisen arvo- ja asemajärjestyksen tuottamisesta, hallinnoimisesta, sivilisoimisesta, siistien ja kurinalaisten byrokratian rattaiden tuottamisesta. *Communitas*-termi taas viittaa tasavertaisten ihmisten muodostamaan yhteisöllisyyteen, jossa identiteetti ja suhteet rakentuvat ryhmän jäsenten oman mukavuuden ja mielekkyyden ehdoilla. Yhteiskunnallinen hierarkkisesti järjestävä ja kontrolloiva valtarakenne ei tuota eikä vaadi tällaista muodostumaa, vaan pikemminkin *communitas*-yhteisöllisyys karkaa imperialisoivan vallan käsistä ja ainakin potentiaalisesti uhkaa sitä. (Fiske 1983, 68-69, 80)

Kovin paljon en valehtele jos väitän, että Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* kuvaa pääasiassa kovissa sotaoloissa toteutuvaa miesten *communitas*-yhteisöllisyyttä, mikä on jatkuvassa hankauksessa struktuuristen valtopykimysten ja -rakenteiden kanssa.

Kulttuurista elämän mukavaksi tekemistä voidaan metaforisesti ajatella meille annetun kaun huoneen, korsun tai luonnontilaisen saaren (olemassaolon ehdot) ”sisustamisena”, ”pehmustamisena” tai mukavaksi järjestämisenä.

Ihmisillä on tavallisissa kotioloissaan, mutta myös vankiloissa, kouluissa, tehdassaleissa, toimistopöytien takana käytettävissään valinnanvara, jonka puitteissa he tekevät elämästään mukavampaa. Nautintoaineet (kuten kahvi, tupakka, alkoholi) ja kulttuurituotteet (kuten radio, tv, kirjat) ovat eräitä keinoja joilla ”elämä sisustetaan mukavaksi”. Ennen muuta elämä saadaan kuitenkin mukavaksi toisilla ihmisillä, esimerkiksi työporukan kanssa rupatellen ja hauskaa pitäen. Kummeli toimi mukavuustyön välineenä sekä katseluhetkellä että myöhemmin työ- ja koulukavereiden keskuudessa kuten tuonnempana lähemmin kerrotaan.

Itse asiassa Kummelin artistit muodostavat kuvaruudussa esikuvan omassa keskuudessa muodostettavalle *communitas*-tyyppiselle yhteisöllisyydelle. Kummelia katsottaessa nähdään kaiken aikaa jengi pitämässä hauskaa. Koska hahmoja on kymmeniä tai satojakin tulee helposti illuusio monista eri porukoista pitämässä hauskaa; tähän joukkoon myös katsojat tuntevat voivansa liittyä. Vastaavaan tapaan toimii eräiden Radio Mafian juontajaporukoiden mekastus ja ilonpito ohjelmissaan; tähänkin yhteisöllisyyteen kuuntelijat eri puolilla tuntevat liittyvänsä mukaan. Ohjelmat toimivat ikäänkuin ”esilaulajina” *communitas*-kuoron yhteisöllisyyden muodostamiselle.

Elämän mukavaksi järjestämisestä on syytä huomauttaa, että se ei suinkaan aina ole vaiku-

tuksiltaan harmittoman epäpoliittista. Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että maailmamme on luonteeltaan niukka ja rajallinen: yhden vallinnan toteutuminen voi tehdä mahdolliseksi jonkin toisen vallinnan. Toiseksi yhteiskunta on ihmisryhmittymien moneus eikä homogeeninen ykseys ja tästä seuraa mahdollisuus, että yhden ryhmän kulttuurinen mukavuustyö tulee merkittävään epä-mukavuutta ja elämän huonontumista toiselle ryhmälle. Haug (1983b, 147) huomauttaakin, että sama ilmiö voi yhden luokan näkökulmasta toimia kulttuurisena ja toisen luokan näkökulmasta ideologisena, toimintakykyisyyttä rajoittavana tekijänä.

Jos esimerkiksi autoilijat tekevät elämänsä mukavaksi, niin kenties jalankulkijat kärsivät. Jos miehet historiallisesti ovat "sisustaneet" maailman itselleen mukavaksi elää, niin kenties se on tapahtunut naisten kustannuksella. Jos länsimaiset ihmiset järjestävät elämän maapallolla itselleen miellyttäväksi, niin kenties joidenkin afrikkalaisten ainoaksi mahdollisuudeksi pehmittää kovia olojaan jää islamilaisen fundamentalismin lohtu. Muuten: uskonnot voidaan tästä näkökulmasta käsitellä suuren luokan kulttuurisiksi muodostelmiksi, joiden tehtävänä on pehmittää siedettäväksi olemassaolomme ehdoista ikävin, nimittäin kuolema.

Kummeli ja resistanssi

Myös resistanssi, hallittujen "alamaisten" vastarinta valtajärjestelmää ja sen agenteja kohtaan, on käsiteltävissä mukavuustyönä, jolla oma asema tehdään siedettäväksi. Resistanssilla yritetään vallata edes jonkin verran itsemääräämisen aluetta elämään, jota muutoin hallitsevat aina "paremmiin" tietävät teknokraatit, byrokraatit, lakimiehet, pomot, opettajat, vanhemmat. Hallinnosta päin katsottuna tämä resistanssi näyttäytyy useinkin kummallisen irrationaalisenä ja harmittavana vastaanhangotteluna.

On myös huomautettava, että resistanssi ei mitenkään välttämättä ole edistyksellistä (vrt. uusnatsit) tai esim. terveellistä (tupakan polttaminen uhmaten, kun se kerran on kiellettyä). Mutta aina siinä on oma itsemääräämiseen ja elintilan raivaamiseen liittyvä mielekkyytensä.

Viihdeohjelma Kummeli ja sen käyttötapoja ei voida täysin ymmärtää ilman resistenttisuuden huomioonottamista. Populaarikulttuuri yleensäkin voidaan ymmärtää itsemääräämisen vajetta kärsivän kansan (lat. *populus*) kulttuuriksi ja resistenttisuus on siihen yleisesti liittyvä piirre. Populaarikulttuuri käsittelee useinkin yhteiskunnallisia hierarkioita ampumalla alas auktoriteettien määrittämän oikean, virallisen, korkean ja hurskaan ilmenemismuotoja. (Stallybrass & White 1986, Sihvonen 1991).

Kummelissa on nähtävissä koko joukko kuvastoa, joka käsittelee ja työstää yhteiskunnallisia hierarkioita: esim. "sotilas-Lasse" vs. poika, opettaja ("miksi-sinä-sanoit-sen!") vs. oppilas, työnjohtaja vs. "selvä!-työmiehet", vahtimestarit vs. artistit, valmentaja vs. urheilija, ison ja pienen työkoheen arvonta, ironinen "kuuluu parhaaseen A-ryhmään" jne.

Kummelihahmoista "kalastaja Martti Mielikäinen" on jo ruumiillisen habituksensa puolesta kaikkein populaareimpia ja resistenttisimpiä ilmestyksiä. Mielikäinen on kaukana siitä kurinalaisesta, siviilisoidusta ja arvokkaasta hahmosta, jonka valta pyrkii tuottamaan. Mielikäinen on kasattu täyteen "junttiuden" merkitsijöitä: karvalakki, pussihousut, kinttaat, joilla pyyhki nenäänsä, savolainen puhe jne. Siviilisoiva valta tuottaisi puritaanisen, arvokkaan, suljetun, monumentaalisen, mieteliään, epäseksuaalisen ja jäntevän ruumiin (kuin Paavo Nurmen patsas). Sen sijaan Mielikäinen on kykenemätön pitämään itseään lainkaan kurissa: omalle vitsilleen nauraessaan ja kiemurrellessaan hän aina valuu lattialle. Mielikäinen on groteski hahmo ammottavine suineen, roikkuvine

kieliseen ja aina riittävästi vitseineen. (vrt. Sihvonen 1991 Uuno Turhapurosta).

Ja Kummelia käytetään hyväksi resistenttiosassa *communitas*-yhteisöllisyydessä työpaikoilla, kouluissa ja armeijassa:

"Me täällä armeijan harmaissa, kranaatinheitinkomppaniassa, katsotaan jokaikinen teidän tekemänne superhyvä Kummelijaksonne. Siitä riittää juttua seuraavaan jaksoon asti. Kouluttajat eivät oikein tykkää kun AINA vastailemme teidän keksimillänne fraaseilla. Esim.: Yli-väapeli Nieminen: ASENTOOO! Johon kirjurit vastaavat asennon tehden ja samalla sutkais-ten: "Selvä." (ote palautekirjeestä).

"Koulussa me niin kun sovelletaan niitä niitten hokemia ja yritetään soveltaa tilanteeseen ja sit se ... tavallaan siitä tulee sellaista tilannekomiikkaa. Se on niin hyvä, kun opettajat ei kuitenkaan tajua niitä ja sitten kaikki oppilaat nauraa niille. Se on huvittavaa ..." (ote haastattelusta, tyttö 15 v., Jyväskylä).

Artistit tuntejemme tulkkina

Perinteisen viestintätutkimuksen käyttämän ns. siirtojäsennyksen mukaan Kummelin tapauksesakin on kyse siitä, että jotkut lähettäjät siirtävät uutta tietoa tai informaatiota välimatkojen yli eräiden vastaanottajien mieliin. Tämä on epäilemättä totta, mutta kilpaileva ns. yhteisyysjäsennyksessä lie-nee kuitenkin tässä paremmin paikallaan.

Yhteisyysjäsennyksen mukaisesti ajatellaan, että viihdetaitelijat ovat osa omaa yhteisöään, artisti on yksi meistä. Tässä asemassaan artisti tietää oman elämänsä kautta mikä ihmisten elämässä tuntuu hienolta ja hyvältä, ja mikä taas rassaa hermot riekaleiksi. "Yksi meistä" nousee artistiksi sen vuoksi, että hän sattuu olemaan parempi "puhemies" tai lauluntekijä kuin me muut. Artisti pystyy artikuloimaan, muotoilemaan meidän kaikkien tuntomme osuvasti kulttuurituotteissaan. (ks. Karvonen 1993).

Kulttuurituote on siis oikeastaan kansan viestintää omasta itsestään itselleen. Taitelijat ovat yhteisönsä sentimenttien konkretisoijia, ruumiillistajia, aistillisesti havaittavaan muotoon panijoi-ta. Se, mikä on aluksi olemassa ihmisten keskuudessa vain epäselvinä tuntemuksina, palautuu heille artistien toiminnan myötä kiteytyneenä ja intersubjektiviisen symbolisen hahmon ottaneena. Symbolisen ilmaisun avulla tuntemuksia voidaan sitten yhdessä prosessoida.

Ajatus kansan viestinnästä itselleen on luonteeltaan antimoderni. Descartesista alkavan länsimaisen modernin perinteen mukaisesti ihmismieli on itsenäinen substanssi, jota ei tarvitse perustella, vaan joka itsessään on kaiken muun perusta. Tällainen mieli tietää aina jo omasta itses-tään kaiken tarpeellisen välittömästi ja kirkkaasti. Mieli ei tarvitse tähän tietoonsa viestintää, kieltä, symboleja, joita käytetään siis vain ajatusten siirtämiseen välimatkojen yli. Ihmisen ei tarvitse läh-etää kirjettä itselleen tietääkseen omista ajatuksistaan, tuntemuksistaan. Tällaisen ajattelun mu-kaan ajatus kansan viestinnästä itseltä itselleen on järjetön väittämä.

Sen sijaan moderneille teorioille kriittinen postmoderni käsitys rakentuu suoraan kartesiolai-suuden ytimessä olevan tajunnan itsenäisyyden periaatteen vastaisesti. Sen mukaan tietoisuus ei olekaan itsenäinen, vaan se tarvitsee välttämättä jotakin TOISTA, itsensä ulkopuolista apuvä-linettä, voidakseen lainkaan toimia. Tuo apuväline on ihmisten yläpuolelle kohotettu totemi, sym-boli, merkkijärjestelmä ja lopulta koko ylyksilöllinen ja historiallisesti muotoutuva kieli.

Symbolivälineet eivät siis ole jotakin korvikkeellista ja ylimääräistä lisäystä ihmisyteen, vaan ne kuuluvat oleellisesti ihmisyteen ja ovat ihmisyyttä mahdollistavia ehtoja. Hyödyllisen ja ihmisen erityislaatua luonnehtivan lähtökohdan tutkimukselle tarjoaa Kenneth Burken (1966, 3-15,

1989, 56-70;) runomuotoonkin pukema ihmisyden määritelmä:

"Man is the symbol-using animal,
inventor of the negative,
separated from his natural condition by instruments of his own making,
goaded by the spirit of hierarchy,
and rotten with perfection.

Ihminen on siis symboleja käyttävä, niitä tekevä ja myös väärinkäyttävä olento. Symbolijärjestelmien käyttöönoton erityisenä seuraamuksena ihminen astuu maailmaan, jossa on merkikäivälineistöllä tuotettuja käsitteellisiä erotteluja, vastakohtia, negaatioita, joita luonnossa ei ole olemassa. Oikeastaan ihminen ei keksi erotteluja, vaan erottelut tuottavat ihmisyden, kuten Burke huomauttaa. Ihmisyhteisön oma symbolien ja muiden artefaktien tuotanto erottaa ihmisen eläimellisestä luonnollisuudestaan. Ihminen ei elä ja toimi luonnossa, vaan symboliympäristössä, symbolisesti muokatussa ja merkitysten kyllästävässä maailmassa. Ihmiskulttuureille on myös tyypillistä järjestää niin ihmiset kuin asiantilatkin hierarkkiseen järjestykseen (ylempi-alempi, toivottu-ei-toivottu jne.) Kulttuuri ei ole "olemisen järjestys" vaan "pitämisen järjestys", joka vaatii lihallisia ihmisiä pyrkiämään ja pakottamaan itseään erilaisten ideaalien edellyttämään täydelliseen olomuotoon.

Moderneissa diskursseissa materiaallinen merkki ja symboli on turha, postmoderneissa diskursseissa merkityöskentelystä tulee välttämätöntä, jotta ylipäänsä tietäisimme, keitä me oikein olemme. Ihmisen on siis kerrottava, viestittävä asiat jopa itselleen symbolien välityksellä. Symboleja työstämällä eivät ainoastaan viestintäkumppanit tule informoituiksi, vaan henkilö pystyy pukemaan sanoiksi asioita myös itsestään itsellensä.

Antikartesiolaisten näkemyksen mukaan ymmärrys ei suinkaan ala yksilöllisestä ajattelusta, vaan viestintä "ulkoisena" sosiaalisena kommunikaationa ihmisten kesken on lähtökohhta, joka siten sisäistyy myös "sisäiseksi dialogiksi" tai "hiljaiseksi yksinpuheluksi" eli ihmiselle ominaiseksi kielelliseksi ajatteluksi. Myös Vygotskin (1982, 48-50) mukaan puhe alkaa sosiaalisena ja sisäistyy psyykkiseksi. Ajattelu on itse asiassa kommunikatiivista toimintaa, jossa sisäistettyjen välineiden avulla keskustelemme itsemme kanssa ja pidämme itseksemme taukoamatonta sisäistä pulinaa.

"Sisäinen dialogi on toisten kanssa keskustelun heijastusta ja tuotetta. Sosiaalinen kommunikaatio on perustavaa, ja yksinpuhelu on siitä johdettua. Jos emme olisi puhuneet toisille ja he meille, emme puhuisi itsellemme koskaan." (Duncan 1962, 59; ks. myös Arendt 1958, 4; Moscovici 1984, 1988 ja Hall 1985).

Kummelit symbolisina johtajina

Näistä lähtökohdista päästään muiden muassa ns. Chicagon koulukuntaan kuuluneen Omin E. Klappin (1962, 1964) uudsurkheimlaiseen symboliteoriaan. Tämän mukaan nykyaikaisessakin yhteiskunnassa ihmiset jatkuvasti tarvitsevat "symbolisia johtajia", jotka pystyvät muotoilemaan kulloisillekin yhteiskunnallisille tuntemuksille symbolisen ilmaisun, pukemaan ne intersubjektiiivisesti käytettävissä olevan kielen sanoiksi.

Esimerkiksi artisti voi joskus nousta symboliseen johtajuuteen siten, että hän onnistuu muotoilemaan osuvan ja konkreetin ilmaisun jollekin, jonka perään ihmiset ovat haikailleet, tietämättä kuitenkaan selvästi, mitä he haluavat. Kun näin käy voi seurauksena olla räjähdysmäinen suosio, joka ilmenee vaikkapa fanien kiljuntana ja massojen jymisevinä "Sieg Heil" huutoina. Yleisö alkaa

käyttää artistia symbolisena välineenään, mikä merkitsee, että hänestä tulee yleisön luomus ja julkista omaisuutta oleva instituutio. Näin siis Hitlerkin puki sanoiksi jotakin aidosti saksan silloisen kansan tunnoissa liikkuvaa. Mutta oliko Hitlerin tarjoama muotoilu ainoa mahdollinen ja oliko se edistyksellinen? Tuskinpa vain.

Innostunut yleisöreaktio kertoo, että artisti ”on löytänyt tähän asti tunnistamattoman tai vähintäinkin tyydyttämättömän funktion, johon yleisö on hakenut ratkaisua tietämättä tarkalleen, mitä se haluaa. Mutta kun symbolinen johtaja on ilmaantunut, ihmiset ’tietävät’ tarkalleen, mitä he haluavat. He haluavat HÄNET tai olla hänen kaltaisiaan ...” (Klapp 1964, 37).

Klappin mukaan yhteiskunnassa on jatkuvasti menossa symbolinen ”julkinen draama” (public drama), jonka pyrittämiseen tarvitaan jatkuvasti erilaisia symbolisia hahmoja. Yhteiskunnan jatkuvasti muuttuessa ja tarpeiden vaihtuessa julkiseen draamaan vedetään mukaan uutta tilannetta paremmin artikuloivia hahmoja, samalla kun vanhoja symboleita putoaa pois.

Symbolisessa johtajuudessa on olennaista, että symbolin koetaan jotenkin aidosti edustavan ja ilmentävän ”meitä”. Nykyisten poliittisten puolueiden ja poliitikkojen ongelmana on juuri se, että niiden ei koeta edustavan ”meitä”, vaan niiden katsotaan vain pelaavan omaa valttapeliään. Ammattipoliitikon katsotaan vieraantuneen ihmisistä. (vrt. Pekonen 1986, 1991).

Ehkä Kummelin suosion salaisuus oli sen kyvyssä nousta symboliseen johtajuuteen edustamaan suoremmin ja aidommin meitä ihmisiä (ks. Karvonen 1994). Kummelin hahmothan ovat ”suoraan elävästä elämästä” ja nousevat hyvin läheltä arkista elämänmenoamme (hahmoja on yli 400 joten tämäkin lisää sarjan ”elämänmakuisuutta”). Tähän verrattuna viihdeohjelma, joka keskittyy parodioimaan poliitikkoja on ikäänkuin kaksinkertaisesti ”vieras”: poliitikot ovat jo valmiiksi ”ei-meitä” ja sitten näitä vielä karikoidaan huumoria tavoitellen. Palautetutkimuksen mukaan katsojat yleisemminkin arvostavat fiktion sosiaalista todenmukaisuutta ja relevanttiutta. Tällaista osuvuutta pidetään ”tuoreuden” ohella yhtenä ohjelman laadun ilmentäjänä (Kytömäki & Savela 1993, 46, 57).

Kummelin saamassa palautteessa muistetaan toistuvasti kiittää tekijöitä siitä, että nämä eivät keskity ivaillemaan poliitikkoja ja julkiksia. Usein todetaan myös, että esiintyjät ovat paljon parempia kuin AMMATInäyttelijät, joita siis voi vaivata sama vika kuin ammattipoliitikkojakin. Poliitikko on kuin näyttelijä, jonka ei katsota tehneen mitään ”oikeata” työtä. Sen sijaan kummeliartistit mielletään ”oikeassa” elämässä eläneiksi: hehän ovat opettajia ja muusikoita.

”Olette parempia kuin oikeat näyttelijät.” (ote palautekirjeestä)

”Kerrankin sellainen viihdeohjelma, jossa ei ole TURHAA julkisten imitointia ja haukkumista. Sellainen meinaan kyllästyttää! Olette aivan oikeilla viihteen raiteilla — tavallisten ihmisten asioita on tehty naurettavaksi.” (Ote palautekirjeestä).

Kummelifanit

Vaikka Kummeli keväällä 1994 lähenteli liki 900 000 katsojan suosiolla jo ”valtavirran” katsojämääriä, katsojakunnan ytimessä säilyi silti ”kulttikatsojien” tai fanien joukko, joita luonnehtii ohjelman pitäminen ”omana juttuna” joka erottaa heidät ”massasta”. Kulttikatsojia ”massoituminen” alkoi varmaan jo haitata, kun ”omasta jutusta” tuli ”kaikkien juttu”. (vrt. Ruoho 1994).

Kummeli sai aikaan voimakkaan fanikulttuurin ”kummelipuheineen”, paitoineen ja pinsseineen. Fanit velloivat massoina Kummelien lavaesitysten yleisönä. Vastaavaa fanaattista innostumista eivät ole aikaansaaneet Peteliuksen ja Kallialan sketsit, Uuno Turhapuro, Lapinlahden linnut

tai Alivaltiosihteen.

Sana "fani" tulee alunperin latinan "fanaticus"-sanasta, mikä on tarkoittanut asialle omistautunutta, temppeleipalvelijaa. Myöhemmin aikoina "fanaatikkoja" on alettu pitää patologisina kiihkoilijoina, joukkotiedotuksen ja tähtikulttien koneistojen tahdottomina orjina, massaviidehuumeen käyttäjinä. Modernissa länsimaisessa kulttuurissa ihanteellinen yleisö suhtautuu kulttuurituotteisiin etäisesti, analyyttisesti, rationaalisti.

Fanien suhtautuminen käsitetään sairaalloiseksi, koska se on liian intiimiin kontaktiin pyrkivää ja liian emotionaalista. Onkin oireellista, että naisten viehtymys emotionaaliseen fiktion (kuten Kauniit ja rohkeat) käsitetään kaikkein sairaimmaksi ilmiöksi, kun sen sijaan miesten kiihkoilu reaalisesti tapahtuvan urheilun parissa käsitetään vielä jokseenkin järkipuuhaksi. (Jensen 1992).

Tällaisen kielteisyyden sijaan fanit on syytä nähdä muutenkin aktiivisen yleisön kaikkein aktiivisimpana osana. John Fiske (1992, 37) erottaa faniudessa kolmenlaista tuotannollisuutta: 1) semioottisen tuotannollisuuden, 2) lausuvan tai julistavan tuotannollisuuden (enunciative productivity) ja 3) tekstuaalisen tuotannollisuuden.

Semioottinen tuotannollisuus tarkoittaa kykyä merkityksellistää ja lukea faniohjelmaa tietyllä tavalla. Tämä on intertekstuaalista tai geneerista taitoa, joka opitaan riittävän harrastuksen myötä. Lausuva tuotannollisuus käsittää ohjelmasta käytävän keskustelun, juonuilon toisten fanien keskuudessa. Itse asiassa hyvin suuri osa faniuden iloista juontuu fanipuheesta. Laajennettuna myös tukkamuoti, pinssit ja fanipaidat ovat tätä julistavaa tuotannollisuutta. Tekstuaalinen tuotannollisuus on fanien omaehtoista kirjallista tai kuvallista tekstien tuotantoa. Usein fanit pitävät itseään yhtä hyvinä ellei parempina tuottajina kuin ne, jotka ohjelmaa varsinaisesti tekevät. (ks. Jenkins 1992).

Kummeli poiki kaikkea kolmenlaista fanien tuotannollisuutta. Tottakai fani osaa ulkoa Matti Näsän kaikki aiemmat esiintymiset ja hänellä on herkkyyttä nauttia hahmon uusista vaahtoamisista. Tämä semioottinen tai intertekstuaalinen kompetenssi antaa sitten hyvän pohjan laukaista seurassa kussakin tilanteessa sopivia Matti Näsä -imitaatioita kuulijoille, joilla myös on hallussaan tällaisen taiteen ymmärtämisessä tarvittavat intertekstit. Kummelin kamikoidut murteelliset tai ärrävikaiset puheet olivat erityisen soveltuvia imitointiin ja näin tällainen lausuva tuotannollisuus nousi keskeiseen asemaan.

"Työpaikalla kertaillaan vitsejä ja matkitaan sanontoja. Se on sellanen sosiaalinen tapahtuma ... sillä ikäänkuin kevennetään ilmapiiriä. Työpaikalla nähdään Kummelin kakkosversio." (ote haastattelusta, nainen 30 v., toimittaja.)

Kummelin tekijät rohkaisivat jatkuvasti yleisöään tietynlaiseen tekstuaaliseen tuotantoon, nimittäin musiikkivisan kilpailuvastausten lähettämiseen ja sanamuunnosten tekemiseen. Tätä postia Porkkana-ryhmä sai vastaanottaa saavikaupalla. Postissa on usein myös kehuja ("sairaan hyvä ohjelma"), vertailua muihin viihdeohjelmiin ("peteliuskalliala-paskan jälkeen olette todella tervetulleita TV:n raikastajia") sekä nimikirjoitusten ja krääsän pyyntöjä.

Säännönmukaisesti kirjeissä on faniuden merkitsijöitä, kummelihokemia: Kylä lähtee!, Eritäin hyvin sanottu! Mä oon aina turvallani, Mua ei huvita kohta enää mikään!, Karu meininki!, Marsu jee!, Terrve kavernii!, Do diid, Artisti maksaa!, Tilaa äijä taksi!, Voe helevettiläinen sentään! My father was a marthyyr! Mutta yllättävän paljon joukossa on myös sketsiehdotuksia ja valmiita käsi kirjoituksia.

Fiske (1992, 34) toteaa, että fanit tekevät jyrkän rajanvedon sen suhteen, mikä kuuluu heidän faniutensa piiriin ja mikä taas ei. Fanit panostavat tiettyyn tuotteeseen ja tiettyyn makuun. Näin he pystyvät erottautumaan erityisesti tavallisten ihmisten valtavirasta ja luomaan erottuvan

identiteetin. Haastattelujen ja palautteen valossa Kummelin innokas katsoja ei kestä hetkeäkään muuta kotimaista viihdettä, koska pitää sitä niin kuluneena ja tylsänä. Ulkomaisista ohjelmista ”Villi Pohjola” ja ”Monty Python” saavat myönteisiä hajamainintoja.

”Semmonen omalaatunen huumori tai semmonen niinku, että musta ainaki tuntuu, että se ei oo semmosta valtavirtaa”. (ote haastattelusta, nainen 23 v.)

Kummeli antaa voimaa

”Tossa Kummelissa vaan on jotain mikä puree. Eli tekee oikein hyvää nauraa. Ja se pistää jotain virtaan, jotain vilpitöntä innostusta mussa. (...) Joteskin luulen, että se koskee selkeesti mun nykytilanteeseen kans. Se innostus ja herännyt toivo löytää itte kanssa nyt jotain samantapaista elämään, siis tota että löytää jonkun jonka kanssa skulaa ja virtaa, molemmat innoittaa toisistaan ilmoille lisää. (...) Ja nauramista sitä kaipaa kans. Ja tämmöstä myönteishenkistä hassuutta. Joten teidän ohjelmassa on ollut kartta mulle, mitä kaikkee just nyt kaipailen. (...) Sit kun käyn (kylässä) niin katotaan ja nauretaan ja se tuntu tosi terveelliseltä ja tuntu huiman hyvältä kehossa. Usko elämään ja maailmaan parantuu. Ihan tosi. (...) Niin, että kiitos vaan oikein paljon täst ohjelmast. Olen saanut sitä paljon voimaa ja valoa.” (otteita palautekirjeestä).

”Mulle on jo monena syksynä iskenyt päälle jonkun tasonen syysmasennus ja oireet vaihtelee vuosittain. Tänä vuonna ei toistaseks ainakaan ole ollut mitään itkujuhlia, mutta outo synkkyys ja turtumus hiipii kuitenkin kroppaan. Tää ei nyt ole mitään mielistelyä, mutta Kummelin avulla mä olen voinut paljon paremmin tän syksyn. Kun mulle tulee paha olo, mä alan katseleen videoita jotain vanhoja Kummeleita kun en muutakaan keksi, ja väsymys häipy. Kai se on vaan sitä, kun mä todellakin nautin niistä jutuista ja ne saa mut sydäimestä asti iloiseksi.” (ote palautekirjeestä)

”Kummelista saa paljon enemmän kuin vaan sen, että sulla on puol tuntia viikossa hauskaa (...) se on semmonen joka edustaa niinku niin paljon enemmän kun se vaan se niiden pelkästään se (ohjelma). (...) Kyllä se jollain tavalla piristää niinku jatkuvasti. (...) Vois kyllä sanoa, että ilman että mä kattosin Kummelia ni mä en ois niin positiivinen mitä mä oon (...) jos vertaa muihin hupiohjelmiin, jos joku niistä saa mut positiivisemmaks ku mä oon ollu ennen sitä, niin se on kyllä ehdottomasti Kummeli.” (Otteita haastattelusta, nainen 23 v.)

Kummelin palautekirjeissä mainitaan varsin usein kuinka ohjelma virkistää pitemmäksikin aikaa, auttaa jaksamaan viikosta toiseen ja jopa poistaa syysmasennuksen. Erittäin mielenkiintoisia ovat viittaukset ruumiillisen tason efekteihin: ”tuntu tosi terveelliseltä ja huiman hyvältä kehossa”, ”synkkyys ja turtumus hiipii kuitenkin kroppaan...”. vs. ”ne saa mut sydäimestä asti iloiseksi”.

Antikartesiolaisesti ajatellen ruumis ei rajaudu subjektiutemme ulkopuolelle, vaan se on päinvastoin ”sosiaalisen kokemuksemme ensisijainen paikka (...) jossa yhteiskunnallinen elämä kääntyy eleyksi kokemukseksi” (Fiske 1993, 57). Normalisoivalle ja kuriin panevalle vallalle ruumiin ”järjestykseen pano” on ensimmäinen askel sosiaalisten suhteiden hallinnoimisessa. Ihmistä ”rutistavat painee”, siis erilaiset vaatimukset, tuntuvat ruumiillisina vaikutuksina (ks. myös Karvonen 1992, 191-202). Näköjään myös ”paineista vapautuminen” tuntuu ruumiillisesti vapahtavana tuntemuksena.

Myöskin Kytömäen ja Savisen (1993) mukaan TV:n katsojen mielestä televisio on parhaimmillaan silloin, kun se puhuttelee tunnetasolla, tekee hyvän mielen. ”Että jää sellanen lämmin, hyvä mieli. Se hyvä mieli se on. Se jää vielä mieleen soimaan kun laittaa tv:n kiinni”. (mt. 18).

Tätä ohjelman affektivistista vaikutusta voi selittää amerikkalaisessa kulttuuritutkimuksessa

käytetyn, vaikeasti käännettävän *empowerment*-termin kautta. Termin kantasana on *power*, kyky, voima, valta. *Power* viittaa kykyyn hallita toisia ihmisiä, asioita, toimintoja. *Empowerment* viittaa siihen, kuinka jokin voi antaa ihmiselle kykyä hallita elämäntilannettaan, asemaansa arkielämässä (Grossberg 1992a, 95). Kyse on siis tietynlaisesta ”elämänhallinnan” lisäämisestä.

Grossbergilla (1992b, 64) *empowerment* viittaa yhdenentekevyyden tai indifferenssin voittamiseen. Kun ihminen kiinnostuu jostakin ja jokin alkaa liikuttaa häntä, hänen elämänsä tulee jotakin merkityksellistä ja hän saa tästä positiiviset fiilikset ja voimaa elämiseen. Tätä energiaansa ihminen voi sitten välittämisenä piiriä laajentaen sijoittaa uusiinkin kohteisiin. Lähtökohtana ollut impulssi on pannut alulle prosessin, joka ruokkii elämän yhä laajempaa merkitykselliseksi tulemisesta.

Näin esimerkiksi fanien kiinnostuksen ja energian investointi rock-musiikkiin auttaa heitä näkemään elämänsä mielekkäänä ja nautinnollisena. Se auttaa heitä myös pitämään puoliaan erilaisia tuskan, pessimismin, turhautumisen, vieraantumisen, terrorin ja tylsyyden muotoja vastaan. Tällainen *empowerment* on ”kasvavassa määrin tärkeää maailmassa, jossa pessimismistä on tullut common sensea ja jossa ihmiset lisääntyvässä määrin tuntevat olevansa kykenemättömiä välittämään yhtään mistään ...” (Grossberg 1992b, 65).

”Fanius on ainakin potentiaalisesti optimismin, virkistymisen ja innostumisen työssija.

Nämä taas ovat välttämättömiä ehtoja kamppailulle omien elämänolosuhteiden muuttamiseksi.” (Grossberg 1992b, 65).

Näiden populaarikulttuurin vaikutuksia ylistävien lausuntojen jälkeen voidaan kysyä epäilevästi, eikö subjektiivisen mukavuuden sijaan pitäisi pyrkiä tekemään objektiivisia korjauksia elinoloihin. Pitäisikö siis äänestää? Tehdä jostakin rutosti rahaa ja ostaa mersu? Perustaa puolue? Olla aloitteellinen? Keskustella vakavasti opettajien kanssa? Ampua upseerit ja marssia kotiin? Tehdä valankumous?

Henkilökohtaisen voiman ja virkistymisen saaminen ei toki poissulje todellisia tekoja elinolojen parantamiseksi. Pikemminkin päinvastoin voisi ajatella, että apaattinen (a-pathos -jota mikään ei liikuta) ihminen nyt ei ainakaan pysty olojaan kohentamaan, mutta ehkä paremmin sellainen jota edes jokin liikuttaa. Grossbergin arvion mukaan amerikkalaisen yhteiskunnan todellisen sairaus onkin vallattomien totaalinen apaattisuus, joka estää heitä panemasta tikkuakaan ristiin.

Olosuhteiden parantaminen itse asiassa laajentaa kontingenssin aluetta eli välittäväksi mahdollisen alaa. Tämä rikastaa itseilmaisun ja elämän mielekkääksi sekä mukavaksi järjestämisen kulttuurisia mahdollisuuksia. Mutta mikään olosuhteiden parantaminen ei vielä sinällään takaa mielekkyyttä, onnea, mukavuutta ihmisille. Näihin tarvitaan kaikissa oloissa ihmisten omaa aktiivista mukavuustyötä ja *communitasin* rakentamista. Kummelin tapaiset ohjelmat voivat toimia ”esilaulajina” *communitasin* ja viihtymisen synnyttämiseksi.

Viitteet

1. Kiitokset Porkkana-ryhmälle, joka luovutti käyttööni kaksi isoa laatikollista Kummelin saamaa palautepostia. Näistä valitsin 112 kpl laajempia kirjeitä lähempään tarkasteluun. Kirjeiden henkilötiedot poistettiin ja Tampereen yliopiston tiedotusopin tutkimusmenetelmäkursseille osallistuneet opiskelijat analysoivat niitä harjoitustyönään. Opiskelijat tekivät myös fanihaastatteluja sekä tutkivat Kummelia semioottisesti ja sisällönerittelyn keinoin. Kiitokset kanssatutkijoille Rami Ahonen, Timo Brander, Susanna Cygnel, Markus Henrikson, Kimmo Jylhä, Outi Kattelus-Kaipainen, Pia Kirkkomäki, Merja Konttinen, Salla

- Käyhkö, Solja Nygård, Virpi Melleri, Sari Möller, Tiina Mäenpää, Kirsi Piminäinen, Volle Pylkkänen, Katja Riihola, Heli Räsänen, Pekka Salosaari, Kai Sandberg, Katja Santala, Marja Sarkkinen, Mari Tuulikari, Eija Tynnilä, Mika Vainio ja Nina Vanhatalo.
2. Viihdepääällikkö Ari Meriläinen TV 2:sta kertoo, että katsojatutkimusten mukaan v. 1993 Kummelin katsojia oli keskimäärin 300 000 ja katsominen keskittyi yhtäältä lapsiin 10 ikävuoden molemmin puolin ja toisaalta 35-45-vuotiaisiin. Katsojat olivat pääosin maalta ja pikkukaupungeista. Nuoret 15-25-vuotiaat eivät katsoneet Kummelia; yleensäkin tämä ikäryhmä katsoo vähän tv:tä. Syyskaudella 1993 Kummelin lähetysaika siirrettiin klo 19:sta klo 22:een. Vuonna 1994 katsojaprofiili muuttui ja Kummelistä tuli räjähdysmäisesti nuorisokulttuuria katselun levitessä tähän ikäryhmään; Kummelistä tuli suosittu myös pääkaupunkiseudulla. Maksimissaan Kummelin katselu oli vuoden 1994 toukokuussa: 860 000 katsojaa. Normaalisti tv-ohjelmien seuranta lisääntyy mitä vanhempiin ikäluokkiin mennään; Kummelin tapauksessa katselu loppuu miltei tykkäänään 50 ikävuodesta ylöspäin mentäessä. Miespuolisia katsojia on jonkin verran enemmän kuin naispuolisia.

KIRJALLISUUS

- Ang, Ien (1985) *Watching Dallas. Soap opera and the melodramatic imagination*. London and New York: Methuen.
- Arendt, Hannah (1958) *The Human Condition*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Burke, Kenneth (1966) *Language as Symbolic Action. Essays on Life, Literature and Method*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Burke, Kenneth (1989) *On Symbols and Society*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Duncan, Hugh Dalziel (1962) *Communication and Social Order*. New York: The Bedminster Press.
- Fiske, John (1992) *The Cultural Economy of Fandom*. Teoksessa *The Adoring Audience. Fan Culture and Popular Media*. Ed. by Lisa A. Lewis. London and New York: Routledge.
- Fiske, John (1993) *Power Plays, Power Works*. London and New York: Verso.
- Fiske, John (1994) *Audencing. Cultural Practice and Cultural Studies*. Teoksessa *Handbook of Qualitative Research*. Ed. by Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln. Thousand oaks: Sage.
- Grossberg, Lawrence (1992a) *We Gotta Get Out of This Place. Popular Conservatism and Postmodern Culture*. New York and London: Routledge.
- Grossberg, Lawrence (1992) *Is there a Fan in the House?: The Affective Sensibility of Fandom*. Teoksessa *The Adoring Audience. Fan Culture and Popular Media*. Ed. by Lisa A. Lewis. London and New York: Routledge.
- Haug, Wolfgang Fritz (1983a) *Eräistä teoreettisista ongelmista työväenluokan kulttuuria koskevassa keskustelussa*. Teoksessa *Ideologiset mahdit ja vastarinta*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Haug, Wolfgang Fritz (1983b) *Materialistisen kulttuuriteorian näkökanta ja sen perspektiivejä*. Teoksessa *Ideologiset mahdit ja vastarinta*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Jenkins, Henry (1992) *Textual Poachers. Television Fans and Participatory Culture*. New York and London: Routledge.
- Jensen, Joli (1992) *Fandom as Pathology: The Consequences of Characterization*. Teoksessa *The Adoring Audience. Fan Culture and Popular Media*. Ed. by Lisa A. Lewis. London and New York: Routledge.
- Karvonen, Erkki (1992) *Odotuksen struktuurit ja populaari representaatio. Fenomenologinen tutkielma sosiaalisista odotuksista ja niiden suhteesta populaarikulttuuriin esittämiseen*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Julkaisuja sarja A 80. Tampere.
- Karvonen, Erkki (1993) *Koplaataan, koplaataan! Eräs muotoilu artikulaatioteoriasta*. *Tiedotustutkimus* 3/1993.
- Karvonen, Erkki (1994) *Kummeli osui napakymppiin. Aikamme symboliset johtajat voivat syntyä vahingossa, mutta kerran synnyttyään ne eivät koskaan muuttua saa*. Helsingin Sanomat 17.7.1994.
- Klapp, Orrin E. (1962) *Heroes, Villains and Fools. The Changing American Character*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, inc.
- Klapp, Orrin E. (1964) *Symbolic Leaders*. Chicago: Aldene Publishing co.
- Kytömäki, Juha & Savinen, Ari (1993) *Terveisiä katsojilta. Palautetutkimuksen televisiota koskevien keskustelujen analyysi*. YLE tutkimus- ja kehitysosasto. Tutkimusraportti 1/1993. Helsinki.
- Mehtonen, Lauri (1980) *Johdatusta kulttuuriteorioihin*. Luento Tampereen yliopistossa.

- Moscovici, Serge (1988) Notes towards a Description of Social Representations. *European Journal of Social Psychology*. Vol. 18(1988), ss. 211-250.
- Moscovici, Serge (1988) The Phenomenon of Social Representations. Teoksessa *Social Representations*. Ed. by Farr & Moscovici. Cambridge etc.: Cambridge University Press.
- Pekonen, Kyösti (1986) Imagon merkitys modernissa parlamentaarisessa politiikassa. Teoksessa *Nousiainen, Jaakko ja Wiberg, Matti (toim.) Kansalaiset ja politiikka 1980-luvun Suomessa*. Turun yliopiston julkaisuja sarja C osa 57. Turku.
- Pekonen, Kyösti (1991) Symbolinen modernissa politiikassa. *Jyväskylän yliopisto Nykykulttuurin tutkimusryhmän julkaisuja* 25. Jyväskylä.
- Ruoho, Iiris (1994) Onko talossa fania? *Tampereen yliopiston Alumni* 3/1994.
- Sihvonen, Jukka (1991) *Uunolandia*. Teoksessa *UT, tutkimusretkiä Uunolandiaan*. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.
- Stallybrass, Peter & White, Allan (1986) *The Politics and Poetics of Transgression*. London: Methuen.
- Turner, Victor (1982) *The Ritual Process. Structure and Anti-structure*. 9th printing. New York: Aldine Publishing Company.
- Vygotski, Lev Semjonovits (1982) *Ajattelu ja kieli*. Espoo: Weilin+Göös.

NELJÄ TUHTIA TEEMANUMEROA.
KUSSAKIN 100 LUETTAVAA SIVUA.
NUORIA KIRJOITTAJIA.
TUOREITA AJATUKSIA.

SUOMI
1995

KULTTUURI JA YHTEISKUNTA.
MEDIAKRITIIKKI. PISTOJA
AJAN KRAMPPEIHIN.
TÄTÄ MAINOSTA PAREMPI
ON LEHTI ITSE.

95 mk vuosikerta. 90 mk kestopilaus (4 nroa).

Puh. 90-642 200, fax 90-642 202.

Irtonumerot 25 mk/kpl: Akateeminen, Libri
Academica, Kasvis, Suomalaiset kirjakaupat
kautta maan, kirjakahvilat. Kirjastoissa
tutustut Suomi-lehteen ilmaiseksi.

TARJA SAVOLAINEN

Suuret ja merkittävät versus uhkeat ja verevät Suomalaisen elokuvan sukupuolistettu historianankirjoitus

Seuraavassa analysoin sitä, miten suomalaisen elokuvan historiaa on perinteisesti kirjoitettu. Rajaan tarkasteluni koskemaan vain "vanhaa" elokuvan historiaa, koska oma työni rakentuu suhteessa tähän traditioon. Rajaan tarkasteluni ulkopuolelle turkulaisten elokuvantutkijoiden 80-luvun loppupuolella aloittaman uudenlaisen suomalaisen elokuvan historiankirjoituksen (esim. Koivunen 1992; Laine 1994). Arvioin tekstejä sekä viimeaikaisen elokuvahistoriallisen tutkimuksen sisäisen keskustelun pohjalta että feministisen tutkimuksen näkökulmasta. Tässä keskityn arvioimaan pääasääntöisesti yleishistorioikeita sekä töitä, joiden katsotaan muodostavan rungon elokuvan historialle Suomessa. Ne kirjaavat samalla kaanonin ts. sisältävät ne ideologiset rakenteet, jotka yleensä toistuvat muissakin alan teksteissä ja muodostavat ns. virallisen totuuden, jota vastaan toisenlaisten arvojen ja tulkintojen varaan rakentuvat tekstit asettuvat. Kommentoin myös joitakin erityishistorioita ja raportteja, jotka tarjoavat osuvia esimerkkejä käsittelemiini kysymyksiin.

■ Tukeudun arviossani yhdysvaltalaisiin elokuvahistorioitsijoihin Robert C. Alleniin ja Douglas Gomeryyn, jotka kirjassaan *Film History* (Allen & Gomery 1985) ovat analysoineet yhdysvaltalaisesta elokuvasta kirjoitettua englanninkielistä historiaa. Lopuksi kommentoin suomalaisen elokuvahistorian tekstejä feministisen tutkimuksen näkökulmasta, ts. näkökulmasta, joka tarkastelee sukupuolta kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä ja kiinnittää erityistä huomiota miesten ja maskuliinisuuden ylivaltaan suhteessa naisiin ja naisellisuuteen. Lähtökohtanani on, että tämä valtasuhde näkyy elokuvan historiankirjoituksessa sukupuoli-ideologiana, joka viime kädessä pyrkii kieltämään naisten subjektiivisuuden elokuvan tekijöinä (ks. sukupuoli-ideologiasta esim. Barrett 1985, 74-99; Moi 1990). Sukupuoli-ideologian toimintaa pyrin valaisemaan suomalaisen elokuvan historioitsita poimimieni esimerkkien avulla.

Arvioitaessa tekstejä, ja siis myös historiankirjoituksia, on syytä muistaa, etteivät yksin tekstit luo merkityksiä, vaan on kyse myös lukijan asenteista ja odotuksista (Allen & Gomery 1985, 47). Allenin ja Gomeryn mukaan lukijan vastuulla on muistaa, ettei historioitsija esitä kiistämätöntä totuutta ja ainoaa mahdollista tulkintaa tosiasioista, vaan ainoastaan väitteen siitä, millä tavalla jokin tietty ilmiö on saattanut tapahtua ja sen mahdolliset seuraukset. Lukijan onkin oltava skeptinen ja vaadittava esitetyille väitteille aina evidenssiä. Historian tutkimusta on myös luettava läheltä ja hyvin. Usein on myös purettava niitä tarinoita, joita historiankirjoittajat ovat luoneet. (Mt., 47.)

Allenin ja Gomeryn mukaan historiankirjoitukset ovat useimmiten tarinan muodossa esitettyjä kuvauksia menneisyydestä, ja aina historioitsijan luomia: todellisuudessa asiat eivät tapahdu tarinoina. Tarinoille on ominaista, että ne eivät aseta kyseenalaiseksi itseään, vaan ne pyytävät meitä ottamaan annettuina tarjoamansa "totuuden" ja kertojan tiedon. Niille on ominaista, että ne suuntaavat lukijan huomion tarinan maailmaan, pois siitä, kuka kertoo ja miten. (Mt., 43-44.) Näin siis historian-

kirjoituksia sen paremmin elävän kuvan kuin millään muullakaan alalla ei pidä tulkita kaiken kattavina, tutkijan arvoista, tulkintoista ja näkemyksistä vapaina teksteinä. Allen ja Gomery huomauttavat, että mitään ”superhistoriaa”, joka ottaisi huomioon kaikki ”oikeat” näkökulmat ja kaikki tuntemattomat ”tosiasiat” ei ole olemassa eikä sellaista voida kirjoittaa (mt., iv). Historialliset tekstit on nähtävä tietyssä ajassa ja paikassa, tietyn ihmisen, tietyistä lähtökohdista ja tietyin oletuksin, päämäärin ja intressein tuottamina rajallisina teksteinä, jotka ovat aina epätäydellisiä. Koska kyse on historiankirjoituksesta, ne on nähtävä aina myös enemmän tai vähemmän hypoteettisina.

Allen ja Gomery viittaavat tarinamuotoisella historiankirjoituksella ns. perinteisen historiankirjoituksen esitystapaan, jonka seurauksena tutkimus merkityksellistyy yhdeksi ainoaksi oikeaksi tarinaksi kyseisestä aiheesta eikä vain yhdeksi rajalliseksi tietyistä lähtökohdista syntyneeksi esitykseksi. Tarinamuotoista historiankirjoitusta saattavat lisäksi hallita fiktiivisen tarinan ominaisuudet, esimerkiksi sankaritarinat ja hyvän ja pahan taistelu (mt., 44). Vaihtoehdoksi tarinamuodolle Allen ja Gomery suosittavat esimerkiksi perinteistä yhteiskunta- ja luonnontieteilijöiden esitystapaa, johon kuuluu mm. aiheesta julkaistun kirjallisuuden esittely ja käytettyjen menetelmien arvioiminen. Näin historiallinenkin tutkimus näyttäytyy prosessina pikemminkin kuin suljettuna tarinana. (Mt., 47-48.) Lukiessani suomalaisen elokuvan historiaa olen pitänyt ohjenuoranani Allenin ja Gomerin esittämiä ajatuksia koskien historiallisen tutkimuksen metodologiaa.

Vähän ja nuorta

Suomalaisen elokuvan historiaa käsittelevää kirjallisuutta on vähän ja iältään se on suhteellisen nuorta. Elokuvan historiaa on Suomessa systemaattisesti kirjoitettu vasta 60-luvun puolivälistä lähtien, jolloin Kari Uusitalo julkaisi suomalaisen elokuvan yleishistoriikin *Suomalaisen elokuvan vuosikymmenet* (Uusitalo 1965). 70-luvulla Uusitalo kirjoitti suomalaisen elokuvan historiaa käsittelevän kirjasarjansa (Uusitalo 1972, 1975a, 1977, 1978, 1981), jossa elokuvan vaiheet käydään läpi vuosikymmenittäin. Uusitalon kirjasarja loppui vuoteen 1963 ja Sakari Toiviainen täydensi sarjaa raportillaan uudesta suomalaisesta elokuvasta (Toiviainen 1975). Seuraavat suomalaisen elokuvan yleisteokset ilmestyivät vasta 1980-luvun lopulla, kun Suomen kansallismografian osat alkoivat ilmestyä (Suomen kansallismografia, osat 3-6), Sven Him kirjoitti teokset *Kuvat kulkevat* (Him 1981) ja *Kuvat elävät* (Him 1991) ja Peter von Bagh kirjoitti *Suomalaisen elokuvan kultaisen kirjan* (Bagh 1992). Näiden yleisteosten lisäksi suomalaisen elokuvan historiaa on kirjattu myös erilaisiin raportteihin, esseekokoelmiin, henkilöhistoriikkeihin, elämäkertoihin, muistelmiin, *Elävän kuvan vuosikirjaan* sekä erilaisiin lehtikirjoituksiin — ennen kaikkea *Filmihullun* numeroihin.

Suomalaisen elokuvan historiankirjoitukselle on myös ominaista, että sitä on harjoitettu akateemisten yhteisöjen (yliopistot, Suomen Akatemia) ulkopuolella. Ylipäättäänkin elokuva on ollut tutkimuskohteena vain muutamassa suomalaisessa väitöskirjassa: kevääseen 1990 mennessä oli Suomessa tehty vain kolme elokuvaa käsittelevää väitöskirjaa (Sotala 1990) ja näistäkin ainoastaan Helsingin kauppakorkeakoulussa valmistunut Jaakko Kedon elokuvallipujen kysyntää ja siihen vaikuttaneita tekijöitä vuosina 1915-1972 käsittelevä väitöskirja keskittyy suomalaiseen elokuvaan (Keto 1974). Alun perin alan historian tutkimuksesta eivät siis ottaneet vastuuta sen paremmin akateemiset kuin muutkaan yhteisöt, vaan historiankirjoitus on viime vuosin saakka ollut pitkälti yksittäisten elokuvasta kiinnostuneiden ihmisten vastuulla, ja sitä on ylläpidetty lähinnä kunkin tutkijan omalla kustannuksella. Esimerkiksi Kari Uusitalo kertoo v. 1965 kirjansa tuotanto-olosuhteista seuraavasti (Uusitalo 1965, Alkusanat):

”Kirjan käsikirjoituksen valmistumista on viivytännyt ennen kaikkea se, että Suomalaisen elokuvan vuosikymmenet on syntynyt ilman stipendejä ja apurahoja lähes kokonaan normaalin päivätyön ulkopuolella.”

Vuonna 1972 Uusitalo toteaa jälleen (Uusitalo 1972, Saatesanoiksi):

”Samalla tavoin normaalin päivätyön ulkopuolella on jälleen tämäkin teos illan pitkinä puheina ja viikonlopun vapaapäivinä syntynyt (...).”

Elokuvahistoriallisen tutkimuksen nuoruus ja epäakateemisuus eivät ole yksin suomalainen ilmiö, vaan tilanne oli vastaavanlainen esimerkiksi Yhdysvalloissa ennen kuin elokuvatutkimus omana tieteenalanaan siellä 60-luvulla tuli yliopistoihin (Allen & Gomery 1985, 26). Se, että tähän mennessä elokuvan historiallista tutkimusta on Suomessa harjoitettu pitkälti akateemisten yhteisöjen ulkopuolella, lienee aiheuttanut sen, että tutkimusta ovat ohjanneet pikemminkin eri instituutioiden tarpeet tai yksittäisten henkilöiden ”rakkaus elokuvaan” kuin kulttuuri- ja yhteiskuntatutkimuksen intressit ja kysymyksenasettelut.

Tosiasiat

”... kansallisfilmografia tutkii ja kirjaa tunnontarkasti tosiasiat”, todetaan kansallisfilmografian ensimmäiseksi ilmestyneen osan alussa (Suomen kansallisfilmografia osa 4, Lukijalle). Pidän tätä lausetta hyvin kuvaavana suomalaisen elokuvan perinteiselle historiankirjoitukselle ja katson sen kertovan paljolti siitä, miten elokuvaan historiallisena tutkimuskohteena on usein suhtauduttu. Elokuva on nähty pikemminkin joukkona mekaanisesti yhteen koottavia ja järjestettäviä ”tosiasioita” kuin lähdetty tarkastelemaan sitä luonteeltaan monimutkaisena, vaikeasti selvittävänä, inhimillisen käyttäytymisen ilmentymänä. Allenin ja Gomeryn mukaan tyypillistä empiristiselle historiankirjoitukselle onkin, että totuus esitetään usein ikään kuin se olisi kiistämätöntä ja palautettavissa oikein-väärin -asetelmiin (Allen ja Gomery 1985, 7).

Allenin ja Gomeryn mukaan empirismille on myös ominaista, että historiallisten tosiasioiden katsotaan olevan riippumattomia tutkijasta ja totuuden nousevan suoraan tosiasioista, ilman tutkijan vaikutusta. Lisäksi empirismi rajoittaa tutkijan roolin keräilijän ja järjestelijän rooliin ja pitää teoriaa parhaimmillaankin toissijaisena, pahimmillaan tarpeettomana. (Mt., 7.) Tästä seuraa, että empiristiselle historiankirjoittajalle on tyypillistä, että kirjoittaja ei eksplikoiteoreettisia ja henkilökohtaisia lähtökohtiaan. Metodologisista heikkouksista huolimatta empiristinen historiankirjoitus ei kuitenkaan sisällä niinkään suoranaisia virheitä kuin usein yksinkertaistetun näkemyksen historiallisesta evidenssistä ja historioitsijan roolista (mt., 8). Empirismen heikkous on myös siinä, että koska tutkija ei tietoisesti ja julkilausutusti rakenna kirjoitustaan teoreettisen viitekehysten varaan, hän kirjoittaa ns. arkitietoisuuden varassa ja näin uusintaa sitä, mistä ei ole tietoinen (mt., 7). Tutkija siis tiedostamattaan toistaa vakiintuneita käsityksiä historian tapahtumista. Se taas, että tutkija ei reflektoi henkilökohtaisia lähtökohtiaan eli tee tiettäväksi sitä kuka on ja mistä asemasta puhuu (esim. suomalainen, keskiluokkainen, valkoinen, keski-ikäinen, mies), aiheuttaa sen, että tutkijan yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen asemaan perustuvat arvot, merkitykset ja valinnat helposti näyttäytyvät ikään kuin objektiivisina.

Suomalaisen elokuvan yleishistoriikkeja voidaan hyvällä syyllä luonnehtia empiristisiksi. Kirjoittajista kukaan ei eksplikoie missään sen paremmin henkilökohtaisia kuin teoreettisiakaan lähtökohtiaan, vaan kaikki kirjoittavat oman reflektoimattoman maailmankuvansa mukaisesti ja poimi-

vat historiasta ”tosiasioita” niitä kummemmin problematisoimatta. Esimerkiksi Uusitalo kirjoittaa ilman teoreettista viitekehystä pitkälti tilastanalyysien pohjalta mm. eri aikoina tuotettujen elokuvien määristä, niiden tyypeistä, sisällöistä, jossain määrin niiden vastaanotosta. Uusitalon kirjat antavat tietoa myös elokuvan teknisestä kehityksestä, tuottajista ja tuotantoyhtiöistä, näyttelijöistä, katsojamääristä ja teattereista. Lisäksi hän kuvaa yhteiskunnallisia tekijöitä, joiden katsoo vaikuttaneen elokuvan kehitykseen. Näitä ovat esimerkiksi verotus, talouden kehitys ja Suomen suhteet ulkovaltoihin.

Himin kirjat puolestaan keskittyvät vuosisadan vaihteeseen ja elävien kuvien esitystoimintaan (Him 1981; 1991). Him kirjaa yksityiskohtaisesti historian tapahtumia ilman teoreettista viitekehystä. *Kansallisfilmografiaa* (osat 3-6) ei voida arvioida kokonaisuutena, koska sitä kirjoittavat useat eri tutkijat kirjoittavat omista lähtökohdistaan: jotkut kirjoitukset on rakennettu teoreettisen viitekehysten kautta, jotkut ilman. Peter von Baghin (1992) *Suomalaisen elokuvan kultainen kirja* on populaari kuvateos. Bagh kirjoittaa käsittelevänsä suomalaisia elokuvia, mutta ei tarkenna lainkaan miten ja mistä näkökulmasta. Baghin kirjasta muodostuukin kevyt kronikka ja kulttuuripoliittinen puheenvuoro suomalaisen elokuvan puolesta.

Suuret miehet ja mestarilliset teokset

Empirismän lisäksi suomalaisen elokuvan historiankirjoitusta luonnehtii pitkälti suurmieskaanonin ja mestariteostradition rakentaminen. Suurmiesten ja mestariteosten esiinnostaminen liittyyvät Allenin ja Gomeryn mukaan esteettiseen elokuvahistoriaan. Määräävämpänä tekijänä elokuvahistoriassa nähdään ”suuret elokuvasielut” eli elokuvan historian kehityksen katsotaan olleen kiinni suurista taiteilijoista. (Allen & Gomery 1985, 72-73.) Esimerkiksi Uusitalon kirjoissa juonta vievätkin eteenpäin ennen kaikkea toinen toisiaan ”suurempien” miesten, lähinnä ohjaajien ja tuottaja-ohjaajien esiintulot. Kirjojen väliotsikot antavat hyvän kuvan tästä sisäänkirjoitetusta suurmiesideologiasta: ”Suurimmat ja kauneimmat — ja ne muut” (Uusitalo 1977, 28), ”Suurohjaaja Toivo Särkkä” (mt., 45), ”Edvin Suuri astuu esiin” (mt., 139), ”Suuret lupaukset Witikka, Blomberg, Markus” (Uusitalo 1978, 186). Suurmiesideologia näkyy myös yksittäisistä ”elokuvmiehistä” kirjoitettujen teosten henkilögalleriasta. Tutkimuksen kohteiksi ovat kelvanneet vain sellaiset ”suuruudet” kuin Risto Orko (Uusitalo 1970a), T.J. Särkkä (Uusitalo 1975b), Väinö Mäkelä (Uusitalo 1970b) ja Erkki Karu (Uusitalo 1988). Vaikka suurmiesideologia liittyykin yleensä mestariteostradition rakentamiseen ja esteettiseen elokuvahistoriaan (Allen & Gomery 1985, 71-73), eivät esimerkiksi Uusitalon julkaisut kuitenkaan edusta esteettistä historiankirjoitusta: hän teoksensa eivät siis rakennu käsitykselle elokuvasta yksinomaan taiteena eivätkä ne näin ollen muodostu pelkästään ”mestariteosten” arvioinniksi kronologisessa järjestyksessä, kuten Allen ja Gomery toteavat usein käyvän, kun luodaan suurmiesstraditiota (mt. 1985, 76). Uusitalo päinvastoin arvostelee esteettistä historiankirjoitusta:

”Yksittäisten elokuvien esteettistä sisältöruodintaa on meilläkin harrastettu jo yli puolen vuosisadan ajan — mutta eihän se toki ole eikä saa olla ainoa autuaaksi tekevä elokuvasta kirjoittamisen tapa.” (Uusitalo 1977, 10).

Myös *Suomen kansallisfilmografian* (osat 3-6) eräät piirteet henkivät niin mestariteos- kuin suurmiesideologia. Vaikka työekonomisesti onkin täysin ymmärrettävää, että filmografiaan on valittu vain pitkiksi luokitellut elokuvat, merkitsee se kuitenkin sitä, että pitkien elokuvien rooli korostuu ja näin painottuu taas kerran näkemys, että pitkät elokuvat olisivat jollain tavalla merkittävimpiä tai

”enemmän elokuvia” kuin muut elokuvat. Osa pitkistä elokuvista saa kansallisfilmografiassa laajemman käsittelyn ja esimerkiksi kansallisfilmografian neljännessä ja viidennessä osassa keskimääräistä laajemman käsittelyn ovat saaneet muun muassa elokuvat *Valkoinen peura*, *Kun on tunteet*, *Sininen viikko*, *Elokuu* ja *Tuntematon sotilas* (Suomen kansallisfilmografia osat 4 ja 5) eli elokuvat, joita jo ennen kansallisfilmografian ilmestymistä esimerkiksi Varjola, Piela ja Aarniala (1984) nimittivät ”mestarteoksiksi”. Kansallisfilmografia täyttää myös edellä mainittujen kirjoittajien toiveet sikäli, että asiat käsitellään kronologisesti, historiaa kirjoitetaan pitkien näytelmäelokuvien ja jollain tapaa ”suuriksi”, ”merkittäviksi” ja ”legendaarisiksi” merkityksellistettyjen elokuvan tekijöiden kautta (ks. Varjola ym. 1984). Myös kansallisfilmografian kansikuvat on otettu kanonisoiduista teoksista: komisario Palmu, Tuntemattoman sotilaan Lehto, Valkoisen peuran Pirta ja Niska-vuoren Loviisa. Näin kansallisfilmografia osittain vain realisoi jo aikaisemmin ideologisesti muodostuneen suomalaisen elokuvan kaanonin ja valinnoillaan vahvistaa sitä.

Suomieskaanonin tukevat myös henkilökuvat kuvaaja-ohjaaja-tuottaja-käsikirjoittaja Erik Blombergista (Toiviainen 1983a), ohjaaja Risto Jarvasta (Toiviainen 1983b) ja ohjaaja Nyrki Tapiovaarasta (Toiviainen 1986) sekä raportti *Uusi suomalainen elokuva* (Toiviainen 1975). Näiden julkaisujen kirjoittajan, Sakari Toivaisen (1983a, 8) mukaan ”elokuvatutkijoiden tehtävänä on tunkeutua menneisyyteen ja yrittää paljastaa, tähdentää tai edes tehdä tiettäväksi jotakin sen aarteita”. Suomiesten lisäksi nousevat näissä kirjoissa ”aarteina” esille myös ”mestarteokset”. Toivaisen ajattelua hallitsee auteurismi, 50-luvulla ranskalaisten elokuvantekijöiden ja elokuvakriitikoiden luoma ideologia, joka korostaa *auteurin*, elokuvan Tekijän, ja hänen henkilökohtaisen näkemyksensä merkitystä elokuvan esteettistä arvoa määriteltäessä (ks. Allen & Gomery 1985, 72). Auteurismi liittyy esteettisen elokuvahistorian kirjoituksen traditioon ja se rakentaa mestarteos- ja suomiestraditiota. Toiviainen keskittyikin kirjoituksissaan pitkälti yksittäisiin teoksiin ja pyrkii esteettisin perustein merkityksellistämään ne ”mestarteoksiksi” ja nostamaan niiden tekijöitä auteur-ideologian mukaisesti.

Dokumentit ja argumentit

Allenin ja Gomeryn mukaan historiankirjoittajan tulee aina dokumentoida kirjoituksensa, ts. kirjoittajan on aina varattava lukijalle mahdollisuus arvioida kirjoittajan esittämien väitteiden ja evidenssin välinen suhde. Dokumentaation laiminlyöminen, kun siihen vielä yhdistyy kertomusmuoto, saattaa tuottaa testaamattomia yleistyksiä ja historiallisia ”faktoja”. (Mt., 46.)

Useimmista suomalaisesta elokuvasta kirjoitetuista teksteistä puuttuu dokumentaatio. Osittain tästä poikkeavat Sven Himin (1981 ja 1991) teokset ja Suomen kansallisfilmografia. Himin teoksissa viitteitä ei ole merkitty tekstiin, mutta kunkin kappaleen yhteydessä on annettu joukko lähdeviitteitä. Kansallisfilmografiassa dokumentaatio vaihtelee teksteittäin. Joistakin teksteistä saatavat puuttua muut kuin kirjallisuusviitteet siten, ettei lukija aina tiedä, minkälaiseen evidenssiin väitteet perustuvat (esim. Toiviainen 1992, 514-518). Tekstien arviointia vaikeuttaa myös se, ettei kirjoittajien nimiä ole ilmoitettu kaikkien tekstien yhteydessä, vaikka osuudet saattavatkin sisältää voimakkaita kannanottoja ja näkemyksiä.

Suomalaisen elokuvan historiankirjoitusta voidaan siis luonnehtia seuraavasti: Se on iältään varsin nuorta ja sen määrä on vähäinen. Sitä on harjoitettu lähinnä yliopistojen ulkopuolella, mihin liittyen sitä ei ole aina harjoitettu akateemisten sääntöjen mukaisesti. Lähestymistavaltaan se on ollut empirististä, ts. epäteoreettista ja sitä on hallinnut pitkälti suomies- ja mestarteostraditio. Ylei-

sesti ottaen suomalaista elokuvahistorian kirjoittamista ovat siis luonnehtineet pitkälti samanlaiset tekijät kuin esimerkiksi yhdysvaltalaisesta elokuvasta kirjoitettua historiaa ennen sen muuttumista yliopistolliseksi tutkimukseksi.

Vaikka edellä esitetyt ominaisuudet ovat luonnehdittavissa suomalaisen elokuvan historiankirjoituksen yleisiksi ominaisuuksiksi, katson, että tällainen historiankirjoitus on myös yhteydessä siihen, miten sukupuoli on merkityksellistynyt historiassa. Koska elokuvahistoriaa on ylipäätään kirjoitettu vielä vähän ja suhteellisen lyhyen aikaa, merkitsee tämä luonnollisesti sitä, ettei elokuvan naisistakaan ole voitu kirjoittaa kovinkaan paljoa. Yliopiston ulkopuolinen historiankirjoitus ja tähän liittyvät heikkoudet, ennen kaikkea dokumentaation puute, ovat olleet luomassa virheellisiä käsityksiä naisista ja heidän merkityksestään elokuvassa. Historian painottuminen suurmies- ja mestariteostraditioiden varaan ovat omalta osaltaan estäneet naisten historian esiin nostamisen. Eniten naisten näkymättömyyteen ja negatiiviseen kuvaan historiassa on mielestäni kuitenkin vaikuttanut empirismi, mikä on merkinnyt mm. problematisoimatonta suhtautumista 'tosiasioihin' ja kirjoittamista arkitietoisuuden varassa. Koska patriarkaalisessa kulttuurissa ns. arkitietoisuus on väistämättä seksistinen, naisia syrjivän sukupuoli-ideologian sävyttämä, on empiristisestä historiankirjoituksesta väistämättä muotoutunut myös naisia syrjivä historiankirjoitus. Ongelma on siis viime kädessä ollut se, että elokuvahistoriankirjoituksesta on puuttunut teoria sukupuolesta.

Seuraavassa kuvaan esimerkkien avulla, miten naiselokuvantekijöiden paikkaa on rakennettu suomalaisen elokuvan historiankirjoituksessa sekä esitän lyhyesti, miten myös muihin kuin naisohjaajiin on historiankirjoituksessa suhtauduttu. Naisten paikkaa voidaan luonnehtia näkymättömäksi, vallattomaksi ja ylipäätään kielteisesti määrittäväksi. Sukupuoli-ideologia on rakentanut naisten paikkaa historiankirjoituksessa. Sukupuoli-ideologialla tarkoitetaan arkitietoisuutta, jolle on leimallista mm. naisten subjektuuden ja vallan kieltäminen ja näin hallitsevan sukupuolen aseman säilyttäminen (Barrett 1985, 95). Suomalaisen elokuvan historiassa sukupuoli-ideologia toimii siten, että naisten tekijyys kielletään ja heidän työnsä arvoa vähätellään. Sukupuoli-ideologia pyrkii esittämään naiset mieluummin kulttuurisina objekteina kuin subjekteina ja näkemään vallan käyttäjän patriarkaalisen järjestyksen mukaisesti mieluummin miehenä kuin naisena. Ylipäätään se pyrkii määrittelemään naisen kielteisesti. Tällaista seksististä arkitietoisuutta on tukenut mestariteos- ja suuimiestradiot, jotka omalta osaltaan ovat myös sukupuolistuneita rakenteita: "mestariteoksiahan" voivat luoda vain miehet ja vain miehiä voidaan kutsua "suuimiehiksi" (ks. Saarinkangas 1991, 234-236). Väitän siis, että sen lisäksi, etteivät naiset ole nousseet lähemmän tarkastelun kohteiksi, on naisiin suhtauduttu väheksyvästi ja naisista on annettu kielteinen kuva elokuvahistorian sivuilla.

Ne kaikki kaksi

Vielä muutama vuosi sitten en tiennyt kuin kaksi suomalaista naista, jotka olivat ohjanneet ns. pitkän elokuvan: Eija-Elina Bergholm ja Tuuja-Majja Niskanen. Elokuva harrastavat ystäväni eivät tieneet asiasta sen enempää. Myöskään mistään kirjallisesta lähteestä ei kootusti löytynyt vastausta kysymykseen. Koska tiesin, että monessa muussa maassa naiset olivat kaivaneet ja löytäneet historiasta elokuvia tehneitä naisia, uskoin, että Suomessakin on ollut naisohjaajia jo ennen edellä mainittuja naisia. Tämä oli lähtökohtani, kun lähdin selvittämään suomalaisten naisten historiaa elokuvaohjaajina.

Kahlasin läpi suomalaisen elokuvan filmografian, Filmografia Fennican (Uusitalo 1972;

1975a; 1977; 1978; 1981; Toiviainen 1977) sekä Suomen kansallisfilmografian (osat 3-6; Suomen kansallisfilmografian käsikirjoitus vuosille 1970-1990) ja löysin joukon naisohjaajia. Vaikka naisohjaajat löytyvätkin filmografoista¹, on heistä muuten kirjoitettu varsin vähän. Yleensä heidät on elokuvakirjallisuudessa ohitettu lyhyellä maininnalla. Lisäksi se vähä, mitä heistä on ylipäätään kirjoitettu, antaa useimmiten jollain tavalla kielteisen kuvan naisista elokuvantekijöinä.

Ensimmäisestä suomalaisesta naiselokuvajohtajasta ja kuvaajasta saamme tietää seuraavaa:

”Eva-Lisa Viljanen oli harvinainen ilmentys: elokuvakameraa käyttävä nainen. Hän oli vuorineuvos V.M.J. Viljasen tytär ja vuodesta 1937 alkaen Suomi-Filmin teatteripäällikön Erik Lönnbergin puoliso.” (Uusitalo 1975a, 145.)

Glory Leppäsestä — ensimmäisestä pitkän näytelmäelokuvan ohjanneesta suomalaisesta naisesta — on kirjoitettu hieman enemmän, mutta myös hän on tullut määritellyksi tyttärenä ja vaimona eli laulajatar Aino Actén ja senaattori Heikki Renvallin tyttärenä sekä näyttelijä Aarne Leppäsen puolisona (Uusitalo 1975a, 78). Leppänen on myös ”unohtunut” *Elokuvakirja*-nimisestä haku-teoksesta (1972), vaikka kirjan toimittajien tarkoituksena on ilmeisesti ollut listata mm. kaikkien ohjaajien tiedot.

Toistaiseksi lähes tuntemattomaksi jäänyt ohjaaja Brita Wrede teki dokumentteja jatkosodan loppuvaiheessa ja myöhemmin myös pidemmän fiktiivisen elokuvan. Tämä elokuva, *Tukkijoella tapahtuu*, luokiteltiin alunperin lyhytelokuvaksi (Uusitalo 1977). Luokittelu on muodostunut kohtalokkaaksi Wredelle, sillä koska historiallisissa teksteissä huomiota ovat saaneet yleensä vain pitkien elokuvien tekijät, Brita Wrede on jäänyt tuntemattomaksi ohjaajaksi. Vasta Suomen kansallisfilmografiassa (osa 4) *Tukkijoella tapahtuu*-elokuva on kelpuutettu pitkien elokuvien joukkoon. Tämäkään ei tosin pelasta Wreden mainetta elokuvaohjaajana, sillä kun kansallisfilmografiassa (osa 4, 231) esitellään elokuva *Tukkijoella tapahtuu*, filmografiatiedoista poiketen todetaan, ettei elokuvaa ohjannutkaan Brita Wrede, vaan kuvaaja Felix Forsman. Koska tuntemattomaksi jäävä kirjoittaja ei ole merkinnyt viitteitä tekstiinsä, ei lukija voi tietää, minkälaiseen evidenssiin kirjoittaja radikaalin väitteensä perustaa. Kun tähän lisätään vielä se, ettei kirjoittaja selvästikään tunnue Brita Wreden elämäntilannetta eikä esimerkiksi hänen kaikkia lyhytelokuviaan, välittyy Wredestä erittäin vähättelevä näkemys. Väitän, että tällaisia ”tosiasioita” voi tuottaa vain kirjoittaja, jonka refleктоimaton seksistinen arkitietoisuus haluaa kieltää naisen subjektiivisuuden — muussa tapauksessa kirjoittaja olisi harkinnut ja perustellut tarkemmin väitteensä.

Ansa Ikonen — kuten monet muutkin 40-luvun ohjaajat — on saanut kunnian tulla mainituksi kappaleessa ”Kertakäyttöohjaajia”. Jos ei otsikko imartele sen alle sijoitettuja ohjaajia, niin ei itse tekstikään, joka alkaa seuraavasti:

”Lyhytaikaisina elokuvantekijöinä vieraili suomalaisen elokuvan ohjaajagalleriassa 1940-luvun alkupuoliskolla kokonaista yhdeksän ohjaajaa, joista kukaan ei saanut aikaiseksi kahden elokuvaa enempää — ja epäonnekkaimmat vain yhden puolikkaan verran. Näillekin ranskalaisen visiitin tekijöille on toki aiheellista omistaa tässä yhteydessä muutama ajatus.” (Uusitalo 1977, 146.)

Ansa Ikonen tulee myös esitellyksi mm. ”naisohjaajana” (mt., 29) ja ”valkokankaan suosikkityttönä” (mt., 153); ohjatessaan elokuvan Ikonen oli 30-vuotias aikuinen nainen. ”Naisohjaajan tittelin saa myös Kyllikki Forssell (Uusitalo 1978, 39). Elokuvaohjaaja onkin suomalaisen elokuvan historiassa itsestään selvästi mies. Tämä käy hyvin ilmi esimerkiksi kuvauksessa ”suurten ohjaajien” heikkouksista:

"Monella suurella ohjaajalla on heikkoutena hänen huonosti näyttelevä vaimonsa ..." (Uusitalo 1977, Saatesanoiksi).

Naisohjaajista eniten huomiota historiankirjoituksen sivuilla lienee saanut Ritva Arvelo (mm. Uusitalo 1981, 249-252; Suomen kansallisfilmografia 6, 584-591), joka ohjaamallaan Kultaisella vasikalla voitti puolet valtion ensimmäisestä elokuvapalkinnosta v. 1961. Historiankirjoittajan luottamusta eivät Arvelon ohjaustaidot kuitenkaan ole täysin nauttineet.

"Apunaan ensikertalaisohjaajalla oli tätä elokuvaa tehdessään sen kokenut kuvaaja Esko Töyri, jonka harteille jäi vastuu myös kuvaustyön teknisestä johdosta." (Uusitalo 1981, 252).

Arvelo itse tosin oli asiasta toista mieltä — hänen luonnehdintansa mukaanokuva valmistui pikemminkin kuvausryhmästä huolimatta kuin sen avulla (Tykkyläinen 1982). Myös Ansa Ikonen kohdalla toistuu vielä kansallisfilmografiassakin (osa 3, 327) viittaus kuvaajan ansioihin, vaikka myös Ikonen itse suhtautui kriittisesti kuvaajaansa (Saarikoski 1980, 131-146). Tulkitsen nämä kuvaajan roolin korostamiset esimerkeiksi sukupuoli-ideologian toiminnasta: tapauksissa, joissa naiselle on pakko myöntää valta-asema, s.o. elokuvan ohjaajuus, tätä valta-asemaa heikennetään tekstissä muistuttamalla kuvaajan ansioista ja samalla nostetaan hallitsevan sukupuolen valta-asemaa.

Yksi karkeimpia esimerkkejä naisten täydellisestä sivuuttamisesta löytyy uuden elokuvan ajalta. Olli Alhonen toimittamassa espanjankielisessä julkaisussa *Nuevo Cine Finlandés* (1985) esitellään uuden elokuvan suomalaisia ohjaajia ja heidän töitään. Yksi ohjaajista on Heikki Partanen. Vaikka molemmat hänen yhteydessään esiteltävistä elokuvista (Koiran ja suden ystävyys, 1974 ja Antti Puuhaara, 1976) ovat Partasen ja Riitta Rautoman yhdessä ohjaamia, ei Rautomaa ole kelpuutettu muiden uuden elokuvan ohjaajien joukkoon. Häntä ei esitellä edes Partasen ja Rautoman muodostaman työparin toisena tasavertaisena osapuolena, vaikka tekstissä myönnetäänkin hänen ja Partasen ohjanneen yhdessä käsitellyt elokuvat. Naisen valta kielletään siis yksinkertaisesti sivuuttamalla hänet.

Kouluesimerkki

Toivaisen julkaisu Erik Blombergistä (Toiviainen 1983a) tarjoaa kouluesimerkin suurmiehen ja auteurin rakentamisesta ja siitä, millä tavalla nainen on marginalisoitu historiankirjoituksessa. Julkaisussa Toiviainen kirjaa kuvaaja-ohjaaja-tuottaja-käsikirjoittaja Erik Blombergin elämäkerran lähinnä ohjaajan haastattelun perusteella. Tekemillään kysymyksillä, valinnoillaan ja tulkinnoillaan Toiviainen väkisin ja vastoin haastateltavansa näkemystä rakentaa tekstissään Blombergista Suuren Ohjaajan. Esimerkiksi Toiviainen kirjoittaa johdannossa:

"Sitä kemaammin hän (Blomberg, TS) puhuu kuvaajan työstään ja ensisijaisesti kuvaajana hän itseään pitääkin. Omien sanojensa mukaan hän ei halunnut ohjaajaksi eikä hänestä koskaan tullut ohjaajaa: 'Sensijaan minusta olisi saattanut tulla hyväkin kuvaaja, jos vain olisin malttanut pysyä kameran varressa.'"

Mutta koska Blombergin oma määrittelmä ei sovi Toivaisen omaksumaan auteur-ideologiaan, kuittaa hän Blombergin näkemyksen vaatimattomuutena:

"Ne jotka tuntevat Blombergin uran kantavuuden ja monipuolisuuden eivät tietenkään niele sellaisenaan hänen vähättelevän vaatimatonta lausuntoaan. Blomberg oli paitsi ohjaaja

ja kuvaaja myös merkittävä tuottaja sekä lisäksi useimpien elokuviansa käsikirjoittaja ja leikkaaja. Hän tunsikin läpikotaisin ja hän näyttäytyy kiehtovana ja pulmallisena ilmiönä kaikille niille jotka ovat kiinnostuneita elokuvan tekijyydestä. Erik Blombergin tapaus osoittaa, että tekijyyden köydenvetoon voivat ohjaajan lisäksi osallistua tuottaja, kuvaaja tai käsikirjoittaja-näyttelijätär (Mirjami Kuosmanen).” (mt., 7-8.)

Vaikka Toiviainen periaatteessa tunnustaa tekijyyden ongelmallisuuden Kuosmanen ja Blombergin elokuvien suhteen, Toiviainen valitsee puolensa ja ”vetää köyttä” vain yhteen suuntaan; suuntaan, joka pyrkii osoittamaan Blombergin Mestariohjaajaksi, Suureksi Mieheksi, luojaksi, auteuriksi. Toiviainen sivuuttaa Blombergin näkemyksen itsestään ennen kaikkea kuvaajana (mt., 7, 40, 43), ohittaa Mirjami Kuosmanen panoksen muutamalla maininnalla (mt., esim. sivut 8, 33, 46) ja jopa vähättelee Kuosmanen panosta käsikirjoittajana:

”... Blombergin ja Kuosmanen panokset ovat vaikeasti eroteltavissa, vaikka Kuosmanen onkin nimetty ainoaksi käsikirjoittajaksi” (mt., 50).

Näin siksi, että auteurismin mukaan ohjaaja on auteur, ei kuvaaja eikä käsikirjoittaja; elokuvaa tulee hallita ohjaajan henkilökohtainen näkemys, ei ryhmän eikä työparin. Myös käsikirjoituksen tulee mieluiten olla ohjaajan itsensä laatima (ks. Allen & Gomery 1985, 71-72). Toivaiosen kirjoituksessa lopputulos on ideologian mukainen: Blombergistä kasvaa väistämättä Suuri Ohjaaja ja kun Mirjami Kuosmasta ei voida täysin ohittaa, mainitaan hänen kyllä olleen sekä näyttelijä että käsikirjoittaja ja työskennelleen Blombergin kanssa, mutta Kuosmanen ”suuruuden” tai taiteellisen merkityksen selvittämiseen ei Toiviainen ryhdy.

Uudelleen Toiviainen (1992) kirjoittaa Kuosmasesta ja Blombergista kansallisfilmografian neljännessä osassa v. 1992, ja edelleen hän pitää kiinni auteurismista ja puhuu yksin Blombergista Valkoisen peuran luojana. Tekstinsä loppupuolella Toiviainen tosin lainaa Erik Blombergista tekemääni haastattelua (Savolainen 1990), jossa Blomberg toteaa, ettei hänen ja Mirjami Kuosmanen työtä voi erottaa toisistaan. Tämän Toiviainen heittää vain loppukaneetiksi tekemättä asiasta metodologista johtopäätöstä.

Hehkeät ja ilkeät

Jos ei naisohjaajiin suhtauduta arvostavasti, niin ei ole muidenkaan elokuvan parissa työskennelleiden naisten kuva tyydyttävä historiankirjoituksessa. Tavallista on, että myös muut kuin ohjaajanaiset määritellään suhteessa miehiin:

”Annia näytteli Anna-Liisa Fredman, yhtiön lavastaja-kuvaajan Armas Fredmanin (1888-1964) tytär.” (Uusitalo 1975a, 59)

”Karun mukana oli Suomi-Filmistä samaten lähtenyt Eino Karin sisar, yhtiön konttoripäällikkö Aili Kari ...” (mt., 72)

”Naispääosaan Orko kiinnitti vanhankansan luonnonnäyttelijän Hertta Jack-Leisténin, kirjailija Leistelän silloisen puolison ...” (mt., 38).

Naisiin viitataan usein myös seksistisin ilmauksin. Tavallista naisten maininnan yhteydessä on ulkonäön kuvailu ja viittaukset seksuaalisuuteen esimerkiksi tähän tapaan: ”uhkeimmilleen varttunut Hanna Taini”, ”nuori ja niin kaunis Sirkka Sari”, ”kaunottaret Helena Kara ja Tuulikki Paananen”, ”verevä Kirsti Hurme” (Uusitalo 1975a, 59, 61, 69, 103).

Naiskriitikoista ja sihteereistä puolestaan välittyi usein kuva ilkeinä ja kiukkuisina akkoina:

”... ja Greta Brotherus säesti Svenska Pressissä” (Uusitalo 1975a, 133)

”Valma Kivitie totesikin varsin myrkyllisesti ...” (Uusitalo 1978, 18).
 ”... kirjoitti Elokuva-Aitan päätoimittaja Valma Kivitie tuhtuneena.” (Uusitalo 1981, 112).
 ”Kyllästyneenä ainaisiin kahnauksiin elokuvataarkastamon topakan sihteerin Sirkka Kosken kanssa Filmiseppo Oy antoi syksyllä 1961 (...) pitemmän version nimeksi Kosken kohinaa (...)!” (Uusitalo 1981, 301).

Katson, että muiden kuin ohjaajien rooli tarinoissa on lähinnä kaksinainen: naiset ovat joko hehkeitä heteromiesten halujen kohteita, kauniita näyttelijöitä, joita mieluusti esitellään kirjan kuvituksessa vähissä vaatteissa tai sitten miesten vapauden kontrolloijia tai naiset esitetään ilkeämielisinä kritikoina ja moraalien vartijoina — positiivista ja tervettä naiskuva ei juuri löydy. Kun naista ei pystytä alistamaan miehiseen hallintaan esittämällä hänet miehen katseen kohteena, hänet ja hänen toimintansa määritellään kielteisesti. Esimerkit myös osoittavat, miten fiktiivisen tarinan ominaisuudet, esimerkiksi hyvän ja pahan taistelu — joista Allen ja Gomery varoittavat — helposti alkavat luonnehtia myös historiankirjoitusta.

Tuntematon historia

Suomalaista elokuvan historiankirjoitusta on luonnehtinut empirismi sekä suurmies- ja mestariteosideologia, joiden apulaisina ovat toimineet vaillinaisen tai kokonaan puuttuva dokumentaatio sekä ei-akateeminen tutkimusyhteisö. Tällainen historiankirjoitus on omalta osaltaan mahdollistanut naisten syrjäyttämisen elokuvan historiankirjoituksesta, naisten kohtelua ei voi kuitenkaan selittää pelkästään historiankirjoituksen yleisin heikkouksin, vaan kyse on myös sukupuoli-ideologias-ta sinänsä. Sen toiminta näyttäytyy mm. niissä tavoissa, joilla naisia on lähestytty. Perusongelma on ollut, että historiankirjoittajat ovat uusintaneet ja tuottaneet sukupuoli-ideologiaa, koska heiltä on puuttunut teoria sukupuolesta. Seurauksena on ollut se, ettei suomalaisen elokuvan toistaiseksi kirjoitettu historia kerro paljoakaan sen paremmin naisista elokuvantekijöinä kuin muutenkaan heidän toiminnastaan elokuva-alalla. Lisäksi kirjoitettu historia on antanut vähättelevän ja kielteisen kuvan naisista. Tämä merkitsee sitä, ettemme me suomalaiset naiset tunne historiaamme tältä osin emmekä saa tukea positiivisen naisidentiteetin luomiseen. Uskon, että puutteellinen ja virheellinen historiankirjoitus on yhteydessä siihen, että naiset ovat edelleen aliedustettuina elokuvantekijöiden joukossa.

Viite

1. Koska kartoitukseni lähtökohtana ovat Filmografia Fennica sekä Suomen kansallisfilmografia, eivät mahdolliset puutteet — mikäli niitä olisi — voisi tulla ilmi kuin sattumalta.

KIRJALLISUUS

- Allen, Robert C. & Gomery, Douglas (1985) *Film History. Theory and Practice*. New York: Alfred A. Knopf.
- Bagh von, Peter (1992) *Suomalaisen elokuvan kultainen kirja*. Keuruu: Otava.
- Barett, Michèle (1985) *Nykyajan alistettu nainen*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Elokuvakirja (1972). *Mitä missä milloin -sarja*. Helsinki: Otava.
- Him, Sven (1981) *Kuvat kulkevat: kuvallisten esitysten perinne ja elävien kuvien 12 ensimmäistä vuotta Suomessa*. Suomen elokuvasäätiön julkaisusarja n:o 11. Hyvinkää.
- Him, Sven (1991) *Kuvat elävät: elokuvatoimintaa Suomessa 1908-1918*. VAPK. Helsinki.
- Keto, Jaakko (1974) *Elokuvalippujen kysyntä ja siihen vaikuttavat tekijät Suomessa 1915-1972*. Väitöskirja. Helsingin kaupunkorkeakoulu.
- Koivunen, Anu (1992) *Näkyvä nainen ja ”suloinen pyömytys”*. Naiset tähtinä ja tähtien kuluttajina 1920-luvun suomalaisessa elokuvajournalismissa. Tapio Onnela (toim.): *Vampyyrinainen ja Kenkuniemen sauna*. Suo-

- malainen 20-luku ja modernin mahdollisuus. SKS:n toimituksia 574. Olavi Paavolainen -projektin julkaisuja 2. Helsinki: SKS, 169-194.
- Laine, Kimmo (1994) Murheenkryneistä miehiä? Suomalainen sotilasfarssi 1930-luvulta 1950-luvulle. Turku: Suomen elokuvatuutkimuksen seura.
- Moi, Tori (1990) Sukupuoliteksi/valta. Feministinen kirjallisuusteoria. Tampere: Vastapaino.
- Nuevo cine finlandés (1985) (redacción) Olli Alho. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Saarikangas, Kirsi (1991) Feministinen näkökulma taiteentutkimukseen. Teoksessa Sevänen, Erkki & Saari-luoma, Liisa & Turunen, Risto (toim.) Taide modernissa maailmassa. Taiteensosiologiset teoriat Georg Lu-kácsista Fredric Jamesoniin. Helsinki: Gaudeamus.
- Saarikoski, Tuula (1980) Tähtiaika. Ansa Ikonen. Mikkel: Weilin + Göös. 3. painos.
- Savolainen, Tarja (1990) Vauhdikas, jännittävä, hauska ja syvästi inhimillinen elokuvakertomus esiäittemme Suo-mesta. Teoksessa Niemi, Marja & Oittinen, Riitta & Rajalahti, Hanna & Savolainen, Tarja (toim.) Suominetö zoomaa. Naisellisia kirjoituksia elävästä kuvasta. Helsinki: KSL.
- Sotala, Marjo (1990) Suomessa julkaistua kirjallisuutta televisiosta, elokuvasta ja videosta. Valtion av-keskus. Helsinki.
- Suomen kansallisfilmografia. Osa 3: vuosien 1942-1947 suomalaiset kokoillan elokuvat. Painatuskeskus Oy. Helsinki 1993.
- Suomen kansallisfilmografia. Osa 4: vuosien 1948-1952 suomalaiset kokoillan elokuvat. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1992.
- Suomen kansallisfilmografia. Osa 5: vuosien 1953-1956 suomalaiset kokoillan elokuvat. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1989.
- Suomen kansallisfilmografia. Osa 6: vuosien 1957-1961 suomalaiset kokoillan elokuvat. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1991.
- Suomen kansallisfilmografian käsikirjoitus vuosille 1970-1990. Suomen elokuva-arkisto. Julkaisematon.
- Toiviainen, Sakari (1975) Uusi suomalainen elokuva 60-luvun alusta nykypäivään. Keuruu: Otava.
- Toiviainen, Sakari (1983a) Erik Blomberg. Suomen elokuva-arkisto B7. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Toiviainen, Sakari (1983b) Risto Jarva. Suomen elokuva-arkisto A3. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Toiviainen, Sakari (1986) Nyrki Tapiovaaran tie. Suomen elokuva-arkisto A7. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Toiviainen, Sakari (1989) Kun on tunteet. Teoksessa Suomen kansallisfilmografia. Osa 5: vuosien 1953-1956 suomalaiset kokoillan elokuvat. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 211-214.
- Toiviainen, Sakari (1992) Valkoinen peura. Teoksessa Suomen kansallisfilmografia. Osa 4: vuosien 1953-1956 suomalaiset kokoillan elokuvat. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 514-518.
- Tykkyläinen, Lauri (1982) "Ritva Arvelo taiteen monitoimimainen". Haastattelu. Projektio 1982:2, 4-15.
- Varjola, Markku & Piela, Mikko & Aarniala, Jarkko (1984) Elokuvahistorian kronologia. Merkittäviä elokuvia ja ta-pahtumia vuoteen 1969. Teoksessa Aarniala, Jarkko & Petäjä, Jukka & Varjola, Markku (toim.) Elokuvan monet maailmat. Mänttä: Gaudeamus, 172-195.
- Uusitalo, Kari (1965) Suomalaisen elokuvan vuosikymmenet. Johdatus kotimaisen elokuva-alan historiaan 1896-1963. Keuruu & Helsinki: Otava.
- Uusitalo, Kari (1970a) Risto Orko: suomalaisen elokuvan suurmies. Helsinki.
- Uusitalo, Kari (1970b) Torpanpojasta kinokuninkaaksi. Väinö Mäkelän mittava elämäнкааri. Mikkel: Länsi-Sa-
von kirjapaino.
- Uusitalo, Kari (1972) Eläväksi syntyneet kuvat. Suomalaisen elokuvan mykät vuodet 1896-1930. Helsinki: Otava.
- Uusitalo, Kari (1975a) Lavean tien sankarit. Suomalainen elokuva 1931-1939. Suomen elokuvasaatiön jul-kaisusarja. Keuruu: Otava.
- Uusitalo Kari (1975b) T.J.Särkkä. Legenda jo eläessään. Porvoo: WSOY.
- Uusitalo, Kari (1977) Ruutia, riitoja, rakkautta... Suomalaisen elokuvan sotavuodet 1940-1948. Suomen eloku-vasäätiön julkaisusarja n:o 3. Vammala.
- Uusitalo, Kari (1978) Hei, riilumarei! Suomalaisen elokuvan mimmitteollisuusvuodet 1949-1955. Suomen eloku-vasäätiön julkaisusarja n:o 5. Vammala.
- Uusitalo, Kari (1981) Suomen Hollywood on kuollut. Kotimaisen elokuvan ahdinkovuodet 1956-1963. Suomen elokuvasaatiön julkaisusarja n:o 12. Hyvinkää.
- Uusitalo, Kari (1988) Meidän poikamme: suomalaisen elokuvan perustanlaskija Erkki Karu ja hänen aikakautensa. Suomen elokuva-arkisto A11. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

ELOKUVAT

- Koiran ja suden ystävyys (1974) ohj. Heikki Partanen ja Riitta Rautoma.
- Antti Puuhaara (1976) ohj. Heikki Partanen, Riitta Rautoma ja Katriina Lahti.

TIMO KURONEN

Euroopan tie tietoyhteiskuntaan Bangemannin raportin esittely

Eurooppa on muuttumassa tietoyhteiskunnaksi — näin ainakin EU:ssa toivotaan. EU:n komissio on sen vuoksi laatimassa Euroopalle yhteistä tietoarkkitehtuuria. Esikuvana käytetään Clintonin hallinnon NII-hanketta National Information Infrastructure. Artikkelissa esitellään aluksi lyhyesti NII:n keskeiset tavoitteet. EU:n tietoarkkitehtuurin lähtökohdat on esitetty ensisijaisesti Martin Bangemannin johdolla laaditussa raportissa sekä kahdessa EU:n komission asiakirjassa. Nämä asiakirjat esitellään tärkeimmiltä osin ja niissä esitetyt tavoitteet verrataan NII:n vastaaviin tavoitteisiin. Suomessa laaditut tietoyhteiskuntaa koskevat raportit noudattavat lähes kirjaimellisesti EU:n äänenpainoja. Niistä esitetään vain muutama alustava kommentti.

■ EU:n komissio ja Bangemannin raportti ovat NII:n tavoitteista ottaneet eurooppalaiseen ohjelmaan markkinavetoisuuden ja erityisen painokkaasti viihdeteollisuuden näkökohdat. Eurooppalaisen tietoyhteiskunnan lippulaiva tulisi olemaan laajasti käytetty tilauspohjainen videoiden levitys (*video on demand*). NII:n keskeisenä osana oleva julkishallinnon keräämien tietojen tehokkaampi levitys ja ilmainen hyväksikäyttö eivät ole saamassa jalansijaa Euroopan tietoarkkitehtuurissa. Eurooppalaisen kulttuurin omaleimaisuus ei myöskään tule millään tavalla esille.

Esikuva: Yhdysvaltain kansallinen tietoarkkitehtuuri

Clintonin hallinnolla on Yhdysvalloissa käynnissä useita tietoliikenteen ja tietojenkäsittelyn kehittämiseen liittyviä hankkeita. Niiden lähtökohdat on esitetty Clintonin teknologiapoliittisessa aloitteessa *Technology for America's Economic Growth*. Kansanomaisesti on alettu puhua tiedon valta-äylien rakentamisesta (*information superhighways*). Tarkempi kokoava nimike näille hankkeille on kansallinen tiedon infrastruktuuri, *National Information Infrastructure (NII)*. NII on monesta osasta muodostuva kokonaisuus, jonka tavoitteena on kaikissa mahdollisissa muodoissa esiintyvän tiedon (tekstimuotoinen data, rasterikuvat, ääni, video) entistä monipuolisempi ja esteettömämpi hyväksikäyttö.

Clintonin hallinnon asiakirjoilla on jossakin määrin samanlainen luonne kuin Suomessa vaalilupauksilla ja hallitusohjelmilla. Ne ovat mediakulutukseen tarkoitettua retoriikkaa, jota ei kaikilta osin pidä ottaa aivan kirjaimellisesti. Yhdysvalloissa nämä asiakirjat kertovat kuitenkin tärkeästä asenteiden muutoksesta. Siinä missä Reaganin hallinto investoi tähtien sotaan (*Strategic Defense Initiative*) ja Bushin hallinto huolehti Yhdysvaltain kannattamattomasta autoteollisuudesta, Clintonin hallinto yrittää saada aikaan jotain paljon nykyaikaisempaa ja enemmän tulevaisuuteen tähtäävää. Liittovaltio joka tapauksessa investoi kulloisenkin hallinnon tärkeimpiin hankkeisiin miljardeja dollareita.

Tietoliikenteen kehittämällä USA:ssa on useita tasoja ja tavoitteita. Tietoliikenneverkon (Internet-verkon) nopeuttaminen ja sen organisatorisen ja maantieteellisen kattavuuden laajentaminen on NII:n teknologisista tavoitteista tärkein. Tavoitteena on siirtyminen ainakin gigabitin (1 Gb/s) nopeuteen (mittava demonstraatio viimeistään vuonna 1996). Valtio antaa verkon rakentamiseen rahaa vain sen verran, että hanke käynnistyy. Varsinaiset investoinnit jäävät liike-elämän tehtäväksi. Verkon rakentamisen kaupallistuminen tuo väistämättä liiketoiminnan myös verkon sisälle, jossa sitä tähän saakka on tietoisesti vältetty. Kun Internet on toistaiseksi ollut lähinnä korkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja armeijan verkko, tulevaisuudessa se on tämän lisäksi hyvin merkittävä viihdeteollisuuden ja muun kaupallisen toiminnan markkinapaikka.

Sisällöllisessä mielessä NII:n osista tärkein on HPCC, *High Performance Computing and Communications*, joka on pääasiassa liittovaltion virastojen vastuulla. Hankkeissa ovat mukana mm. ARPA, NSF, NASA, NIH, NIST,¹ jne. HPCC:n käynnistyminen perustuu osittain vuonna 1991 säädettyyn lakiin *High-Performance Computing Act*. Ajatuksena on, että HPCC:n kehityshankkeissa muodostetaan julkisella rahoituksella yhteinen teknologinen perusta NII:n muiden hankkeiden toteuttamiselle. Tavoitteena on tietoliikenneteknologian kehittäminen, suurteholaskennan laitteiden ja sovellusten kehittäminen, yleisten ohjelmistotyökälujen ja erityisen vaativien sovellusten (*Grand Challenge Applications*) kehittäminen sekä kansallisesti tärkeiksi koettujen informaatiohankkeiden toteuttaminen (*National Challenges*). Viimeksi mainittuun kuuluvat mm. digitaaliset kirjastot, kriisien ja hätätilanteiden hallinta, elektroninen kaupankäynti, energian käytön hallinta, ympäristöasiat ja julkishallinnon tietopalvelut.

Tietoliikenneverkon organisatorisen kattavuuden lisäämisellä tavoitellaan koulujen, yleisten kirjastojen, sairaaloiden ja monien muiden vähemmän tiedeintensiivisten tahojen mukaan vetämistä. Osana HPCC-hanketta on NREN (*National Research and Education Network*), joka on ollut vireillä useita vuosia mutta joka on hiukan jäänyt NII:n muiden osien jalkoihin. NREN-hankkeella tähdättiin nimenomaan koulujen ja kirjastojen Internet-palvelujen kehittämiseen (McClure et al. 1994). Näillä laitoksilla ei ole määrärahoja kalliiden tietoliikennepalvelujen ostamiseen ja sen vuoksi ajatuksena on alun alkaen ollut palvelujen järjestäminen joko täysin ilmaiseksi tai nimellisillä kustannuksilla.

Julkisuudessa on usein näkynyt tietoja Clintonin suurten uudistusten kohtaamasta vastustuksesta ja erityisesti joidenkin suurten lainsäädännöllisten muutosten raukeamisesta. Myös eräät NII:n tavoitteet ovat vastatuudessa. Clintonin hallinnolla on kuitenkin useita merkittäviä hankkeita, jotka eivät edellytä uusia lakeja. Ne voidaan viedä läpi Valkoisen talon ja liittovaltion virastojen omilla päätöksillä. Pitkällä aikavälillä näistä hankkeista ehkä merkittävin on NPR, *National Performance Review*, joka tähtää hallinnon yleiseen tehostamiseen ja rationalisointiin. Yleismaailmallisesti mielenkiintoisin on GILS, *Government Information Locator Service* (Kuronen 1994; Moen and McClure 1994).

GILS on hajautettu tietojen paikannusjärjestelmä, jonka rakentamiseen kaikkien liittovaltion virastojen tulee osallistua. Jokainen virasto tekee hallussaan olevista tietovarannoista määrämötoiset esittelyt, jotka talletetaan Internet-verkossa olevaan tietokantapalveluja antavaan tietokoneeseen. Tietovarannot voivat olla perinteisessä muodossa (kortistoina tai tekstiarkistona) tai tietokoneella luettavassa muodossa. Esittelyssä on kerrottava, missä muodossa aineisto on, mikä on sen keskeisin sisältö, mihin aineisto on sijoitettu, onko se julkista ja mikäli aineisto on elektronisessa muodossa, onko se selattavissa tietoliikenneohjelmia käyttämällä.

GILS:n palveluja käytetään Internet-verkon välityksellä, sovellustason yhteyskäytäntönä on

hajautetuissa kirjastosovelluksissa käytettävä Z39.50.² GILS-palvelimelta voi kuka tahansa Internet-verkossa oleva käyttäjä kysyä (Z39.50-tyyppisellä ohjelmalla), missä liittovaltion virastossa on tietovarantoja kysyjän ilmoittamasta aihepiiristä. Kysyjä kirjoittaa hakulausekkeen ja saa vastaukseksi luettelon virastoista, niiden tietovarannoista sekä lyhyen esittelyn kunkin tietovarannon sisällöstä ja käytettävyydestä. Jos tietovaranto on julkinen ja Internet-palvelujen avulla selattavissa (käyttäen esim. Gopher- tai Mosaic/WWW-ohjelmia), käyttäjä voi ryhtyä selaamaan haluamiaan dokumentteja. Ainakin kolme liittovaltion virastoa on ilmoittanut tekevänsä julkisohjelmia, joita käytetään GILS-palvelun yhteydessä.

Ei ole mitenkään varmaa, että GILS-palvelu toteutuu suunnitellun laajuksena. Yhdysvaltain yleinen poliittinen orientaatio heilahtelee laidasta toiseen ja juuri tällä hetkellä hallinnon avoimuus ja palvelujen maksuttomuus eivät ole erityisen suosittuja. Periaatteellisesti GILS on kuitenkin hyvin tärkeä ja se heijastaa Yhdysvaltain liittovaltion hallinnon ja erityisesti akateemisen maailman perinteisiä vapauden ja avoimuuden ideaaleja (Seipel 1993).

GILS-hankkeen suunnittelijat ovat Euroopan julkishallintojen edustajilta kyselleet aika ajoin voitaisiinko akronyymi GILS tulkita käsitteeksi *Global Information Locator Service* ja mitä muutoksia tai tarkennuksia tällainen maailmanlaajuinen tietovarantojen paikannusjärjestelmä ehkä aiheuttaisi USA:ssa nyt toteutettaviin ratkaisuihin. EU:n ja eurooppalaisten mielenkiinto on ollut vähäistä.

Myös YK:n eri elimien piirissä on käyty keskustelua maailmanlaajuisesta tietoyhteiskunnasta. Varapresidentti Al Gore on ITU:n konferensseissa toistuvasti puhunut käsitteestä GII, *Global Information Infrastructure*. Pekka Tarjanteen johtaman ITU:n suhtautuminen globaaliin tietoyhteiskuntaan on ollut myönteinen. Internet-palvelujen nykyistä huomattavasti laajempaan hyväksikäyttöön tunnetaan YK:n piirissä laajemminkin kasvavaa mielenkiintoa. YK:n elimiä varten on laadittu erityinen Internet-opas, jonka esipuheessa todetaan ensin, että Internet on maailman laajin ja nopeimmin kasvava tietoliikenneverkko ja, että:

Internet on selvästi maailmanlaajuisesti merkittävä ilmiö. [...] Vaikutukset Yhdistyneiden kansakuntien organisaatioperheen kannalta ovat valtaiset. YK:n elimillä on käytettävissään tehokas yhteistyön apuväline ja samalla kauas yltävä ja suosittu tietojen välittämismekanismi koko maailmanlaajuiselle yhteisölle. Yhteys on käytettävissä kumpaankin suuntaan: YK:n elimet ovat maailmanlaajuisen Internet-käyttäjien yhteisön tavoitettavissa ja päin vastoin. (Advisory Committee for the Co-ordination of Information Systems (ACCIS) 1994)

Eurooppa tietoyhteiskunnaksi

Yhdysvaltojen esimerkin innoittamana myös EU:ssa on alettu keskustella tietoarkkitehtuurista ja useissa Euroopan maissa laaditaan kansallisia tietoarkkitehtuureja (Nevalainen 1994). Perusteet ja syyt EU:n siirtymiselle kohti informaatioyhteiskuntaa on esitetty EU:n komission Valkoisessa paperissa *Growth, Competitiveness, Employment — The challenges and ways forward into the 21st century*. Valkoinen paperi oli Eurooppa-neuvoston käsittelyssä Brüsselissä joulukuussa 1993. Neuvosto antoi sille täyden poliittisen tukensa ja vaati, että tietoyhteiskunnasta tulee laatia raportti, joka sisältäisi myös konkreettisia toimenpide-ehdotuksia. Ajatuksena on, että siirtyminen tietoyhteiskuntaan tulisi olemaan yksi tärkeimmistä tavoista ratkaista Valkoisessa paperissa käsitelty työttömyysongelma.

Eurooppa-neuvoston toimeksiannon mukaisesti valmistui Martin Bangemannin johdolla

26.5.1994 raportti *Europe and the global information society — Recommendations to the European Council*. Se oli Eurooppa-neuvoston käsiteltävänä Korfun kokouksessa 24.-25. kesäkuuta 1994. Neuvoston mukaan kyse on vakavasta haasteesta mutta samalla todellisesta mahdollisuudesta. Eurooppa-neuvoston mielestä ensisijainen vastuu käytännön toimista tietoyhteiskuntaan siirtymisessä on yksityisellä sektorilla. EU:n ja sen jäsenvaltioiden tehtävänä on tukea tätä kehitystä mm. lainsäädännöllisin toimin.

EU:n komissio otti kantaa Bangemannin raporttiin ja Eurooppa-neuvoston palautteeseen 19.7.1994 tiedonannossaan *Europe's way to the information society, an action plan*. Komission tiedonanto on lyhyt toimenpideohjelma, joka lähinnä toistaa Bangemannin raportissa luetellut hanke-ehdotukset. Samalla se on yhteenveto komission työstä tietoyhteiskuntaa koskevilta osin. Työ jatkuu kuitenkin taukoamatta. Komissiota on odotettavissa lyhyen ajan sisällä useita uusia asiakirjoja tietoliikenteestä ja tietoyhteiskunnasta yleensä.

Valkoisesta paperista Bangemanin raporttiin

EU:n komission Valkoinen paperi on laadittu yksinomaan työttömyyden takia. Komission mielestä taloudellinen kasvu, kilpailukyky ja työllisyys kytkeytyvät erottamattomalla tavalla toisiinsa. Vain valtiollisesta holhouksesta ja monopolien ylivallasta vapaa kilpailu voi aikaansaada sellaisen kasvun, että työllisyystilanne paranee. Komissio pitää työttömyyttä kuitenkin erittäin vakavana ongelmana ja myöntää, että sen ratkaiseminen on vaikeaa. Jos selväpiirteisiä ratkaisuja olisi olemassa, niitä olisi jo käytetty. Ihmelääkkeisiin ei uskota.

Komissio on vakuuttunut EU:ssa valitun yleisinjan oikeellisuudesta. EU on kehittynyt lähes suunnitellulla tavalla ja juuri oikeaan suuntaan, maailma ympärillä vain on muuttunut vieläkin nopeammin. Maailmanlaajuisille markkinoille on tullut uusia kilpailijoita ja kommunismin kukistumista ei ole oikealla tavalla osattu vielä hyödyntää. Väestö ikääntyy ja perheyhteisöt murenevat. Käynnissä oleva uusi teollinen kumous tekee taloudesta tietointensivisemmän. Lisäksi pääomaliikkeiden vapauttaminen yhdessä uuden teknologian kanssa sitoo markkinat yhteen taloudellisessa mielessä.

Teknologisen kehityksen aiheuttama työttömyys ei ole ensimmäistä kertaa aiheuttamassa ongelmia teollistuneille maille. Ongelma on yhtä vanha kuin teollinen yhteiskunta itsekin. Nykyiset ongelmat näyttävät kuitenkin entiseen verrattuna kertaluokkaa vaikeammilta. Teknologinen kehitys ei kuitenkaan välttämättä hävittäisi enemmän työpaikkoja kuin se pystyy niitä luomaan, sillä työllisyystilanne mikroelektroniikkaa käyttävissä yrityksissä on parempi kuin muissa.

EU:n komission mielestä ongelma syntyy ensijaisesti siitä kuilusta, jonka toisella puolella on tuotannollisiin prosesseihin ja työn organisaatioihin vaikuttavan teknologisen kehityksen nopeus, joka väistämättä tuhoaa työpaikkoja; ja toisella puolella puutteellinen kyky keksiä uusia yksilöllisiä ja kollektiivisia tarpeita, joiden tyydyttäminen loisi uusia työmahdollisuuksia(!).

Martin Bangemann toimi EU:n teollisuusasioista vastaavana komissaarina (toinen Saksan edustajista) Jacques Delorsin johtamassa komissiossa ja hän jatkaa tässä tehtävässä myös uuden puheenjohtajan kaudella. Bangemannin johdolla toimi nimekkäistä johtajista ja alan asiantuntijoista koostuva työryhmä (yhteensä 20 henkilöä), joka laati 26.5.1994 päivätyn raportin Eurooppa ja globaali tietoyhteiskunta. Ryhmässä olivat mukana mm. Volvon entinen pääjohtaja Pehr Gyllenhammar sekä ICL:n pääjohtaja Peter Bonfield.

Bangemannin raportti on merkittävin eurooppalainen tietoyhteiskuntaa käsittelevä doku-

menti. Sen suuri merkitys ei perustu niinkään tekstin sisällöllisiin ansioihin — ammatillisesti ja varsinkin kirjallisena tuotteena raportti on varsin vaatimaton. Merkitys perustuu pikemminkin raportin taustalla olevien tahojen suunnattomaan valtiossa ja taloudelliseen arvo- ja tosiasialliseen valtaan. Bangemannin raportin pohjalta tullaan EU:ssa laatimaan suuri määrä direktiivejä, ohjeita, tiedonantoja ja muita asiakirjoja. Tämän vuoksi raporttiin on syytä huolella perehtyä — siitäkin huolimatta, että raportti on vaikeasti tavoitettavissa.³

Raportti alkaa lauseella: ”Tämä raportti kannustaa Euroopan Unionia panemaan uskonsa siihen, että markkinamekanismit ovat se voima, joka kantaa meidät informaatioaikaan.”

Raportti siis kehottaa Euroopan Unionia ja sen jäsenvaltioiden kansalaisia asettamaan uskonsa sen varaan, että markkinamekanismit (ja vain ne?) on se voima, joka vie meidät informaatioon aikakauteen. Raportin laatijat itse uskovat näihin voimiin, he edustavat näitä voimia. Raportti puhuu tietoyhteiskunnasta markkinavoimien äänellä.

Kumouksen kuva ja sen liikkeelle panevat voimat

Esittelen seuraavassa ensin raportin keskeisen sisällön, minkä jälkeen muotoilen sen kritiikkiä.

Tietoyhteiskunta — uusi elämäntapa

Raportin mukaan tietoyhteiskuntaan siirtyminen merkitsee kumousta, joka on laajuudeltaan ja merkitykseltään verrattavissa aikaisempiin teollisiin kumouksiin. Kumous perustuu informaatio- ja kommunikaatioteknologian käyttöön. Tämä teknologia tehostaa ihmisten älyllisten voimavarojen käyttöä ja vaikuttaa laajalti tapaan tehdä työtä ja elää. Eurooppa on osallisena tässä kumouksessa mutta liian fragmentaaraisella tavalla.

Tietotekniikan laajamittainen hyväksikäyttö edellyttää työntekijöiden, työnantajien, ammattiliittojen ja valtioiden välistä yhteistyötä. Raportti yhtyy Valkoisen paperin käsitykseen, että ”[...] tuotantoon, kulutukseen, kulttuuriin ja vapaa-ajan toimintoihin liittyvien uusien palvelujen valtaisa potentiaali luo suuren määrän uusia työpaikkoja ...”. Tämä ei kuitenkaan tapahdu automaattisesti. Julkisen ja yksityisen sektorin on toimittava yhdessä työpaikkojen varmistamiseksi.

Raportti korostaa toistuvasti, että Euroopan on toimittava yhtenäisesti ja päättävästi. Euroopalle on luotava yhtenäinen ja yhteinen strategia. Tuloksena ei saa olla jäsenvaltioiden yksittäisistä aloitteista koostuva sekalainen kokoelma toivomuksia, joka vain johtaa päättymättömiin keskusteluihin.

Onnistuessaan tietoyhteiskunta toisi merkittäviä etuja kaikille osapuolille. Kansalaisten ja kulluttajien elämisen laatu paranisi palvelujen ja viihteen tarjonnan lisääntyessä. Tiedon tuottajien markkinat lisääntyisivät, jolloin Euroopan alueelliset erityispiirteet voisivat päästä paremmin esille. Julkishallinnon palvelut pystyttäisiin tuottamaan halvemmallalla ja palvelujen tavoitettavuus paranisi. Suurin merkitys tietoyhteiskuntaan siirtymisellä olisi kuitenkin Euroopan pienelle ja keskisuurelle teollisuudelle, teleoperaattoreille sekä tietotekniikan alan laite- ja ohjelmistotuottajille uusien markkinointimahdollisuuksien avautumisen takia.

Suurimpana riskinä tietoyhteiskunnan rakentamisessa on väestön jakautuminen kahteen luokkaan: niihin, joilla on pääsy uuden tekniikan suomiin palveluihin ja niihin, joilla tätä mahdollisuutta ei ole. Tämän riskin eliminoimiseksi jäsenvaltioiden julkishallintojen on saatava kansalaisensa vakuuttuneeksi tietotekniikan hyväksikäytön eduista ja samalla varmistettava tämän tekniikan laajamittainen käyttöönotto.

Raportin mukaan Euroopan on pidettävä kiirettä uuden teknologian käyttöönotossa. Euroopan ulkopuolelta tuleva kilpailu kovenee jatkuvasti. Jos eurooppalaiset tässä tilanteessa jäävät odottamaan, muut pääsevät määräämään pelisäännöt. Eurooppalaisten ei tulisi epäillä omia mahdollisuuksiaan. Erityisesti tietoliikenteen suhteen Eurooppa on monelta osin muuta maailmaa edellä tai ainakin tasoissa sen kanssa. Tekninen tietämys on kuitenkin hajallaan ja tietojen hankkiminen hankalaa ja kallista. Lisäksi poliittisen tason tuki on liian lyhytjänteistä. Yksityinen sektori odottaa tässä suhteessa selkeämpää viestiä.

Eurooppa-neuvoston toimeksiannon mukaisesti raportti sisältää joukon toimenpide-ehdotuksia (*An Action Plan*), joiden toteuttamisessa julkisen ja yksityisen sektorin on toimittava yhteistyössä.⁴ Tavoitteena on markkinoiden kannustaminen niin, että kriittinen massa saavutettaisiin nopeasti. Tässä yksityiset investoinnit toimivat liikkeellepanevana voimana. Tietotekniikan suhteen tilanne poikkeaa muista infrastruktuuriratkaisuista (esim. kuljetukset), joissa julkisilla investoinneilla on tärkeä osuus.

Raportissa esitetään arvio Euroopan tietoteollisuuden uusista markkinoista. Suurimmat odotukset kohdistuvat kuluttajille suunnattuihin uusiin palveluihin. Esimerkkeinä mainitaan pankkiasioiden hoitaminen kotona, sähköinen kaupankäynti (*teleshopping*) ja lähes rajattomaksi oletettu valikoima tilauspohjaisia viihdepalveluja. Pääpaino tarkastelussa on maksu-per-katselu (*pay-per-view*) -tyyppisellä viihdetarjonnalla. Se edellyttää optisten kuitujen vetämistä koteihin ja tässä tarvittava alkuinvestointi on niin suuri, ettei siihen ole mahdollisuuksia ilman viihdeteollisuuden osallistumista. Tässä Eurooppa on selvästi jäljessä Yhdysvaltoja. Siellä 60 % kotitalouksista on kaapeli-TV:n piirissä, Euroopassa vastaava luku on 25 %.

Markkinavetoinen vallankumous

Raportin ehdottomasti tärkein suositus EU:n jäsenvaltioille koskee (1) teleliikenteen liberalisointia. Monopolit on purettava ja kilpailu on sallittava sekä infrastruktuurin rakentamisessa että palvelujen järjestämisessä. Teleoperaattoreilta on poistettava loputkin yhteiskunnallisin ja poliittisin argumentein määritellyt velvoitteet sekä budjettiteknisin keinoin aiheutetut rajoitukset. Liberalisoinnille on laadittava selvä ja pitävä aikataulu ja (2) EU:n organisaatioon on luotava riittävät valtuudet omaava elin käytännön toimenpiteiden varmistamiseksi.

EU:n tietoliikenteen kehittäminen edellyttää (3) kansallisten verkkojen yhteenkytkemistä (*interconnection*) sekä palvelujen ja sovellusten yhteentoimivuutta (*interoperability*). Verkkojen yhteenkytkeminen tapahtuu monella tasolla. Kyse ei ole pelkästään tietokoneiden välisestä tietoliikenteestä. Uusien matkapuhelinverkkojen tulee toimia kaikkialla Euroopassa, satelliittiyhteyksiä on kehitettävä, euroopanlaajuinen ISDN on rakennettava ja on valmistauduttava ATM-verkkojen käyttöönottoon. Sovellusten yhteentoimivuus edellyttää (4) tietoliikenne- ja sovellustason standardeista sopimista ja mahdollisesti uusien standardien luomista.

Tietoliikenteen (5) tariffit on raportin mukaan saatava alennettua tasolle, joka varmistaa tietoliikenteen hyväksikäytön voimakkaan laajenemisen. Nykyinen epätydyttävä tilanne aiheutuu pitkälti teleoperaattoreiden monopolistisesta statuksesta ja sitä tukevasta lainsäädännöstä. Monopoliin purkamista pitäisi tukea jakamalla julkishallinnon tarvitsemat palvelut tasapuolisesti kilpailevien teleoperaattoreiden kesken.

Näillä toimilla pyritään (6) varmistamaan kriittisen massan aikaansaaminen erilaisten palvelujen käytössä. Samalla on edistettävä (7) suuren yleisön ja erilaisten käyttäjätahojen tietoisuutta uudesta tietotekniikasta. Erityistä huomiota on kiinnitettävä pieniin ja keskisuurin yrityksiin, jul-

kishallintoon sekä erityisesti nuorempaan sukupolveen.

Toimintasuunnitelman täydentäminen

EU:n sisäisissä yhteistoiminnan muodoissa, menettelytavoissa ja osittain lainsäädännössä on tehtävä useita merkittäviä muutoksia tietoyhteiskuntaan siirryttäessä. Muussa tapauksessa kansalliset, keskenään ristiriitaiset lait ja järjestelyt muodostavat erittäin todellisen sisäisten markkinoiden hajaantumista koskevan uhan.

Ensimmäinen erityiskysymys koskee (8) immateriaalioikeuksia (IPR, *intellectual property rights*). EU:n tärkeimmät voimavarat ovat luovuus ja innovatiivisuus. Globaaleilla markkinoilla EU:n on pystyttävä suojaamaan keksintönsä ja kaupallista merkitystä omaavat tietovarantonsa luotettavalla tavalla ja kuitenkin osallistumaan maailmanlaajuiseen kauppaan ja palvelujen tarjontaan. Globalisoituminen ja multimedian kehittyminen asettavat immateriaalioikeuksien suojaamiselle aivan uudentasoiset vaatimukset.

(9) Yksityisyyden suoja, elektroninen ja juridinen suoja sekä tietoturva muodostavat seuraavan ongelmaryhmän. Yksityisyyden suojan osalta raportti on eniten huolissaan kuluttajien luottamuksen säilyttämisestä tietoyhteiskunnassa. Muut suojamuodot liittyvät läheisesti tähän. Tietoverkoissa käytävä kauppa edellyttää kauppatapahtuman pysymistä salassa ulkopuolisilta. Kaupan osapuolten on kuitenkin voitava riittävän luotettavasti identifioida sekä toisensa että kaupankäynnin kohde ja lisäksi maksusuoritus on pystyttävä hoitamaan verkon välityksellä. Tähän kaikkeen liittyy monia teknisiä ongelmia, joita tutkitaan laajasti EU:n piirissä, Yhdysvalloissa ja Japanissa.

Laajamittaisen verkoissa käytävän kaupan kannalta myös (10) kysymys verkkojen omistussuhteista on tärkeä. Omistussuhteet vaikuttavat hinnoitteluun, mutta vielä suurempi merkitys niillä on palvelutoiminnan jatkuvuuden ja uskottavuuden kannalta. Raportin mukaan on kiireellisesti selvitettävä millä tavalla voidaan estää se, että omistussuhteita koskevalla kansallisella lainsäädännöllä viedään pohja pois sisämarkkinoiden toiminnalta.

Tietoyhteiskunnan rakenneosat

Tietoyhteiskunnan rakentaminen edellyttää käytännössä tietoliikenneverkkoja, niiden varaan rakentuvia peruspalveluja ja kohtuullista määrää tärkeitä perussovelluksia. Nämä ovat raportin mukaan tietoyhteiskunnan keskeiset rakenneosat. Tietoliikenneverkkojen rakentamisessa ensimmäisenä askeleena on (11) Euroopan kattavan ISDN-verkon rakentaminen. Sen kapasiteetti ei kuitenkaan tule riittämään todellisiin multimediasovelluksiin. Hyvin nopeasti on siirryttävä ATM-verkkoihin, joissa kapasiteetti riittää kaikkiin peruspalveluihin ja joissa voidaan siirtää myös videokuvaa.

Laajakaistaisten verkkojen kehittäminen on toistaiseksi ollut kansallisten ja alueellisten hankkeiden varassa. Raportti suosittelee, että (12) Eurooppa-neuvosto tukisi koko Euroopan kattavan laajakaistaverkon rakentamista ja samalla varmistaisi sen liitettävyyden Euroopan puhelin-, kaapeli-TV- ja satelliittiverkkojen kanssa.

(13) Matkapuhelinjärjestelmistä GSM on saavuttanut suuren suosion. Saksassa sen arvioidaan luoneen 30 000 uutta työpaikkaa. Euroopanlaajuisesti sen leviäminen voisi luoda 100 000 uutta työpaikkaa. Raportissa vaaditaan tukea myös satelliitteollisuudelle. Satelliitteja käytetään TV-yhteyksiin, säähavaintojen tekemiseen ja teleyhteyksiin (puhelin- ja tietoliikenne).

Raportin mukaan tarvitaan uudet (14) peruspalvelut, kuten sähköposti, tiedostojen siirto ja interaktiivinen multimedia. Näiden palvelujen aikaansaamiseksi tarvitaan yksikäsitteiset standardit

ja kriittinen massa. Tietoliikennepalvelujen vetovoima riippuu suoranaisesti siitä, kuinka monet muut tahot käyttävät samoja palveluja. Kun kriittinen massa on saavutettu, palvelujen käyttö alkaa lisääntyä dramaattisesti. Esimerkkinä tästä viitataan Internet-palveluihin.

Raportti mainitsee, että Internetissä on n. 20 miljoonaa käyttäjää yli 100 maassa ja määrä kasvaa nopeasti. Internet on jo nyt niin iso, että sitä ei voi jättää vaille huomiota. Raportti ei kuitenkaan ehdota, että Internet otettaisiin Euroopassa laajasti käyttöön tai että se muodostaisi EU:n tietoliikenneverkon perustan. Internetiä tästä huolimatta käytetään, ja raportti toteaa, että eurooppalaisten ei tule jäädä vain käyttäjiksi, vaan Internetin kehitystä on seurattava tiiviisti ja mm. kehitettävä keskinäisyhteyksiä (*interlinkages*) sen ja EU:n omien verkkojen välille.

Ajatus tärkeistä esimerkinomaisista projekteista (perussovellukset) on esitetty samassa hengessä kuin NII-hankkeen dokumenteissa. Raportin ehdottamat sovellukset ovat: etättyö, etäopiskelu, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten verkko, PKT-yritysten telemaattiset palvelut, maantielikenteen hallinta, lentoliikenteen ohjaus, terveydenhuollon verkot, sähköinen julkishallintojen tarjousten käsittely ja hankintatoimi, julkishallintojen tietoliikenneverkko, sekä kaupunkien tiedon valtavälät.

Rahoitus ja seuranta

Julkista rahoitusta raportissa ei esitetä lisääväksi, korkeintaan sen suuntaamista esitetään harkittavaksi. Mikäli raportin suositukset mm. kilpailun vapauttamisesta toteutuvat ja tietoyhteiskunnan kehittäminen saa uskottavan ja suunnitelmallisen tuen poliittiselta taholta, yksityinen pääoma tulee huolehtimaan tarvittavista investoinneista. Myös EU:n taholla tarvitaan (15) määrärahojen uudelleensuuntaamista neljännen puiteohjelman ja rakennerahaston osalta.

Raportin lopussa korostetaan, että se muodostaa ehdotustensa osalta yhtenäisen kokonaisuuden. Ehdotusten tärkeyden ja kiireellisyyden takia raportissa esitetään (16) ministerineuvoston asettamista käsittelemään tietoyhteiskunnan kysymyksiä. Lisäksi raportissa esitetään (17) erityisen elimen (*Board*) asettamista seuraamaan toimenpideohjelman toteutumista ja raportoimaan sen etenemisestä EU:n eri instansseille. Tämä elin koostuisi tietoyhteiskunnan eri osapuolia edustavista vaikutusvaltaisista henkilöistä.

Suomi seuraa

Suomessa on lyhyen ajan sisällä julkistettu useita raportteja, joissa käsitellään Suomen tietoyhteiskuntaa. Niitä on laadittu sekä valtiovarainministeriön että liikenneministeriön toimeksiannosta. Raportit pyrkivät mahdollisimman tarkasti noudattamaan EU:ssa julkistettuja linjauksia. Bagemannin raportti on ollut tässä tärkein esikuva. Vain yksi mainitsemisen arvoinen poikkeama on löydettävissä. Se koskee julkishallinnon keräämien tietoaineistojen hinnoittelua.

TIKAS-Ohjausryhmän loppuraportti *Suomi tietoyhteiskunnaksi — kansalliset linjaukset* suosittelee valtion maksuperustelain muuttamista niin, että ”julkisin varoin tuotetun kansallisen tietovarannon osalta voidaan veloittaa vain tiedon antamisen ja erityisen jalostamisen aiheuttamat lisäkustannukset”. Tämä esitys tehdään viittaamalla EU:n synergiasuositukseen, jossa on otettu saman suuntainen kanta (Burkert 1993; Commission of the European Communities 1989). Mainitakoon, että myöskään Bagemannin raportissa ei tätä synergiasuositusta mainita.

EU:n tietoyhteiskunta — kritiikki

Komissio asettaa jatkuvan taloudellisen kasvun kaiken myönteisen kehityksen välttämättömäksi lähtökohdaksi. Työttömyysongelman ratkaisemisen kannalta lähtökohta ei kuitenkaan liene riittävä. Edes komission puheenjohtaja Jacques Delors ei usko taloudellisen kasvun ratkaisevan työttömyysongelmaa. Lehtitietojen mukaan Euroopassa on optimistisimpien ennusteiden mukaan odotettavissa keskimääräinen 3 %:n talouskasvu, jonka vaikutus työttömyyden alenemiseen on vain yksi prosenttiyksikkö vuodessa (Raivio 1994). Täystyöllisyyteen pääsy edellyttäisi kymmenen vuoden tasaista talouskasvua, johon ei uskone kukaan. Onkin esitetty perusteltuja väitteitä siitä, että taloudellisen kasvun kaikkivoipaisuuteen nojaava talousteoria on lakannut olemasta tieteellisesti pätevä (Lennon 1994; Ormerod 1994).

Valkoinen paperi on kuitenkin oikeilla jäljillä käsitellessään rinnan työttömyyttä ja teknologian kehitystä. Lukijalle jää tunne, että asiakirjan taustalla on vilpiton huoli Euroopan tulevaisuudesta ja erityisesti sen pitkäaikaisesta työttömyydestä. Asiakirjassa myönnetään, että teknologian kehitys on yksi keskeisistä työttömyyden syistä. Päättyä ei kuitenkaan uskalleta jatkaa. Valkoinen paperi päättyy tältä osin samanlaiseen älylliseen umpikujaan kuin kaikki vastaavat Suomessa laaditut tarkastelut.

Bangemannin raportti — kumouksen kääntöpuoli

Bangemannin raportin keskeisin sanoma on hyvin selvä: EU:n ja sen jäsenvaltioiden on ensin luotava edellytykset tietotekniikkaa koskevalle vapaalle kilpailulle, sen jälkeen kaikki ratkeaa ikään kuin itsestään. Erityisen tärkeänä pidetään lainsäädännöllisten esteiden poistamista ja valtiollisten monopolien purkamista. Näin mahdollistuva yksityisten yritysten harjoittama vapaa kilpailu lisää tarjontaa, joka lisää kysyntää ja lisääntyvä taloudellinen toimeliaisuus poistaa vähitellen työttömyyden ja elämisen laatu paranee kaikin puolin.

Tietotekniikan osalta ongelma ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. Tietokoneiden ja niissä käytettävien komponenttien valmistusta on Euroopassa yritetty sekä yksityisellä että julkisella rahoituksella ainakin 20 vuoden ajan. Erityisesti Englannin ja Ranskan hallitukset ovat käyttäneet tähän suunnattomia summia verovaroja. Kaikki hankkeet ovat tähän mennessä epäonnistuneet. Tietokoneiden valmistus on keskittynyt Yhdysvaltoihin ja Japaniin, komponentteja valmistetaan sen lisäksi Taiwanissa, Singaporessa, Malesiassa ja useissa muissa Kauko-Idän maissa. Euroopassa on lähes yksinomaan kokoonpanoteollisuutta.

Tietokoneohjelmien osalta tuotanto on keskittynyt Yhdysvaltoihin. Suurista ponnistuksista huolimatta Japani ei ole kyennyt nousemaan merkittäväksi ohjelmistotuottajaksi. Yhdysvalloissa ollaan kuitenkin koko ajan huolestuneita japanilaisten ponnistuksista ja heidän tärkeimpiä ohjelmistohankkeitaan seurataan tiiviisti (Cusumano 1991).

Sekä tietokoneiden että tietokoneohjelmien osalta Eurooppa onkin maailmanlaajuisesti ajatellen lähes puhdas markkina-alue. EU:n hajanaiset ponnistukset eivät tule millään tavalla muuttamaan tätä tosiasiaa. Tietoliikenteen osalta tilanne on hiukan toinen. Useassa Euroopan maassa on pitkälle kehittynyt kansallinen tietoliikenteen infrastruktuuri — näin myös Suomessa. Kehittyneisyyden syynä ei kuitenkaan ole kautta aikain vallinnut vapaa kilpailu, kuten Bangemannin raportin hengessä olisi aihetta uskoa. Syynä on vahva valtiollinen monopoli, joka on mahdollistanut ras-kaat investoinnit ja pitkäjänteisen kehitystyön.

Edellä esitetyn pohjalta Bangemannin raportin peruslinjat käy kuitenkin ymmärrettäväksi. Suuret yksityiset, lähinnä tele- ja tietoliikennealan yritykset haluaisivat entistä suuremman osuuden siitä sektorista, joka vielä toistaiseksi on valtiollisten telelaitosten hallinnassa. Tämä on Bangemannin raportin ehdotusten varsinainen kova ydin. Toinen puoli raportin ehdotuksista koskee viihdeteollisuutta, jossa Yhdysvaltain markkinaosuus on melkein yhtä ylivoimainen kuin tietokoneohjelmien tuotannossa.

Tietoliikenteen yksityistäminen ja viihdeteollisuuden intressit liittyvät saumattomasti toisiinsa. Tietoliikenneverkoston laajentaminen ja välityskapasiteetin nostaminen ei voi onnistua ilman yksityistalouksien mukaan kytkemistä. Tietoliikennettä tarvitseville työpaikoille yhteydet ovat jo suurelta osin olemassa. Koulut ja kirjastot ovat nykyisessä taloustilanteessa markkinoinnin tavoittamattomissa, sillä tarvittavia määrärahoja ei ole. Yksityistalouksiin uusia tietoliikenneyhteyksiä ei pystytä markkinoimaan ilman viihdeteollisuuden keskeistä osuutta.

Puheet kansalaisten työasemista, sähköisestä kaupankäynnistä, teledemokratiasta jne. ovat tietoliikenteen kaupallistamisessa ja viiheellistämässä silti hyvin tärkeitä. Ne antavat kansalaisille ja veronmaksajille uskottavan tuntuksen mielikuvan siitä, miten hyvän ja tärkeän asian puolesta teollisuus, kauppa ja julkinen hallinto ponnistelevat. Käytännön esimerkkejä siitä, miten asiat todella tapahtuvat, saa Suomessa toimivista kaupallisista radio- ja TV-asemista. Niitä jokaista on aikanaan perusteltu paikallisella ohjelmatuotannolla, kansalaisdemokratialla ja muilla ylevillä päämäärillä.

Tietoyhteiskunta, joka toteutuu yksinomaan viihde- ja elektroniikkateollisuuden ehdoilla, lielee useimmille kuitenkin hyvin vieras. Se on jossakin määrin kummallinen myös NII:n tarkoittamassa mielessä. USA:ssa kaupan ja teollisuuden edut otetaan vähintäänkin yhtä hyvin huomioon kuin missä muualla tahansa. Amerikkalaisessa yhteiskunnassa ja erityisesti julkishallinnossa tiedon julkisuudella ja ilmaisuudella on kuitenkin pitkät perinteet. GILS-hanke on tämän perinteen ilmentymä.

EU:n tietoyhteiskunta ottaa NII:n keinoista ja tavoitteista vain kaupallisuuden, mutta ei sanalakaan mainitse kansalaisten oikeutta kriittiseen ja luotettavaan tietoon. Ajatus kansalaisyhteiskunnasta, jossa yksilöt, ryhmät ja yhteisöt asettuvat kaupan, hallinnon ja tieteen muodostamaa systeemimaailmaa vastaan, puuttuu kokonaan. Ja kuitenkin EU:n Euroopassa kansalaisyhteiskuntaa von Wrightin tarkoittamassa mielessä tarvitaan kipeämmin kuin koskaan ennen (von Wright 1993). Kun asioiden mittasuhteet kasvavat, myös potentiaalisten virheiden mittasuhteet kasvavat ja samalla kasvaa hallitsevien tarve päätösten salailuun ja tietojen pimittämiseen.

Viitteet

1. Advanced Research Projects Agency, National Science Foundation, National Aeronautics and Space Administration, National Institute of Health, ja National Institute of Standards and Technology.
2. Z39.50 on standardi, joka määrittelee hajautetuissa kirjastosovelluksissa käytettävien sanomien muodon. Suomessa korkeakoulujen käytössä olevat kirjastojärjestelmät VTLS ja TRIP ovat siirtymässä Z39.50:n käyttöön. Se mahdollistaa eri valmistajien tekemien tietokoneohjelmien keskinäisen kommunikoinnin.
3. Bangemannin raportti on julkaistu EU:n Bulletinin liitteessä (Bangemann et al. 1994) ja lisäksi erillisjulkaisuna (35 väljästi ladottua sivua), jonka tilausnumero on CD-84-94-290-EN-C.

4. Toimenpideohjelma on koottu raportin loppuun luetteloksi, siinä esitettävät hanke-ehdotukset on esitelty ja perusteltu raportin tekstiosassa. Tärkeimmät hanke-ehdotukset on jäljempänä tässä tekstissä osoitettu juoksevalla numeroinnilla.

KIRJALLISUUS

- Advisory Committee for the Co-ordination of Information Systems (ACCIS) (1994) *The Internet. An Introductory Guide for United Nations Organizations*. Geneva: United Nations.
- Bangemann et al., Martin (1994) *Report on Europe and the global information society. Recommendations of the high-level group on the information society to the Corfu European Council*. Bulletin of the European Union, Supplement 2/94:5-39.
- Burkert, Herbert (1993) *The Law and Policies of Commercialization of Public Sector Information in the EC*. Institutet för rättsinformatik, Stockholms universitet. IRI-rapport 1993:3. Stockholm.
- Commission of the European Communities (1989) *Guidelines for Improving the Synergy between the Public and Private Sectors in the Information Market*. Luxembourg.
- Cusumano, Michael A. (1991) *Japan's Software Factories: A Challenge to U.S. Management*. New York: Oxford University Press.
- Kuronen, Timo (1994) GILS — tietoa julkishallinnosta. *FUNews, FUNET:n tiedotuslehti*, (3):4-6.
- Lennon, Eeva (1994) Taloustieteen kuolema. *Talouselämä*, (28):47.
- McClure, Charles R., Moen, William E., and Ryan, Joe (1994) *Libraries and the Internet/NREN: Perspectives, Issues, and Challenges*. Westport, CT: Mecklermedia.
- Moen, William E. and McClure, Charles R. (1994) *The Government Information Locator Service (GILS): Expanding Research and Development on the ANSI/NISO Z39.50 Information Retrieval Standard. Final Report*, School of Information Studies. Center for Science and Technology. Syracuse University. Available from gopher://gopher.oni.org:70/11/cnftp/pub/gils/profile/final.report/.
- Nevalainen, Risto (1994) *Kansainväliset ja muiden maiden tietoyhteiskuntastrategiat. SUOMIETOYHTEISKUNNAKSI— kansalliset linjaukset. Osaraportti 1. Tietotekniikan kehittämiskeskus ry. Helsinki*.
- Ormerod, Paul (1994) *The Death of Economics*. London: Faber and Faber.
- Raivio, Jyri (1994) Jacques Delors vetosi EU-maihin työllisyysohjelman puolesta. Pitkään jatkuvan kasvun kausi ei yksinään auta miljoonia työttömiä. Artikkelin Helsingin Sanomissa 16.9.1994.
- Seipel, Peter (1993) *The technology of insight: Computers and informed citizens*. *Chicago-Kent Law Review*, 69(2):417-457. The Charles Green Lecture.
- von Wright, Georg Henrik (1993) *Minervan pöllö. Esseitä vuosilta 1987-1991*. Helsinki: Otava.

MATTI LEIWO

Presidentinvaalit näyttämöllä

Ovatko vaalit medianäytelmä?

Artikkelissa¹ kokeillaan näyttämövertausta ns. mediapolitiikan kuvaukseen. Siinä verrataan — kärjistäen ja poleemisesti mutta mahdollisimman konkreettisesti — mediapolitiikkaa teatterinäyttämöön ja näytelmään. Medianäytelmää tarkastellaan vuoden 1994 presidentinvaalien ja erityisesti toimittajien vuorosanojen valossa. Kun mallit ovat puutteellisia kuvauksia todellisuudesta, ne kuvaavat sitä jostakin näkökulmasta. Näyttämömalli tarjoaa nimenomaan näytelmän yleisölle, äänestäjille, hyödyllisen näkökulman lisäämällä yleisön mahdollisuuksia tarkastella analyttisesti ja kriittisesti mediapolitiikkaa.

Presidentinvaalit näyttämöllä

Jotta median roolia esimerkiksi vaaleissa voisi käsitellä yleisesti, tarvitaan viestintämalli. Ajatus teatterista, näyttämöstä ja dramaturgiasta viestinnän metaforana tai suorastaan mallina ei ole uusi. Suomessa etenkin Steinbock (1990a, 1990b) on kuvannut poliitikkojen esiintymistä erityisesti Goffmannin (1959) esiintymiskäsityksillä ("self-presentation as dramatization") ja äskettäin näyttämömetaforaa on viljelty myös Kanerva (1994). Steinbock (1990b, 57-) on kiinnittänyt huomiota myös esim. uutisten vihteellistymiseen ja dramatisoitumiseen, niiden muuttumiseen kirjaimellisesti (kohtalo)tarinoiksi, joissa on alkutilanne, ristiriita ja ratkaisu.

Tässä median roolia tarkastellaan vertaamalla uutisointia näytelmään ja näyttämöön. Vertausta kutsutaan näyttämömalliksi. Näyttämömallin idea on, että mediassa *Toimittaja* ja *Poliitikko* esiintyvät median *näyttämöllä*. Mallin lähtökohta on tuotannollinen. Medialla on valtavasti tuotantokapasiteettia, ja se tarvitsee jatkuvasti uusia ja tuottoisia juoniaineksia medianäyttämölle. Presidentinvaalit tarjoavat runsaasti aineksia *Presidenttipeli*-näytelmään. Presidenttipeli kattaa median koko repertuaarin, ja siihen sopivat esimerkiksi gallupit, uutiset, juorut ja muu human interest -aines, kolumnit, haastattelut ja keskustelut, kilpailut jne., joita *Katsoja* haluaa katsoa, kuulla ja lukea. Presidenttipelin rooleissa esiintyvät *Toimittaja* ja *Ehdokas*, jotka kilpailevat katsojien suosiosta ja vallasta.

Mediapolitiikassa ja presidentinvaaleissa onkin monia piirteitä, jotka yhdistävät ne näyttämöön. Näyttämöllä (i) näyttelijät puhuvat kirjallijan tekstiä, ja samoin *Toimittaja* ja *Ehdokas* puhuvat "vierasta tekstiä". Toimittajan tekstiä ohjaavat markkinointi ja lehden linja, poliitikko taas puhuu puolueen, avustajien ja asiantuntijoiden tekstiä. Esiintyjät luovat (ii) kuitenkin illuusion omasta puheesta, ja siihen tarvitaan esiintymistaitoa.

Näyttämöllä näyttelijät puhuvat toisilleen mutta sanat on tarkoitettu yleisölle. Samoin (iii) *Toimittajan* ja *Ehdokkaan* repliikit on tarkoitettu yleisölle. Televisiossa *Poliitikko* puhuessaan *Toimittajal-*

le on myös yleisön nähtävissä, usein keskusteluetäisyydellä, puolilähikuvassa. Edelleen myös (iv) medianäyttämöllä esiintyjillä on tietyt roolit. Yleensä Toimittajalla on haastajan tai ”politiikan vahtikoiran” rooli, Poliitikko on konnaksi epäilty, josta voi sanoa mitä tahansa. Esimerkiksi Esko Ahosta, Iiro Viinasesta ja Paavo Väyrysestä lienee esitettykin kaikki mahdolliset loukkaukset ja sutkaukset kaikissa mahdollisissa konteksteissa. Toimittajan sanomisille ja esittämislle ei ole muita kuin median menestykseen liittyviä kaupallisia rajoja. Poliitikolla taas ei juuri ole mahdollisuuksia oikaisuihin tai selityksiin.

Medianäyttämöllä ovat näkyvissä Toimittaja ja Poliitikko. Verhojen takana näytelmässä ovat mukana ainakin teatterin *Omistaja*, joka johtaa teatteria ja määrää toimintaedellytykset, sekä improvisaatioihin perustuvan *Juonen* etenemisestä vastaava *Ohjaaja* sekä *Kuiskaaja*. Emme yleensä saa tietää, kenen palkkaamia he oikeastaan ovat, usein kuiskaaja kuiskalee sekä Toimittajalle että Poliitikolle, presidenttipelissä siis Ehdokkaalle. Ohjaaja taas suuntaa valoköilyn siihen, minkä Katsoja saa nähdä, kuulla ja lukea.

Kuten oikeissa näytelmissä myös medianäyttämöllä (v) se, mitä näyttelijät sanovat ja mitä he tarkoittavat voivat olla kaksi eri asiaa. On eri asia, miten näyttelijät *legitimöivät* tekemisiään ja mitä he tekevät ja tarkoittavat. Tärkeä elementti näytelmässä on julkilausuttujen repliikkien ohella etenevä (vi) *piilojuoni*, Stanislavski puhuu ”piilotekstistä” (Rantala 1988, 125), tai piiloagenda. Piilojuoni perustuu esimerkiksi Ohjaajan kuvakulmavalintoihin. Piilojuoneen kuuluvat myös Toimittajan ja Poliitikon yhteiset edut. Toimittaja tarvitsee uutisia ja viihdettä ja Poliitikko julkisuutta. Julkisuus ja näkyvyys on molempien etu. Sen he kuitenkin salaavat Katsojalta.

Katsoja ei voi tietää, kenen puolella kukin näyttämöllä vilahtava on. Esimerkiksi Lasse Lehtinen oli Ahtisaaren Kuiskaaja, mutta toimi myös Ohjaajana ja Toimittajana; hän käsitteli presidentinvaaleja viihdeohjelmassaan *Hyvät herrat* ja toimi Kuiskaajana yhdessä Uma Aaltosen kanssa HS:n haastateltavana jutussa *Presidentinvaalien toinen koetus alkaa* (.) *Ahtisaaren psmat valmiit, Rehn vielä latautuu*. Myös (vii) julkisuutta tarvitsevat oikeat näyttelijät, toimittajat ja poliitikot yhtä lailla. Kirjailija voi esiintyä salanimen varjossa ja näkyä vain kirjojensa välityksellä, näyttelijät, poliitikot ja yhä enemmän myös toimittajat esiintyvät julkisuudessa koko persoonallaan.

Medianäytelmän näytökset koostuvat erilaisista kohtauksista. Haastattelu-kohtauksissa Toimittaja koettaa paljastaa Ehdokkaan heikot kohdat, saattaa hänet pulaan ongelmallisilla kysymyksillä ja Ehdokkaan lausuntojen tulkinnoilla. Tämä on toimittajan velvollisuuskin, sillä jos hän tekee neutraaleja avoimia kysymyksiä, Ehdokas ryhtyy vuorostaan kosiskelemaan Katsojaa².

Pekka Isotalus (1992) on suomalaisessakin tv-esiintymisessä korostanut sitä, että esiintyjät pyrkivät esiintymisessään simuloimaan keskinäisviestinnän piirteitä. Tv-katsojat eivät aina pysty erottamaan television fiktiivisiä hahmoja heitä esittävästä näyttelijöistä, saati poliitikoita koulutettuna esiintyjänä ja henkilönä roolin takana. Presidenttipelissä Katsoja kuitenkin näkee näytelmän Ehdokkaan ja Toimittajan korostetusti keskinäisviestinnän (interpersonaalista) näkökulmasta, jossa katsoja otetaan mukaan keskusteluun kolmanneksi osapuoleksi omassa olohuoneen sohvassaan.

Keskinäisviestinnän näkökulma painottuu televisiossa, näytelmän tärkeimmässä viestintävälineessä. Toki interpersonaalinen näkökulma näkyy myös esim. graafisessa viestinnässä Ehdokkaan epävirallisen, kotinäkökulman korostamisena: lehdissä ehdokkaat kertovat esim. ruokaresepteistään ja kodistaan ja ovat kuvissa omassa keittiössään. Ehdokas on korostetusti kuin yksi meistä, katsojista. Kotona katsoja unohtaa sähköisen viestintävälineen ja kokee illuusion keskinäisviestinnästä: se puhuu juuri minulle.

Median ja Poliitikon, esimerkiksi Ehdokkaan, näkökulma Katsojaan on taas hyvin erilainen: se on joukkoviestinnän näkökulma. Ehdokas puhuu ja esiintyy yleisölle, joka on Katsomossa sektoritoi ryhmiä anonyymeja äänestäjiä.

Näyttämömallin ydinajatus on siis se, että Toimittajalle ja Poliitikolle näytelmä on esiintymistä joukoille, joukkoviestintää, kun taas Katsoja kokee sen keskinäisviestintänä ja ajattelee, että televisioista hän näkee, millainen ehdokas todella on. Näyttämömallin tärkein väline on televisio. Juuri siinä on mahdollista luoda interpersonaalisen viestinnän vaikutelma katsojan ja poliitikon välille. Edelleen malli korostaa sitä, että mediassa eivät ole vastakkain erilaisia mielipiteitä edustavat poliitikot vaan ensisijaisesti Toimittaja ja Poliitikko. Lisäksi mediapolitiikan juoni etenee yhtäläisesti vaali- ja viihdeohjelmissa, uutisissa ja ajankohtaisohjelmissä. Televisiosta niin toimijat kuin juonen ainekset siirtyivät itälehtiin ja päivälehtiin, aikauslehtiin ja radio-ohjelmiin ja päivävastoin. Lehdistössä käsitellyt asiat ovat "televisiosta tuttuja" ja päivävastoin.

"Suorasta kansanvaalista tuli jännitysnäytelmä"³

Presidenttipeli-näytelmässä oli valtava määrä erilaista kohtauksia, joten näytelmästä voi kerrallaan ottaa käsiteltäväksi vain muutamia alajuonia. Tarkastelen tässä Toimittajan Ehdokkaasta luomaa kuvaa, johon ehdokkaan on vastattava.

Presidenttipelissä Ehdokkaalle oli varattu rooleja esimerkiksi suosion nousuun ja laskuun perustuvissa kohtalotarinoissa; esim. Toimittaja esitteli HS:ssä juuri ennen toista äänestyskierrosta koko sivun jutussaan Elisabet Rehnin elämää kohtalotarinaan:

Elisabet Rehn on kokenut rikkauten ja köyhyyden sekä ajanut vuoroin lasten ja asevoimien asiaa.

Ison perheen äiti nousi politiikan huipulle (HS 3.2.94)

Tällaisen liikuttavan roolin ehdokas tietysti ottaa kiitollisena vastaan ja koettaa esiintyä sen mukaisesti. Se on katsojiin menevä kohtaus ja merkittävä voitto näytelmässä, jossa poliitikolle yleensä varataan konnan tai epäillyn rooli.

Ohjaaja voi myös tehdä koko vaaleista kohtalontarinan ja jostakin ehdokkaasta siihen konnan. Tällainen rooli oli varattu Paavo Väyrykselle. Dramaattisessa kohtauksessa ensimmäisen kierroksen vaalilauantaina Toimittaja kertoi HS:ssä uutisen Venäjän nootista ja kutsui MTV:n uutisiin IKL:n edustajan, joka väitti nootista Väyryksen tilaustyöksi. Kun näytelmässä Väyrystä oli syytetty kähminnästä Neuvostoliiton suhteen Kekkosen ulkoministerinä, uutinen herättikin katsojissa Väyryksen vastaisia mielialoja.⁴

Väyrynen kelpasi pelotteeksi myös Ahtisaaren kannattajille Rehniä vastaan. Esimerkiksi eräässä kohtauksessa SDP:n varapuheenjohtaja Antero Kekkonen vihjaili, että Rehn olisi järjestämässä Väyryksestä pääministeriä.

Väyrynen putosikin toiselta kierrokselta, ja monista Toimittajan vuorosanoista käy selväksi, mitä kauheuksia Väyrysen valinta olisi aiheuttanut. Vaalien jälkeisenä päivänä Toimittaja (HS:n kolumnistina pääkirjoituksen vieressä) kertoi, että jos vaalit olisi pidetty valitsijamiesvaaleina, niin

ensimmäisen kierroksen tulosten pohjalta voidaan väittää, että presidentiksi olisi ilmeisesti tullut valituksi Paavo Väyrynen. Sellainen lopputulos olisi jakanut kansan pahasti kahtia ja ... (Erkki Pennasen kolumni *Presidentti politiikan ulkopuolelta*, HS 8.2.94.)

Pari päivää myöhemmin Toimittaja (HS:n televisio- ja teatteriarvostelijana) jatkoi pelottelua ja yhdis-

ti Väyrysen henkilön ja henkilökuvan Turkan näytelmässä:

Ajatellaanpa että Paavo Väyrysestä olisi tullut presidentti. Silloin Turkan näytelmää olisi tuskin voitu esittää. Olisi minun mielestäni, mutta tuskin kuitenkaan. Sen verran terävää ja salailematonta hovin kuvaus on, ulkoministeriä eli Väyrystä myöten.⁵

Näytelmä perustuu improvisaatioon eikä aina ole draamallisesti täydellinen; hyvässä näytelmässä katharsiksen pitäisi syntyä vähemmällä jälkiselittelyllä.

Vuorosanoissaan Toimittaja piilottaa sen, että myös hän on aktiivinen toimija näytelmässä, Toimittajan (HS:n pääkirjoitustoimittaja) mukaan esim.

presidenttiehdokkaat ovat veikistelleet lähes kaikissa mahdollisissa ohjelmissa ja julkaisuissa ja vastanneet kaikkiin mahdollisiin kysymyksiin maan ja taivaan väliltä.⁶

Katsoja ei helposti huomaa, että juuri Toimittaja on se toimija, joka panee ehdokkaat veikistele-mään ”lähes kaikissa mahdollisissa” uutis- ja viihdekonteksteissa.⁷ Joskus Toimittaja ei kuitenkaan voi vastustaa kiusausta kehua itseään ja samalla paljastaa aktiivisen toimijan rooliaan. Saman pääkirjoitustoimittajan kolumnin mukaan media esimerkiksi seuloi aikoinaan esille molemmat finalistit, nosti mutta myös pudotti ehdokkaita imagon osoittautuessa epäuskottavaksi. Toimittajan puolueettomuuden legitimoinnissa kiinnostava kohtaus presidenttipelissä oli ensimmäisen kierroksen suuret vaalivalvoijaiset 16.1.94. Niissä Toimittajat (em. pääkirjoitustoimittajan ja tv-toimittajan hahmoissa) keskustelivat ehdokkaiden imagoista kuin ulkopuoliset tarkkailijat piilotellen sitä, että juuri he ovat aktiivisia toimijoita näiden imagojen rakentamisessa ja välittämisessä. Piilottaminen ei kuitenkaan täysin onnistu jännittävässä tilanteessa. Kohtauksen dramaattinen huipentuma alkoi kun Väyrynen saapui studioon ja heti alkajaisiksi, kysymykseen jännittääkö häntä, ottikin yllättäen esille mediavoimien vaikutuksen ja sanoi jännittävänsä, miten ennakoöänet ja varsinaiset äänet jakautuvat. Puolison vakuuttelu, että Paavo ei jännitä koskaan, ei tilannetta laukaissut. Toimittaja ja asiantuntija (Nousiainen) kuitenkin ignoroivat Väyrysen haasteen keskustellessaan ennakoöänten merkityksestä ja ennustavuudesta. Kun sitten juontaja esitteli pääkirjoitustoimittaja, imagontutkija Risto Uimosen sekä kysyi häneltä imagoista ja Elisabet Rehnistä, tämä tulkitsi välittömästi Väyrysen huonosti piilotetun ärsyyntymisen:

”... Elisabet Rehnin rynnistys tässä loppumetreillä, mihin tuo Paavo Väyrynen tuossa äsken viittasi, on ollut erittäin huikea ja sehän on tapahtunut nimenomaan tiedotusvälineissä ja tiedotusvälineiden vaikutuksesta, ja on jännä nähdä, mihinkä saakka se kestää, kohtahan se sitten selviää ...”

Toimittajalle Rehn oli ”raikas tuulahdus” poliitikkojen joukossa. Vaalivalvoijaiset osoitti myös, miten Mediateatterissa Sanoma-konserni, Yleisradio ja MTV sulassa sovussa jakoivat Toimittajan roolin, ehkä myös ”raikkaan tuulahduksen” markkinoinnin.

Pilojuonen huomaaminen vaatii tarkkuutta. Katsoja ei ehkä tiedostanut, miksi ehdokas Ah-tisaaren kampanja näytti olevan jatkuvaa vaivalloista vääntäytymistä autosta ulos tai portaita alas kömpimistä. Nämä vihjeet Ah-tisaaren fyysisestä olemuksesta ekspliko Toimittaja (Mattiesko Hytösenä HS:n *Sunnuntaitakaikkunassa* 13.2.94) pakinassa, jonka kuvassa hän poseerasi tyynyihin ja painoihin pukeutuneena:

... Alan kävellä. Punnuksat saavat minut huojumaan. Katson itseäni näyteikkunasta. Rie-munkiljahdus nousee huulilleni. Paarustan kuin Ahtisaari ...

Myös esiripun takana olevista Katsoja sai enimmäkseen epäsuoraa tietoa, esim. Elisabeth Rehn kertoi näkevänsä ”verhojen takana” ainakin Lasse Lehtisen ohjaamassa Ahtisaarta, ja Rehnin

ohjaaja Uma Aaltonen taas vilahteli tv-ohjelmissa koirien ja yleisön joukossa. Näytelmän jälkeen hekin toki ovat käyneet vastaanottamassa aplodeja erilaisissa ohjelmissa.⁸ Teatterin omistajia emme nähneet koskaan, vaikka he vilahtelivatkin vuorosanoissa.⁹

Median rooli ja yleisön etu

Katsojan ongelma on, miten suhtautua presidentinvaaleihin, joista tulee mediassa sarjanäytelmä, jossa — Toimittajan sanoja lainatakseni — käy kuten Yhdysvalloissa, missä

vaalistrategiat nousevat yhä tärkeämmiksi poliittisten ohjelmien kustannuksella. Vaalien voittamisesta tulee ehdokkaan ainoa päämäärä, jolle uhrataan kaikki muu.

ja missä

myös tiedotusvälineet ovat huomanneet, että vaaleja voi selostaa kuin urheilukilpailuja

ja missä

... television myötä ehdokkaiden ulkomuoto ja esiintymistaito ovat tulleet yhä tärkeämmiksi ... että esimerkiksi Abraham Lincolnin olisi jokseenkin turha pyrkiä Valkoisen taloon. (Pentti Suominen HS:ssä 23.1.94).¹⁰

Se, että viestinnässä ja vaikuttamisessa rengistä voi tulla isäntä, välittäjästä itsetarkoitus, oli tuttua jo antiikin retorikassa. Näin ylvästeli taidoillaan Platonin mukaan Gorgias, yksi antiikin kuuluisista reettoreista väittelyssään Sokrateen kanssa:

(Puhetaito) merkitsee sitä että ihminen puheellaan kykenee taivuttamaan tuomarit tuomi-oistuimessa, neuvosmiehet neuvostossa, kansalaiset kansankokouksessa, ylipäättään minkä tahansa julkisen kokouksen osanottajat; jos sinulla on tämä kyky, sinä teet lääkäristä orjasi, urheiluvallmentajasta teet orjasi, ja osoittautuu että tuo sinun liikemiehesi kerää rikkauksia mutta ei enää omaan pussiinsa vaan toiselle — sinulle joka kykenet puhumaan ja taivuttamaan joukot puolellesi (suomennos Pentti Saarikosken).

Tämä on myös median edustajiin liittyvä uhkakuva katsojan, kansalaisen, lääkärin, valmentajan ja ehkä liikemiehenkin näkökulmasta. Uhkakuva on ehkä jo toteutunut televisioviihteen väkivaltaohjelmissa. George Gerbnerin (esim. 1993) mukaan globaalisen tuotannon myötä väkivaltaohjelmissa televisio on muuttunut katsojien palvelijasta isännäksi: katsojat saavat viihteeksi yksioikoista, teollisesti tuotettua väkivaltaa, vaikka he eivät sitä halua ja vaikka se väkivaltaistaa myös yhteiskuntaa. Viestintäteollisuuden etuihin kuuluu tietenkin kiistää osuutensa yhteiskunnan väkivaltaisuuteen ja vaikutuksensa presidentinvalintaan, koska se haluaa pitää yllä imagoa yleisön palvelijasta.

Viestintäteollisuuden etu on myös painottaa viestintämalleja, jotka korostavat yksilön valintaa viestien vastaanottamisessa, ja vähätellä median vaikutusta. Media — nimensä mukaan — vain välittää tietoa, ihmiset valitsevat informaatiosta tarpeidensa mukaan. Toinen teoria on ajatella, että viestintä ohjaa katsojia haluamaansa suuntaan. Teoriat eivät kuitenkaan ole toisensa poissulkevia. Gerbner korostaa, että viestintä on kuin joki, joka vie kuluttajia johonkin suuntaan, halusivat he tai eivät. Yksilöt voivat uida vastavirtaan, mutta joki menee suuntaansa.

Näyttämömallissa on jokinäkökulma. Mediapolitiikassa on yksi näyttämö ja lajityyppi (genre), jossa ei ole selvää rajaa viihteen ja asian, olennaisen ja epäolennaisen, aidon ja simuloidun esiintymisen välillä kuten ei mediatuotannossa yleensääkään. "Exit pollit" tarjoillaan tutkimuksina, avaruusviestien vastaanottajat esitellään kuin tiedeohjelmassa ja jonkin koulun "Veltto" Virtasta tu-

kevasta ”äänestyksestä” tulee Sarajevon tappamiseen rinnastuva uutinen. Poliittisessa medianäytelmässä viihde-esitys, uutinen, kolumni ja katsaus ovat juonikäännteitä näytelmässä, jossa sekä Toimittaja että Ehdokas ovat toimijoita, jotka koettavat esiintymisellään saada ystäviä, menestystä ja vaikutusvaltaa.

Vertaukset ja mallit ovat aina yksinkertaisuuksia monimutkaisista ilmiöistä. Tässä mediaa on verrattu näyttämöön, jolla Toimittaja on keskeinen toimija. Malli saattaa kärjistää liikaa ja kuvata väärin jonkun osapuolen toimintaa tai pyrkimyksiä.

Median vertaaminen Gorgiaaseen on ainakin enemmän vaikuttava kuin historiallisesti oikea. Platonin Gorgias on karikatyyri ja myös Platon dramatisoi, idealisoi, manipuloi ja vääristeli Gorgias dialogissaan. Esimerkiksi suomalaisen, vuosisatamme alussa vaikuttaneen merkittävän antiikin Kreikan retorikan tuntijan, Heikelin mukaan (1919, 75)

Gorgiaassa olevat (Platonin) todistelut ovat enemmän sana- kuin asiatodistuksia. Platonin menetelmä on tässä yhtä vähän kuin muissa tapauksissa kokemusperäinen. Hänen mainitsemansa erityiset tosiasiat tarkoittavat enemmän asiain valaisemista kuin todistelujen perustelemista. Platon käyttää paljon analogia-päätelmiä. Nämä antavat esitykselle värikkäisyyttä, mutta ne eivät kelpaa todisteiksi.

Todellisen, historiallisen Gorgiaan käsitys tiedosta, uskosta ja retorikan tehtävistä oli huomattavasti kompleksisempi kuin Platonin luoma karikatyyri antaa ymmärtää. Gorgiaan ajattelun ydin oli Gronbeckin (1972, 35) mukaan, että ihmisellä ei ole todellista tietoa oikeasta, vain käytännöllistä tietoa ihmisen teoista, ja näinollen ei viestintäkään ei voi olla täydellistä. Retorinen keskustelu ja runous, tunteiden pako ylevyyteen, tekevät kuitenkin mahdolliseksi välttämättömät inhimilliset kontaktit vaikkakin puutteellisilla välineillä.

Gorgias-dialogissa median edustaja on konnan roolissa, media itse näkee itsensä mieluummin Sokrateena. Yleisön näkökulmasta kuitenkin Sokrateskaan ei ole vaaraton. Hän valitsee totuudet, rakentaa imagon, ohjaa keskustelua ja tekee toisesta osapuolesta karikatyyrin. Platon ajatteli löytävänsä totuuden ja pakottavansa keskustelukumppaninsa totuuteen kysymystensä avulla kuten Toimittaja, joka uskoo kysymyksillään paljastavansa totuuden ehdokkaista ja näin palvelevansa äänestäjiä. Katsojan näkökulmasta Gorgias-dialogin dramatisoidut roolit kuvaavatkin mediapolitiikan vaaroja. Katsojan kannattaa pitää mielessä, että median aktorit, Ohjaaja ja Toimittaja, voivat toimia kyynisesti kuin Gorgias tai legitimoida ja filosofoida kaikkietävästi kuin Platon ja antaa Platoniin tavoin luomilleen imagoille ”värikkäisyyttä”.

Näyttämövertaus tarjoaa katsojalle kriittisen ajattelumallin, kun hän koettaa silalta poliittisesta näytelmästä sen pääjuonen ja sivujuonet, koettaa erottaa, mikä on hänen näkökulmasta oikeata ja arvokasta siitä, mikä palvelee vain eri toimijoiden etuja ja imagoja. Näyttämömallin näkökulmasta vaarallisinta Katsojalle on uskoa Toimittajan puolueettomuuteen tai uskoa että ”minuun ei media vaikuta”. Vaarallista on myös koettaa arvioida viestien vaikutusta lajityyppien pohjalta. Katsoja voi kuitenkin toivoa, että medianäytelmä strukturoi ja konkretisoi abstraktit ongelmat mielekkäästi, paljastaa huonot näyttelijät ja erottaa heidät niistä, joilla on todellista sanottavaa. Jo Aristoteles (Cooperin, 1934, mukaan) korosti, että retoriikkaa voi käyttää sekä hyvään että pahaan, mutta että retoriikka sopii paremmin oikean esiintulemiseen kuin väärän, koska ”asiat, jotka ovat tosia ja asiat, jotka ovat parempia, ovat luonteeltaan käytännöllisesti aina uskottavampia”.

Gerbnerin mukaan viestintämallit eivät ole puolueettomia, ei näyttämövertauskaan. Se kuvaa katsojan näkökulmaa. Katsojan näkökulmasta hyödyllistä on nähdä mediapolitiikka teatteriesityksenä, josta parhaimmillaan saa hyödyllistä tietoa poliitikkojen mieliteistä ja linjauksista, pa-

himmillaan näennäistietoa ja katteettomia imagoja. ”Oikea” Gorgias jäi piiloon yli kahdeksituhanneksi vuodeksi surkean imagonsa taakse.

Näyttämömetaforaa voi laajentaa myös viestinnän tutkijoihin. Viestinnän tutkijat ovat asianosaisia toimijoita toisessa näytelmässä, poliittisen teatterin arvioinnissa. Tulkinnoilla saadaan taoudellista ja akateemista menestystä ja vaikutusvaltaa. Me legitimoimme näkemyksemme teorioilla ja malleilla, mutta monella muullakin kuin Gerbnerillä on taipumus ajatella, että teoria ja tutkimukseen eivät ole vain teoriaa ja tutkimusta.

Viitteet

1. Kirjoitus perustuu Puheviestinnän päivillä 25.-26.3. 1994 pidettyyn esitelmään. Kiitän anonyyminä esiintynyttä arvioijaa monista parannusehdotuksista. Draamametaforista viestintäteorioissa yleisemmin ks. esim. Littlejohn (1992, 169-189).
2. Haastattelujen keskustelustrategioista ks. esim. Hakulinen 1983, Lautamatti 1983 ja Leivo 1987 sekä Kanerva 1994. Näyttämömallin kannalta kiinnostava on Kanervan (mts. 10) havainto, että haastatteluissa (universaali)yleisö samastuu mieluummin haastattelijaan kuin poliitikkoon.
3. HS:n pääkirjoituksen otsikko 3.2.94.
4. Jotkut mediateatterin vähemmistöosakkaat (kuten Keski-suomalainen) yrittivät tehdä Väyrysen roolistaan myös sankari- ja marttyyriroolia, mutta huonolla menestyksellä. — HS:n pääkirjoitussivun kolumnissa 18.1.94 toimittaja Erkki Pennanen vähätteli nootin merkitystä toteamalla, että ”ilmeisesti nootti vaikutti vähemmän tavallisiin äänestäjiin kuin toimittajiin”. Samassa pääkirjoitussivun kolumnissa 30.1.94 Janne Virkkunen puolusteli HS:n menettelyä nootin julkaisuajankohdasta mm. toteamalla mm., että ”poliitisessa lehdessä — ainakin Suomenmaassa — uutisten julkaiseminen nähtävästi perustuu myös muihin seikkoihin kuin itse uutiseen”. Väite sisältää kiinnostavan implikaation, että HS ei ole poliittinen lehti ja että siinä on objektiivisia uutisia. MTV:n uutistoiminta oli hänenkin mielestään ”harjitsematonta”.
5. Jukka Kajava HS:ssä 10.2.94 arvioidessaan Jouko Turkan näytelmää Presidentin dementia. — Arvioinnin otsikko oli ”Neuvostoliitto olen minä”, ingressit ”Pekka Autiovuori on vastustamaton Väyrynen Turkan Presidentin dementia” ja ”Kekkonen hovin paljastavasta avainnäytelmästä teräväksi aikalauskyselyksi”. Kokosivun arvioinnin kuvatekstin mukaan taas Pekka Autiovuori on erinomainen ja vaarallisen vastustamaton Paavo Väyrynen Jouko Turkan uusimmassa näytelmässä.
6. Risto Uimonen HS:n pääkirjoitussivun kolumnissa 1.2.94. — HS esimerkiksi järjesti ehdokkaille tieto- ja urheilukilpailun, ja toimittaja Jussi Karjalainen esitteli Tuttu juttu -televisiion viihdeohjelmaa tv- ja radiosivuilla neljän palstan jutulla ja kuvalla 3.2.94.
7. Poliitikon imago on lähinnä poliitikosta havaitut ominaisuudet, ja poliitikon kulloinenkin imago perustuu joukkotiedotuksen välittämään tietoon, olemassaoleviin tietoihin ja suhtautumisiin (attitudes), joista äänestäjä rakentaa imagon. Tutkimuksissa näyttää siltä, että median vaikutus (esim. agenda-setting) on tässä prosessissa suurin, vaikka keskinäisviestinnän keinoin sen vaikutusta voidaankin koettaa hallita (ks. esim. Roberts et al 1993). Poliitikon hallitseman mainonnan ja median hallitsemien uutisten ja niihin rinnastuvien ohjelmien merkitys imagon muodostukseen on kuitenkin avoin kysymys, mitään yleistä niiden vaikutuksesta ei ole voitu sanoa. Näyttää kuitenkin siltä, että ihmiset eivät ole kovin hyvin tietoisia tietojensa alkuperästä. Näin näyttämömallissa on myös mahdollista yhdistää toimittajat yhdeksi Toimittajaksi ja tarkastella erilaisia puhuttuja ja kirjoitettuja tekstejä yhtenä kokonaisuutena.
8. Uma Aaltonen esimerkiksi Lasse Lehtisen käsikirjoittamassa Hyvät herrat -ohjelmassa

- 8.2., Lasse Lehtinen mm. vaalivalvojisissa ja viihdeohjelmissaan.
9. Esimerkiksi Eeva-lehden (1/1994) ”suomalaisista suvuista kertovan sarjan” aloitti Iltasanomien entisen päätoimittajan Martti Huhtamäen tarina lehtimagnaatti Erkosta. Tarinaa mainostettiin lehden lööpissä ja kannessa tekstillä ”Vallan huipulla on vaikeas mies: AATOS ERKKO”. — Omistajiin viitattiin presidenttipelissä esim. Keski-suomalaisen pääkirjoituksessa 17.1.94, jonka mukaan ”... Väyrynen menestyi ennakoöänestyksessä hyvin, mutta mielipideilmasto kääntyi ... Rehnille otolliseksi. Sanoma Osakeyhtiön omistamat Helsingin Sanomat ja Iltasanomat, MTV, Yleisradio, Iltalehti ja Suomen Kuvalehti tekivät huikean yhteiskampanjan Rehnin puolesta ...”
 10. Tämä kysymys televisionomaisesta esiintymisestä ja ulkonäöstä ja monen valtiomiehen puutteista mediapolitiikan näkökulmasta nousi esille Suomessa jo Koiviston kampanjassa 1982 Jyrki Koulumiehen ja Antero Kekkosen vaalitentissä (ks. Leiwo 1988, s. 118).

KIRJALLISUUS

- Cooper, L. (1965, alk. 1934) *The rhetoric of Aristotle*. Teoks. L. Crocker & P.A. Carmack (toim.) *Readings in Phe-torics*. Springfield, Ill.: Thomas Publishers, 89-99.
- Gerbner, G. (1993) *Women and minorities on television. A study in casting and fate*. Painamaton esitelmä.
- Gerbner, G., Morgan, M. & Signorielli, N. (1994) *Television violence profile no. 16: The turning point. From re-search to action*. Painamaton esitelmä.
- Gronbeck, B. (1972) *Gorgias on rhetoric and poetic: a rehabilitation*. *The Southern Speech Communication Jour-nal* 38, 27-38.
- Hakulinen, A. (1983) *On decision making in responses*. Teoksessa *Papers from the 7th Scandinavian Confe-rence of Linguistics*, toim. F. Karlsson. Helsinki: Helsingin yliopisto. Yleisen kielitieteen laitoksen julk. 9, 305-317.
- Heikel, I.A. (1919) *Platon*. Porvoo: WSOY.
- Isotalus, P. (1993) *Toimittaja kuvaruudussa. esiintyminen televisiokontekstissa*. Painamaton lisensiaatintyö Jy-väskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksella.
- Kanerva, J. (1994) ”Ryvettymisen hyvä puoli”. *Suomalainen politiikka ja poliitikot televisiossa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimusyksikkö.
- Lautamatti, L. (1983) *Response strategies in TV-interviews of four Finnish presidential candidates*. *AFinLA:n vuo-sikirja 1983*, toim. H. Nyyssönen ja A. Mauranen. *AFinLA:n julk.* 36, 21-36.
- Leiwo, M. (1987) *Kuinka Koivisto vakuutti äänestäjät presidentin valitsijamiesvaalien vaalitentissä 1982?* *Politiikka* 2/88, 116-124.
- Littlejohn, S.W. (1992) *Theories of human communication*. Belmont, Calif.: Wadsworth.
- Rantala, R.-S. (1988) *Näyttelijä — auteur. Näkökulmia stanislavskilaisuuteen*. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 8. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Roberts, M., Anderson, R. ja McCombs, M. (1993) *Impact of candidate images in the 1990 Texas gubernatorial campaign*. Painamaton esitelmä 1993 ICA konferenssissa (Washington, D.C.)
- Sallinen-Kuparinen, A. (1987) *Televisioesiintyminen, mediaretorikka ja poliittinen vaikuttaminen*. *Politiikka* 2, 120-132. Tutkimussarja B 4: Yleisradio.
- Steinbock, D. (1990a) *Poliittinen tv-dramaturgia. esseitä politiikasta ja dramaturgisesta sosiologiasta*.
- Steinbock, D. (1990b) *Amerikkalaiset TV-utiset*. Tutkimussarja B 5. Helsinki: Yleisradio.

Televisio, terapiadiskurssi ja historian käsitys

Mimi Whiten haastattelu

Fullbright-professori Mimi White opetti Helsingin yliopiston viestinnän laitoksella ja Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella syyslukukaudella 1994. Tässä haastattelussa White puhuu mm. television terapiadiskurssista ja television vaikutuksesta historian käsitykseen, postmodernismista sekä etnografisen ja tekstilähtöisen televisiotutkimuksen eroista.

White työskentelee chicagolaisen Northwestern Universityn apulaisprofessorina radio-, elokuva- ja televisiotutkimuksen laitoksella, jonka johtajana hän on myös toiminut. White on erikoistunut elokuva- ja televisiotutkimukseen sekä feministiseen populaarikulttuurin tutkimukseen.

Vuonna 1992 White julkaisi teoksen *Tele-Advising. Therapeutic Discourse in American Television*. Hän on myös toimittanut yhdessä Jim Schwochin ja Susan Reillyn kanssa teoksen *Media Knowledge: Popular Culture, Pedagogy, and Critical Citizenship* (1992). Lisäksi White on kirjoittanut lukuisissa antologioissa, joista suomalaisille ehkä tutuin on Robert Allenin toimittama *Channels of Discourse: Television and Contemporary Criticism* (2. painos 1992).

— *Tele-Advising* tarkastelee erilaisia ohjelmatyyppejä. Tarkoituksena on kehittää ajatusta terapiadiskurssista. Aloitin Michel Foucaultin teoksesta *The History of Sexuality* ja tunnustamisen ajatuksesta. Tunnustaminen on erityisesti länsimainen historiallinen muoto tuottaa totuutta. Tunnustaessan yksilö puhuu itsestään ensimmäisessä persoonassa. Tähän liittyy paine tuottaa totuutta suhteessa toiseen persoonaan eli sille, jolle tunnustetaan.

— Havaitsin, että televisiossa oli paljon tilanteita, joissa toistui tämä minä-sinä -suhde. Sillä että katsojaa lähestytään tällä tavalla henkilökohtaisesti minä-sinä -suhteen kautta, on merkitystä katsojan ja tekstin väliseen suhteeseen. Televisiossa oli paljon ohjelmia, joissa katsojan toivotaan samaistuvan joko tunnustajaan tai siihen jolle tunnustetaan. Joskus on myös tilanteita, joissa katsojan on mahdollista osallistua tunnustamisprosessiin.

— Terapia on kirjassani siis jonkinlainen kertomuksellinen strategia. Kysymys on mm. siitä, miten kertomukset syntyvät ja miten katsojien odotetaan osallistuvan esitykseen, nauttivan siitä ja löytävän suhteensa siihen. Tutkin kirjassa sitä, miten terapiadiskurssi erilaisissa genreissä liittyy kulttuurikulttuuriin ja miten se viitatessaan laajemmin tunnettuun terapiamuotoon se viittaa hyvin

konventionaalisiiin sukupuolirooleihin. Televisio myös määrittelee uudelleen tunnustamisen, koska sen teksteissä on tietyt puhuja-asemat. Siellä totuus, joka syntyy tunnustamisen tuloksena, on aina tilannesidonnainen. Se ei ole koskaan absoluuttinen eikä se koskaan perustu myöskään vain yhden ihmisen puheeseen, vaan useiden minä-sinä -rakenteen sisällä puhuvien ihmisten puheeseen.

— Katsoin erilaisia terapiaohjelmia, mm. seksiterapiaohjelmia, jotka ovat ikään kuin kirja-esimerkkejä terapiaohjelmista. Katsoin myös ohjelmia, jotka liittyivät parisuhde-elämään — kuten esimerkiksi treffiohjelmat. Kiinnostavaa oli se, että parien muodostaminen ja purkaminen perustuu aina siihen, että ihmiset puhuvat kahdella äänellä, naisen ja miehen äänellä. Hyvän treffi-shown tekee se, että joku antaa vastaukset ja sanoo asiat, joista haastattelija pitää eniten. Joissakin ohjelmissa parit saavat pisteitä ja voittavat palkintoja, jos he antavat samat vastaukset. Pari-ideaali on siis jonkinlainen julkinen sosiaalinen kokonaisuus, vaikka parit tietoisesti pannaankin puhumaan kahdella äänellä. Yhtäältä sukupuolet asetetaan toisiaan vastaan ja luodaan siis sukupuolten välinen sota ja toisaalta onnellinen, toisiaan matkiva pari. Palkintoina ohjelmissa on erilaisia kullutusvoittoja, esim. huonekaluja. Idea siis on että pari löytää näiden erilaisten tunnustusverkoston läpi. Tärkeää näissä ohjelmissa on julkisesti tunnustava ruumis, jolla on kaksi sukupuolta.

— Katsoin myös ostosohjelmia. USAssa on kaapelikanavia, jotka ainoastaan myyvät tavaroita päivät pitkät. Katsojat soittavat ohjelmiin ja puhuvat juontajan kanssa siitä, mitä ostavat, miksi ja miten. Kyse on ostajien tunnustuksista ja siitä, miten tunnustaminen liittyy tietynlaisiin kullutusasiantuntijoihin ja yksilön paikkaan perheessä ja kaupallisissa verkostoissa.

— Katsoin myös monia muita ohjelmia tästä näkökulmasta. Olennaista näissä ohjelmissa on, että niiden prosessit eivät lopu koskaan. Ne jatkuvat loputtomasti. Katsojat voivat loputtomasti samaistua television hahmoin, joskus pilailta heidän kustannuksellaan, joskus taas sympatisoida heitä. Koska strategiat ovat hyvin muuttuvia ja koska ne toistuvat jatkuvasti, ne kutsuvat katsojia jatkuvasti katsomaan näitä ohjelmia. Näissä ohjelmissa ollaan kiinnostuneita esim. parien seksielämästä tms. Tällainen ylitunnustaminen tarvitsee ihmisiä, jotka kuuntelevat ja joille tunnustetaan. Näin katsojasta tulee toisaalta liikainen pikku tirkistelijä avaimen reiässä ja toisaalta virallinen tuomitsija. Ohjelma toimii hyvin aggressiivisesti. Juontaja tekee välillä pilaa osallistuvan parin kustannuksella ja toisena hetkenä taas on sympaattinen heille. Hän siis tietoisesti vaihtaa parin asemaa. Olen kiinnostunut terapiadiskursseista, koska se on prosessi, joka tuo katsojat aina takaisin television ääreen. Toisaalta tavalliset ihmiset pääsevät puhumaan näissä ohjelmissa, mutta toisaalta heidät pannaan puhumaan hyvin pysyvien kaavojen mukaan. Yritän kirjassani tutkia siis juuri tätä prosessia.

— Tunnustaminen ja terapia ovat mielestäni tyypillinen osa nykyistä kuluttajakulttuuria. Yhä useammat tavalliset ihmiset pääsevät puhumaan omalla äänellään televisiossa, mutta toisaalta heidät pannaan aivan erityisiin asemiin ja heidän täytyy paljastaa itsensä päästäkseen osallistumaan ohjelmaan. En usko, että tällaiset tendenssit liittyvät yksin Yhdysvaltoihin, koska tällaisia ohjelmia näytetään kaikkialla maailmassa.

Televisio ja historia

— Television tunnustusdiskursseja esittelevällä tutkimuksella on yhteys myös nykyiseen työhöni. Tällä hetkellä tutkin televisiota ja historiaa. Jossain mielessä televisio ja tunnustaminen näyttää yksilökohtaiselta ja henkilökohtaiselta tapaustutkimukselta. Nyt katson, miten televisio institutionaali-

semmällä tavalla tuottaa historiallisia kertomuksia, jotka ovat vähemmän yksilökohtaisia. Tähänkin liittyy terapia- ja tunnustusdiskurssi. Teen nyt kirjaa televisiosta ja historiallisesta kertomuksesta.

— Olen aina ollut kiinnostunut historiallisesta tutkimuksesta. Alunperin opiskelin Euroopan historiaa ja tein ns. traditionaalista historiaa eli tuotin tarinoita menneisyydestä. Minua on kiinnostanut pitkään kysymys siitä, miten historiallisia tarinoita rakennetaan — historiaahan ei välttämättä tarvitse rakentaa tarinaksi. Olen nyt kuitenkin kiinnostunut siitä, miten mediat tuottavat historiaa ensinnäkin representaatioina eli mitä historialliselta representaatiolta edellytetään ja toiseksi, minkälaiset ovat historiallisen kertomuksen tai ymmärryksen strategiat.

— Väitöskirjani käsitteli historiallista juonielokuvaa. Sen jälkeen tein jonkun verran vielä lisää historiallista elokuva- ja televisiotutkimusta. Tutkin mm. *Rosie the Riveter* ja *Swingshift*-nimisiä elokuvia. Toinen niistä on dokumentti ja toinen fiktiivinen Hollywood-filmi. Ne molemmat käsittelevät naisia työvoimana toisen maailmansodan aikaan; sitä kuinka naisia tarvittiin sodan aikana työvoimaksi, mutta miten heidät työnnettiin sodan jälkeen takaisin koteihin. Niissä oli samanlainen nyt—silloin -jako ja tietynlainen nostalgia. Asioita katsottiin tämänhetken näkökulmasta ja nähtiin, että naisilla oli aikoinaan mahdollisuus, mutta että sen käyttämisessä epäonnistuttiin. Näihin kertomuksiin olisi voitu valita myös toinen taso. Olisi voitu nähdä ongelmana se, mitä tapahtui sodan jälkeen ja tarkastella sitä. Mutta näin ei menetellä koskaan. Tarkastelu rajoittuu ainostaan siihen, että mahdollisuus oli ja että se menetettiin. En tutkinut niinkään sitä, mitä näinä mahdollisuuksina esitettiin kuin sitä, miten päädyttiin kertomaan nämä tarinat. Kyse on siis siitä, miten sijoitamme itsemme, kun ryhdymme kertomaan tarinoita, miksi asetamme nämä kysymykset emmekä joltain muita kysymyksiä.

— Olen tutkinut televisiota ja postmodernismia. Kahdeksan vuotta sitten minut kutsuttiin erääseen symposiumiin puhumaan televisiota ja historiasta. Ajattelin puhua historiallisista minisarjoista jotka käsittelevät kansalaissotaa ja pohtia samantapaisia kysymyksiä kuin edellä kerrotussa tutkimuksessa. Tässä yhteydessä jouduin pohtimaan yhä vakavammin teoreettisia kysymyksiä ja ennen kaikkea televisio-ohjelmien historian käsitystä.

— Se mistä nyt olen kiinnostunut, alkoi myöhäisen illan talkshowsta, jota alettiin lähettää 70-80-luvun vaihteessa. Ohjelmassa oli jatkuvasti ajallisesti mahdottomia viittauksia 50-lukuun ja toimittajat kertoivat tehneensä juttuja 20 vuotta aikaisemmin, vaikka kaikki tiesivät, ettei se ollut mahdollista, koska ohjelmaa ei ollut vielä silloin.

— Olen kiinnittänyt huomiota myös siihen, että televisiossa uutistenlukija voi puhua tyyliin: "Historiallinen tapahtuma tapahtuu ensi viikolla.", esimerkiksi palestiinalaiset ja israelilaiset tapaa- vat ensi viikolla. Myös monista vuosittaisista tapahtumista, esimerkiksi jalkapallo-otteluista puhutaan historiallisina tapahtumina. Televisiossa historia voi tarkoittaa menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Se voi tarkoittaa jotakin sellaista, mikä tapahtuu joka vuosi tai kerran vuosisadassa. Se voi tarkoittaa kaikenlaisia asioita. Vuosikymmenet eivät merkitse mitään. Tapahtumien taso ei merkitse mitään. Se mikä merkitsee on se, miten nämä liittyvät yhteen.

— Televisio ei siis vaikuta ihmisiin välittömästi, vaan televisio rakentaa sitä diskursiivista maailmaa, jonka kautta ihmiset antavat merkityksiä kokemuksilleen. Tavat joilla historia ymmäretään televisiossa, eivät perustu akateemiseen käsitykseen historiasta. Pysin tutkimaan niitä ristiriitoja ja eroja, joita historian ymmärtämiseen liittyy. Tutkin historiakäsitystä hyvin erilaisissa yhteyksissä, erilaisissa genreissä.

— Tutkin mm. fiktiivisiä draamasarjoja, sarjamuotoista melodraamaa. Lähestyn genreä muistin ja ajallisuuden näkökulmasta. Yksi asia mikä minua erityisesti kiinnostaa tässä genressä

on jatkuvuus, ilmiöiden kasaantuminen. Osa katsojista katsoo sarjaa hyvin pitkän aikaa ja seuraavat sarjan henkilöitä vuosia. Tässä on jonkinlainen arkipäivän kokemus historiasta ja traditiosta. Toisaalta nämä ohjelmat fragmentoivat ja tuhoavat tämän, koska niissä voidaan muuttaa tarinaa melkein miten vain: henkilöt kuolevat ja palaavat sarjaan. Siis toistaalla on jatkuvuus ja toisaalla nämä fragmenit, jotka katkaisevat jatkuvuuden.

— Tämä liittyy myös tuotantoon etenkin USAssa, jossa etenkin päivisin lähetettävien saippuaoopperoiden näyttelijät saattavat vaihtua hyvin usein, mitä monet katsojat pitävät ihan hyväksyttävänä — he tuskin edes huomaavat muutoksia. Missään muussa yhteydessä tällainen ei ole mahdollista, esimerkiksi Hollywoodilaisessa kokoillanelokuvassa tällainen olisi täysin mahdotonta, se rikkoisi kaikki sääntöjä vastaan. Tutkin siis näitä historiallisuuden katkoksia. Tutkin tässä yhteydessä myös mainoksia, jotka käyttävät sekä fiktiivistä että reaalista historiallista representaatiota. Niissä on siis ”väärennettyjä” historiallisia tilanteita että dokumenttiaineistoa. Kysymys kuuluu, miksi tuotteita pyritään myymään viittaamalla historiaan?

— Kiinnostavaa on se, että se mihin viitataan on näennäinen audiovisuaalinen arkisto, ts. historia on median omaa historiaa. On siis todennäköisempää, että historialliset osuudet imitoivat pikemminkin Ginger Rogersin elokuvia kuin 1500-luvun Ranskaa, sillä meidän audiovisuaaliset sanakirjamme rekisteröivät Ginger Rogersin esiintymiset dokumentteina. Sinulle ei siis myydä tiettyä tuotetta, vaan myös kuvia, joita tämän vuosituhanen mediakulttuuri on tuottanut. Mediakulttuuri siis käyttää itseään kaiken aikaa. Tämä on eräänlainen peiliefekti.

— Yksi kirjani kappaleista käsittelee autenttisuutta¹ (liveness) ja historiaa ja sitä, miten autenttisuus on esitetty eräällä tavalla tärkeimpänä merkinä televisiossa, eräänlaisena avaintyyppinä luonnehtimassa televisiota. Väitteeni on, että autenttisuus liittyy aina katastrofiin. Haluan oikeastaan tehdä tarkemman määrittelyn autenttisuudesta ja puhua siitä, miten se on yhteydessä historiaan — katastrofi on aina historiallinen ilmiö — tai miten autenttisuus on aina yhteydessä banaalisuuteen ja siihen, että oikeastaan mitään ei tapahdu televisiossa. Vaikka tämä kuulostaakin ehkä oudolta väitteeltä, se on mielestäni teoreettisesti kiinnostava. Täytyy siis ajatella uudelleen mm. mitä historia tarkoittaa televisiossa. Autenttisuus on aina hyvin itsetietoinen alibi muille asioille.

Etnografinen tutkimus versus tekstilähtöinen tutkimus

— Etenkin television ja elokuvan alueella vallitsee nykyään tavallaan jako kulttuuritutkimukseen ja psykoanalyttisesti vaikuttuneeseen tekstin tutkimukseen. Psykoanalyttisesti vaikuttanut tutkimus on nähty tuotanto-orientoituneena mallina, jossa merkitys annetaan ylhäältä alas ja jossa merkityksen rakenne on tekstissä. Tämän mallin nähdään asettavan lukijat orjan tapaiseen asemaan, jossa nämä ovat kyvyttömiä vapaaseen merkityksenantoon, koska ideologia asettaa heidät tiettyihin paikkoihin. Ainoa tie ulos tilanteesta on silloin muuttaa representaation keinoja. Tämän ajatuksen pohjalta 70-luvulla tehtiin avantgarde-elokuvia ja tuloksena oli lähinnä se, että ihmiset vain ikävystyivät katsoessaan niitä, sillä psykoanalyttinen teoria ei kiinnittänyt riittävästi huomiota nautinnon merkitykseen. Katsojat olivat vain abstrakteja subjektipositiota, eivät eläviä ihmisiä, jotka myös itse tuovat jotakin katsomistilanteeseen.

— Kulttuuritutkimuksen nimikkeen alla on taas kiinnitetty huomiota siihen, minkälaisia merkityksiä ihmiset antavat teksteille. Mielestäni kulttuuritutkimus on laajempi käsite ja sanoisin, että etnografinen tutkimus on vain kulttuuritutkimuksen pääkomponentti. Kulttuuritutkijat sanovat olevansa reseptio-orientoituneita ja olevansa kiinnostuneita siitä, miten katsojat tuottavat merkityksiä. He

ovat myös kiinnostuneita katsojien nautinnosta ja katsojien sosiaalis-historallisesta erityisyydestä. He korostavat, että katsojat tuovat omat uskomuksensa ym. mukaan merkityksen antoon ja uskovat, että tekstit ovat suhteellisen pysyviä ja että katsojat ovat suhteellisen vapaita ja jopa kyvykkäitä vastarintaan lukiessaan tekstejä.

— Mielestäni kulttuuritutkijoiden psykoanalyyysiin kohdistama kritiikki ei ole täysin epäoikeutettua. Psykoanalyyysi meni liian universaaliksi ja yleiseksi jollain tavalla. Kulttuuritutkimus ei myöskään ole kiinnostunut tiedostamattomasta, vaan ainoastaan tiedostetusta. Kritisoin kulttuuritutkimusta siitä, että se hylkää tiedostamattoman, ts. se hylkää elementtejä, jotka rakentavat yksilöt tietyn identiteetin ja historioiden varustetuiksi sosiaalisiksi subjekteiksi; elementtejä, jotka liittyvät nautinnon muodostumiseen ja joita yksilöt eivät ehkä hallitse. Mielestäni katsojaa korostettaessa teksti liiaksi yleistetään ja melkein unohtetaan teksti. Olenkin heittänyt vitsinä, että televisio voisi olla kiinni ja etnografit silti sanoisivat samat asiat.

Kadonnut teksti

— Kulttuuritutkijoiden teksteissä teksti on usein nähty väistyvä, ts. se katoaa. Tekstiä ei nähdä monimutkaisena ja ristiriitaisena katsojasta erossa olevien koodien leikkauspisteenä, vaan oletetaan, että teksti on pysyvä ja että katsojat vastustavat sitä. Etnografit puhuvat siitä, kuinka katsojat luovat omat merkityksensä — eivät siitä, että katsojat havaitsisivat tietyt merkitykset. Minä asetun keskitielle tässä kysymyksessä: mielestäni tekstit ovat paljon monimutkaisempia ja moninaisempia kuin kulttuuritutkimuksessa esitetään. Mielestäni sekä teksti että katsoja täytyy spesifioida ja historiallistaa tarkemmin. Mutta samoin kuin yksilöillä on historiansa, niin myös teksteillä on historiansa. Tekstit eivät katoa, kun ne on kerran luettu. Ne saattavat kantaa jälkiä tuotantohetkestään, mutta se ei tarkoita sitä että niillä olisi sellainen esteettinen kieli, joka ei mahdollistaisi uudelleen lukemisia.

— Yksi toinen seikka, johon olen kiinnittänyt huomiota, tulee esille Stuart Hallin *Encoding/decoding*-artikkelissa. Vaikka hän myöntää tekstin olemassaolon, niin jopa kieli, jota hän käyttää jollain tavalla jättää huomiotta tekstin. Sisäänkoodaus on prosessi, jossa yksilöt ja instituutiot luovat jotain ja uloskoodaus kuvaa prosessia, jossa katsojat saavat jotain. Mutta jos katsot mallia, niin huomaat, ettei koodi olekaan siellä. Toisin sanoen se, mitä luodaan ja jolle annetaan merkityksiä, ei olekaan mukana edes kielessä, jota kulttuuritutkimus käyttää puhuessaan merkityksestä ja merkityksen tuotannosta.

— Sisäänkoodauksen ja uloskoodauksen välillä eli mallin keskeltä siis puuttuu jotain ja se on mielestäni teksti, joka on sisään- ja uloskoodauksen leikkauspiste. Tekstin voimakkuus ja moninaisuus on juuri siinä ja juuri se katoaa. Minulla on todella suuria ongelmia tämän kanssa, koska kadottamalla tämän voit väittää, että jotkut yksilöt ovat vastarinnassa ja vastustavat, koska et kiinnitä huomiota siihen, mitä teksteissä on sellaista, joka saattaa sisältää paikan sen itsensä purkamiselle ja mitätoimiselle. En ole etnografista tutkimusta ja lukijatutkimusta vastaan, mutta mielestäni kieli, jota he käyttävät aliarvioi heitä, koska se sisältää niin monia aporisia oletuksia, joita ei selvitetä.

— Tapa jolla etnografista tutkimusta tehdään, tekee hyvin vaikeaksi tehdä vertailevaa etnografista tutkimusta. Tutkijathan määrittelevät ryhmät yleensä mm. luokan, rodun ja sukupuolen mukaan. Ja mitä ikinä tutkittavat sitten sanovatkin, on aina tulkittu niiden ryhmän ominaisuuksien mukaan, joista tutkimus alkoi — ei sellaisten ominaisuuksien kautta, jotka olisivat löytyneet tutki-

muksen myötä. Kutsun tätä itseään vahvistavaksi tutkimukseksi. En vastusta etnografista tutkimusta, jossa ei ole etukäteen päätetty sitä, mitä lukeminen merkitsee, ts. sellaista, missä teksti ei katoa. Tällaisessa lukemisessa myös yksilöt katoavat, he tulevat ei-historiallistetuiksi ja universalisoiduiksi erityisyydessään. Pidän sitä ongelmallisena ja liiallisena yksinkertaistamisena.

Teksti voi olla konteksti

— Tekstit eivät mielestäni orjuuttavasti määrää lukemista, vaan ne ovat mielestäni ristiriitaisia ja monimutkaisia, ja ne saattavatkin lähestyä asioita eri tavoin. Minä olen kiinnostunut lukemaan tekstien ristiriitaisuuksia. Se on minun erityisintressini, ja työni painopiste on siinä. Mielestäni sillä on vaikutuksia lukijoille, mutta mielestäni tekstit eivät orjuuta lukijoita. Ihmiset ovat myös kompleksisia ja ristiriitaisia eivätkä aina asetu samaan paikkaan. Tiedän, että on muodokasta sijoittaa itsensä, mutta se mistä pidän tai en pidä tai mitä arvostan tai otan annettuna keskiluokkaisena USAn kansalaisena saattavat olla eri asioita kuin ne, joista pidän tai en pidä feministinä. Tai ehkä ne ovat eri asioita kuin ne, jotka otan tai en ota annettuina, siksi että olen tiedostamattomasti muotoutunut patriarkaatin vaikutuksesta. Tai ehkä ne ovat eri asioita, ne joista pidän tai en pidä tai en ota/otan annettuina, koska olen kyvytön identifiotumaan elokuvan patriarkaattiin jonain aikana. Saatan siis pitää tai olla pitämättä filmistä — en siksi että olen usalainen keskiluokan tyttö — vaan siksi, että eri asiat saattavat merkitä eri asioita.

— Niin kauan kuin kulttuuritutkimus olettaa vastarintaa lukemisessa, niin kulttuuritutkijat eivät tietenkään koskaan puhu keskiluokkaisista valkoisista miehistä. Noiden poikien oletetaan ottavan hallitseva merkitys, mikä ei myöskään tietenkään ole välttämättä paikkansapitävä oletus. Näistä ryhmistä ei vain koskaan puhuta. Kulttuuritutkimuksessa on poliittinen agenda, jonka mukaan annetaan ääni niille, joilla sitä ei yleensä ole. Pidän tästä. On kuitenkin muistettava, että on tapoja, joilla yksilö osallistuu valtaan ja tapoja joilla hän ei osallistu tai ei halua osallistua valtaan. Se, miten nautin tekstistä, saattaa vaikuttaa tai olla vaikuttamatta samanaikaisesti ja ristiriitaisesti. En usko, että useimmat etnografit ymmärtävät tätä. He haluavat nähdä vastarintaa ja vastustavat tekstin hallitsemmaa lukijuuutta. Ei sillä ole väliä, miten erityisiä heidän lukijansa ovat, koska he antavat heille apioireja identiteettejä ja päätyvät universalisoimaan vastauksia. On ironista se, miten et voi estää universalisoimista ottamalla huomioon iän, sukupuolen, kansallisuuden yms., mutta et voi. Etnografit eivät mielestäni onnistu välttämään sitä, mitä pyrkivät välttämään.

— Mielestäni on myös paljon sellaista kulttuuritutkimusta, joka puhuessaan tuotannosta ja reseptiosta itseasiassa uusintaa sitä, mitä kutsun konventionaaliseksi massakulttuurimalliksi; lineaariseksi malliksi, jossa on tuottaja/lähetäjä, viesti ja sen vastaanottaja. Viesti on teksti ja vastaanottajan kontekstina ovat sosio-demografiset tekijät. Myös institutionaalinen tuotantoprosessi nähdään kontekstina. Minulle medioiden maailma ja reseptio ei ole rakenne tällä tavalla.

— Kun sanon, että tutkin tekstejä, sanon niin, jotta ihmiset ymmärtävät, mitä teen. Ajattelen, että jos kasvat televisiota ja elokuvaa katsellen niin myös tästä tulee konteksti, jonka ihminen kantaa mukanaan identiteettiinsä. Identiteetti voidaan tulkita tekstinä eikä kontekstina, demografisena muuttujana. Mielestäni niistä mikään ei ole tarpeeton, mutta teksti — konteksti -suhde on hyvin epävakaa ja jatkuvan uudelleen arvioinnin kohde. Joskus sosiodemografiset tekijät saattavat vaikuttaa siihen miten luen, toisinaan taas ohjelmat, joita katsotaan jatkuvasti saattavat muodostaa diskursiivisen muodostuman, josta tulee konteksti, jonka tuon mukana arkielämäni ja sitten — mikä on teksti?

— Teksti saattaa siis olla kuin rakkaussuhde, josta pidän tai en pidä. Se ei ole yksinkertainen syy-seuraus-suhde, vaan pysyvä vuorovaikutussuhde. Mielestäni sosio-demografiset tekijät eivät ole tarpeettomia, mutta mielestäni joskus teksti on tärkeä, toisinaan taas konteksti. Joskus televisio-ohjelma on teksti, ja joskus se on konteksti. Vastaus riippuu siitä, mitä teemaa käsitellään ja miten. Kulttuuritutkimus ja etnografia liiaksi nämä asiat stabilisoivat. En ole kiinnostunut malleista, jotka lipsauttavat ulkopuolelle tällaiset ongelmat. Näen tämän muna-kana -ongelman tapaan: on vaikea tietää, kumpi tulee ensiksi. Entä mitä tapahtuu, jos toista ei tule ilman toista?

Postmodernismi

Whiten tapa kuvata etnografian ja tekstilähtöisen tutkimuksen suhdetta muistuttaa hiukan feministisen keskustelun sisäistä asetelmaa.

— Ongelmat ja kysymykset ovat hyvin samanlaisia. Jotkut ihmiset käyttävät näkökulman (standpoint) ja paikallistetun tiedon (situated knowledge) käsitteitä paikantaakseen itsensä. Muut ihmiset saattavat käyttää heitä paikantaakseen itsensä ja saattavat kysyä, mitä tapahtuisi, jos heidät paikannettaisiin toisiin. Tämä on sitä, mikä on minusta hedelmällistä feminismissä ja postmodernismissä. Kyse ei ole vain itsen määrittämisestä, vaan pyrkimyksestä ymmärtää, että muut paikallistavat itsensä erilailla ja että samoja asioita voidaan katsoa erilaisista näkökulmista.

— Banaali esimerkki tästä on seuraava: Kysymykseen ”onko tänään lauantai?”, voi vastata ”kyllä” tai ”ei”, mutta myös ”riippuu siitä, missä olet”. Tässä on todellinen ero. Voin sanoa, että olen tässä, ja tänään on lauantai tai voin sanoa, että vaikka minä olen tässä ja on lauantai, niin jollekulle toiselle tänään ei ole lauantai. Minua kiinnostaa jälkimmäinen ajattelutapa. Mielestäni on hyödyllistä muistuttaa itseä siitä, että samoin kuin minä, niin myös muut ovat paikannettuja. Tätä minulle merkitsee postmodernismi ja Suuren Tarinan purkaminen eli sen muistaminen, ettei kaikkialla ole aina lauantai tai ettei kysymykseen ”mitä kello on?” ole yhtä vastausta.

— Uskon, että matkustaminen todella auttaa ymmärtämään tällaisia asioita. Yksi esimerkki niistä on Raymond Williamsin teoksesta *Television: Technology and Cultural Form*. Hän kertoo olevansa britti, joka kärsii jet-lackista USAssa. Hän on valveilla myöhään yöllä ja avaa hotellin television, koska ei voi nukkua. Yhdellä asemalla toisensa jälkeen on yhdysvaltalaista kaupallista tv-ohjelmaa brittiläisen julkisen palvelun television sijaan. Usalaiset ohjelmathan ovat tehty katkeamaan puolen tunnin välein — julkisen palvelun televisio-ohjelmat eivät toimi näin. Mikä minua kiinnostaa tässä, on se, että hän ei nähnyt vain yhdysvaltalaista kaupallista televisiota ja sanonut, että tämä on vain tätä usalaista kaupallista roskaa. Hän ymmärsi, että siinä oli jotain televisiomaista, että yhdysvaltalainen versio oli jollain tapaa television täysi versio eli mitä tapahtuu, jos on useita kanavia kaiken aikaa — olivatpa ne tai eivät mainosten katkomia. Sen sijaan, että hän olisi sanonut, että tämä on vain huono usalainen versio ja että meillä on parempi, hän ymmärsi, ettei kyse ollut huonoudesta tai paremmuudesta, vaan television luonteesta, että hän saattoi nähdä yhdessä paikassa jotain sellaista, mitä hän ei voinut nähdä toisaalla.

— Minulle saatetaan joskus sanoa, että postmodernismi, jota kuvaillet, on vain yhdysvaltalainen ilmiö. Mutta ei se niin ole. Satelliitit ovat kaikkialla, ja videot ovat monessa paikassa laajemmin käytettyjä kuin monikanavaisessa USAssa. Yhdistän mielelläni television ja televiestinnän. Suomessa ihmiset muodostavat verkkoja sähköpostin ja kännyköiden avulla. Audiovisuaalisuuden sijaan tulee tavallaan teleaudio. Kaikki kulkevat kaduilla puhuen ihmisille, jotka eivät ole siellä missä oikeastaan ovat. Tämä on siis yksi tapa rakentaa postmodernia identiteettiä siellä, missä ei ole yhdysvaltalaista kaapeliteleviisijärjestelmää.

Televisio muuttuu

— Voidaan myös sanoa, että televisiota ei enää ole tai voidaan sanoa, että televisio kattaa kaiken. 20-30 vuoden kuluttua se, mitä nyt kutsumme televisioksi on jotain aivan muuta kuin mitä nyt. Eri-laiset aineistot esim. videopelit, musiikki, kirjallisuus tulevat kaikki olemaan tavoitettavissa television muodossa. Tietenkin tulee olemaan eroja eri paikoissa, mutta joka paikassa tulee olemaan muu-toksia verrattuna nykyiseen.

— Televisiotutkimuksessa on nykyään paljon sellaista tutkimusta, jota kutsun ironisesti "his-torialliseksi tutkimukseksi": ihmiset teoretisoivat ja ajattelevat tiedotusvälineitä, mutta heidän mallin-sa on julkisen palvelun eurooppalainen malli ennen kaapeleita ja satelliitteja tai USA:n kaupallinen network-malli ennen kaapelitelevisiota ja satelliitteja. Ihmiset teoretisoivat ja kuvailevat asioita, jotka eivät enää ole olemassa tai ne ovat loppumaisillaan samanaikaisesti, kun mediamaailma on täy-sin muuttumassa. Ironista, että itse olen kiinnostunut historia-projektista. Ajattelen että yksi asia, mihin televisio vaikuttaa on käsitys historiasta ja että se muuttaa sitä, mitä sisältyy käsitteelliseen diskursiiviseen maailmaan. En välitä siitä, onko se hyvä vai paha vai tosi vai valheellinen käsitys historiasta, vaan olen kiinnostunut siitä, että se on yksi versio historiasta ja siitä, mitä se merkitsee.

Teksti: Tarja Savolainen

Kuvat: Terhi Rantanen

Viite

1. White käyttämä termi liveness on tässä käännetty sanalla autenttisuus. White viittaa ter-millä ns. suoraan lähetykseen ja tapahtuman ajankohtaisuuteen, siihen, että televisiossa näytetään jotakin sellaista, joka tapahtuu tai jonka esitetään tapahtuvan juuri nyt. Esitys tulee tai sen esitetään tulevan niin sanotusti "livenä".

Tv-utiset: kansalaisen pakko, katsojan piina

HAGEN, Ingunn. News viewing ideals and everyday practices: The ambivalences of watching Dagsrevyen. University of Bergen, Department of Mass Communication, Report no. 15, 1992. 383 s.

Norjalaisen Ingunn Hagenin tv-utisten vastaanottoa käsittelevä väitöskirja sijoittuu siihen pohjoismaiseen, 'ymmärtävän' uutistutkimuksen perinteeseen, jota Ruotsissa on jo vuosia edustanut ennen muuta Peter Dahlgren ja Tanskassa Klaus Bruhn Jensen. Suomessa vastaavat, humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen yleisötutkimuksen lähestymistapoja yhdistelemään pyrkivät uutisreseption empiiriset tarkastelut odottavat toistaiseksi tekojotaan. Viitteellisiä lajityyppejä meillä sitävastoin on tutkittu myös yleisön merkityksenannon näkökulmasta.

Norjassakin uutisten reseptitutkimuksessa on näihin saakka tultu jälkijunassa, sillä Hagenin työ on siellä ensimmäinen tv-utisten katselua kulttuurisista lähtökohdista tarkasteleva tutkimus. Lisää on tekeillä.

Hagen lähtee tutkimuksessaan liikkeelle hämmästelemällä sitä, että iltana jälkeen lähes kaksi miljoonaa norjalaisista (yli puolet aikuisväestöstä) asettuu tv-vastaanotinten ääreen seurataksaan Norjan YLE:n, NRK:n pääuutisia *Dagsrevyeniä*, vaikka useimmat heistä ovat päivän mittaan jo lukeneet yhden tai useamman sanomalehden ja monet myös kuunnelleet radion uutislähetyksiä. Hagen asettaakin tehtäväkseen selvittää, mikä tällaisen, rutinia muistuttavan uutisten katselun miel on katsojille itselleen ja millaisia merkityksiä he uutisia katsellessaan tuottavat.

Telesuutisten merkitystä norjalaiskatsojille on Hagenin mielestä aiheellista tutkia jos siksi, että Dagsrevyen on keskimäärin 60 prosentin katsojaosuudellaan ollut NRK:n suosituin ohjelma viimeiset yli 20 vuotta. Ainakaan toistaiseksi yhä lisääntyvä uutiskilpailu satelliittikanavien ja paikallisten tv-asemien

kautta ei ole horjuttanut sen asemaa. Dagsrevyenin suosioista huolimatta sen vastaanoton empiirinen tutkimus on — suomalaisen tapaan — rajoittunut yleisradioyhtiön itsensä teettämiin katsojamittauksiin ja tv-utisten luotettavuutta koskeviin kyselyihin. Tutkimuksellaan Hagen haluaakin purettua kysymykseen, johon mittaukset ja kyselyt eivät voi vastata eli siihen, *miksi* norjalaiset ylimalkaan katsovat Dagsrevyeniä ja mitä he kokevat saavansa sen katsomisesta.

Keskeisen horisontin Hagenin tarkasteluille tarjoaa se etnografisesti suuntautuneiden television yleisötutkijoiden (esim. Morley) teesi, että monopoliaseman omaavat tai omanneet kansalliset televisioyhtiöt tuottavat kollektiivista yhteisyyttä sekä kansakunnan symbolisen esittämisen kautta että itse katselutapahtuman samanaikaisen rituaalin kokemisessa. Norjassa Dagsrevyen tarjoaa tv-ruutujen äärelle kokoontuvalle aikuisväestölle esityksen yhteisestä maailmasta ja kokemuksen jaetusta norjalaisesta identiteetistä. Empiirisen tutkimuksen onkin Hagenin mielestä lähestyttävä tv-utisten merkitystä katsojille kahdella tasolla: yhtäältä niinä merkityksinä, joita nämä tuottavat itse ohjelmasta ja toisaalta sinä merkityksenä, joka katselutapahtumalla heille on.

Miten tutkia merkitystä?

Huomion kohdentaminen katsojien tv-utisiin liittämiin merkityksiin nostaa, kuten Hagen huomauttaa, purtavaksi metodologisen pätkän: miten tutkia sellaista, mikä ihmisille itselleen on tiedostamatonta tai itsestään selvää? Välttämätöntä hänestä joka tapauksessa on, että menetelmä on laadullinen, koska yleisöjäsenten omat tulkinnat ja muotoilut sekä tavat määrittellä ja jäsentää tv-utisten katseluaan, joihin reseptitutkimus nimenomaisesti haluaa päästä käsiksi, jäävät määrälliseltä tutkimusotelta pimentoon.

Laadullisesta välineistöstä Hagen valitsee käyttöönsä puolistrukturoidun yksilöllisen teemahaastattelun, jonka avulla hän uskoo pääsevänsä pintaa syvemmälle ja saavansa haastateltavat myös reflektoimaan omia katsomistottumuksiaan. Hän siis erittelee myös katselutapahtuman merkitystä tutkittaville sellaisena kuin se ilmenee näiden haastattelupu-

heessa.

Haastatteluaineiston erittelyssä tutkijan kulttuurinen lukutaito joutuu Hagenin mielestä tiukalle koetukselle, koska tarjolla ei ole standardeitua menetelytapoja sen käsittelemiseksi ja tulosten esittämiseksi. Omassa analyysissaan hän soveltaa ns. temaattista lukemista, jossa tutkija eristää aineistosta vastaajille yhteisiä 'merkityksyksiköitä' ja yhdistelee niitä laajemmiksi teemoiksi. Hagenin muistutus, että laadullisen tutkijan on eksploikaitava eri vaiheissa tekemänsä valinnat — muuten tapoja, joilla tulkintoihin on päädytty, on mahdotonta arvioida — jää tulosten esittelystä kuitenkin toteuttamatta.

Sinänsä iahduuttavasti Hagen käy luvullisen metodologista keskustelua perustellakseen laadullisen haastattelun (tai mikä termi kirjavasta nimikkeistöstä haluttaneenkin valitta) hedelmällisyyttä reseptitutkimuksessa yleisesti ja oman tutkimusongelmansa kannalta erityisesti. Tavallisempaahan tämäntyyppisessä tutkimuksessa on, että metodologiset pohdinnat loistavat poissaolollaan. Hagen vakuuttaa tässä yhteydessä laadullisen haastattelun 'tieteellisyttä' mm. kyseenalaistamalla positivistisena perinteisen tavan ymmärtää reliabiliteettiä ja validiteettiä. Ne on hänestä määrittävä uudelleen ottamalla huomioon laadullisen tutkimuksen logiikka.

Laadullisten menetelmien varjopuolista Hagen nostaa esiin niiden työläyden ja aikaavievyyden, mikä pakottaa rajaamaan haastateltavien joukon pieneksi (Hagenin tutkimuksessa haastateltavia on 20). Määrä (tilastollinen edustavuus) voidaan hänestä kuitenkin korvata laadullisuuden tuottamalla syvällisyydellä. Lisäksi laadullisesta aineistosta löydettyjen mallien ja riippuvuuksien vallitsevuutta kulttuurissa on myöhemmin mahdollista testata laajemmilla otoksilla.

Laadullisen haastattelun ominaispuolista Hagen pohtii kysymystä tutkimusaineiston 'yhdessä tuottamisesta'. Tämä on aiheellista, kun laadullinen haastattelu ymmäretään hänen laillaan ohjatuksi keskusteluksi, jossa tutkimusaineisto syntyy haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutuksessa. Näin edellinen on väistämättä aineiston 'kanssatuottaja', jonka osuutta ei pitäisi aineiston erittelyssä sivuuttaa. Samalla suhteellistuu aiemmin implikoitu ajatus, että

haastatettavan tutkimustilanteessa tuottamat jäsenyykset olisivat hänen 'omiaan'. Hagenin erittelyssä 'kanssatuottamisen' periaatekaan ei silti näy.

Ottaen huomioon Hagenin tutkimusintressin metodia koskevan keskustelun olisi suونت menevän vielä pidemmälle ja hiukan toiseen suuntaan. Hagen ei nimittäin pohdi, kuinka hedelmällinen menetelmä haastattelu yllämainkaan ja yksilöllinen haastattelu erityisesti lopulta on, kun pyritään hänen laillaan pääsemään käsiksi tv- uutisten katsojien sisäisiin tulkintakehyksiin ja virittämään heidän tavallisesti annettuina otattamaan katsomisen tapoja koskevaa reflektointia. Puhumattakaan siitä, että reseptitutkimuksen tulisi Hagenin mielestä lisätä tutkittavien kriittistä tietoisuutta tv-uutisista laityyppinä ja televisiosta välineenä.

Reflektoinnin sijasta laadullisessa haastattelussa yleisemminkin tavoiteltava tuttavallisen jutustelun ilmapiiri saattaa pikemminkin tuottaa sangan latteaa, vallitsevat mielipiteet ja tottumukset legitimoivaa puhetta. Aineiston erittelyn yhteydessä Hagen toteaaakin, että esim. tv-uutisten katselun rutiiniluonteisuutta ei nosteta haastattelupuheessa esiin. Viitepisteen (yksilö)haastattelun problematisoimiselle olisi tarjonnut vaikkapa Morleyn *Nationwide Audien- cen* (NWA) synnyttämä metodologinen keskustelu. Siinä ajettiin mm. kantaa, että merkityksellistämisen reflektointi tutkimustilanteessa edellyttää ryhmään perustuvaa vuorovaikutusta, jossa osallistujat joutuvat neuvottelemaan merkityksistä. Hagen ei tähän keskusteluun sen enempää kuin NWA:n innoittamiin empiirisiin tutkimuksiinkaan viittaa.

Huomiotani kiinnitti myös, että Hagen kuitaa haastateltaville näyttämänsä parin kuukauden takaisen Dagsrevyenin lähetyksen liitteessä esitetyllä juttujen pituuden ja sisällön karkealla kuvauksella. Reseptitutkimuksen periaateisiinhan kuuluu korostaa tekstanalyysin tärkeyttä vastaanoton tutkimisen yhteydessä. Sen sijaan Hagen luonnehti tv-uutisia aieman tutkimuskirjallisuuden (eritoten Raymond Williamsin) pohjalta yleisesti laityyppinä ja televisiota 'virtana'. Tässä yhteydessä hän jättää pohjimatta, miten television 'virtaluonne' yltäältä ja sen ohjelmiston genreytyminen toisaalta suhteutuvat toisiinsa tv-uutisten reseption näkökulmasta. Hagen käsittelee yleisellä

tasolla myös tv- uutisten visuaalisuutta. Näiden jo tuttujen kalatujen sijasta relevantimpaa olisi ollut eritellä kyseinen uutislähety tarkasti sekä aiheiden että esityksen osalta. Semminkin kun Hagen on kiinnostunut myös itse ohjelman vastaanotossa saamista merkityksistä.

Koulutus ja Dagsrevyen

Tutkimuksen empiria koostuu siis 20 haastattelusta. Haastateltavat Hagen valitsi ns. strategisen otoksen periaatteella eli painottamalla ominaisuuksia, joilla hän katsoi olevan erityistä merkitystä tutkittavan ilmiön kannalta. Aiempien tutkimusten perusteella tällaisiksi hahmotuivat koulutus, sukupuoli ja ikä. Nimenomaan koulutus osoittautui vastaajia erottelevaksi tekijäksi epäilemättä jo siksi, että Hagen väräsi haastateltavat kahdesta opettajan ja yhdestä teollisuustyöntekijöiden ammattiliitosta. Tuloksena oli kaksi samansuuruista, koulutukseltaan homogeenista ryhmää, joista toiseen kuuluvilla oli akateeminen koulutus (muutamalla mm. tiedotusopin yliopisto-opintoja) ja toiseen kuuluvilla ammatillinen koulutus. Molemmissa ryhmissä puolet haastateltavista oli naisia, puolet miehiä. Aiemmissa tutkimuksista poiketen naisten ja miesten suhtautumisessa tv-uutisiin ei ilmennyt mainittavia eroja.

Koulutuksen korostuminen haastatteluai- neistossa tuo mukanaan määrällisen tutkimusongelman, jota työn alkupuolen teoria- ja metodiosuudessa ei käsitellä. Empirian myötä Hagenin huomio kohdentuu vähemmän koulutettujen ja enemmän koulutettujen eroihin suhteessa Dagsrevyeniin sen sijaan, että hän esim. konstruoi haastattelupuheesta tv-uutisia koskevia kulttuurisia puheta- poja tai uutisten katsojien ideaalityyppejä.

Hagenin kuvaukset siitä, miten haastateltavat kertovat katsovansa Dagsrevyeniä ja millä syillä he sen katsomista perustelevat, eivät juuri hätkähdytä. Yllätyksiä eivät tuota myöskään mielipiteet itse ohjelmasta. Molemmissa tapauksissa koulutus näyttäisi selittävän suurimmat erot vastaajien välillä.

Ilmi käy ensimmäkin, että lähes kaikki haastateltavat pitävät tärkeänä seurata Dagsrevyeniä enemmän tai vähemmän säännöllisesti. Täältä osin koulutustausta ei siis vastaajia erottele. Vähemmän koulutetut kuitenkin pitävät

Dagsrevyeniä pääuutisvälineenään, jota he sanovat myös arvostavansa siinä missä enemmän koulutetut suosivat ohella ja jopa enemmän sanomalehtiä. Jälkimmäiset eivät myöskään ota Dagsrevyeniä yhtä vakavasti tiedonlähteenä mm. siksi, että katsovat television välineenä soveltuvan huonosti tiedon välittämiseen. Tästä joukosta löytyy myös kaksi 'ei-katsojaa', joiden suhtautuminen Dagsrevyeniin on suorastaan ylenkatseellinen.

Edelleen vähemmän koulutetut sanovat jäävänsä jostakin paitsi, jos Dagsrevyen jää katsomatta. Käytännössä kokemus näyttäisi liittyvän jäämiseen paitsi seuraavan päivän työpaikkakeskusteluista, joissa tv-uutisilla on keskeinen sija. Hagenin mielestä tämä taas selittää sen, että vähemmän koulutetut ovat enemmän koulutettuja kiinnostuneempia yksittäisistä uutisaiheista ja sanovat myös saavansa niistä tärkeää ja tarpeellista tietoa. Jälkimmäisille uutisaiheiden kiinnostavuuden määrittää lähinnä niiden relevanssi (opettajan) ammattitaidon ylläpitämisen kannalta.

Yksi huomattava ero vähemmän ja enemmän koulutettujen välillä ilmenee suhtautumisessa Dagsrevyeniin 'konstruktiivluonteeseen'. Edelliset eivät kiinnitä oikeastaan lainkaan huomiota siihen, miten koko lähetyksensä yksittäiset jutut on pantu kokoon. Sitä vastoin he saattavat ottaa pitkäänkin kantaa uutisuttujen aiheisiin ja myös esittää aihevalikoiman muuttamista (esim. vaatia lisää kotimaan aiheita ja ns. pehmeitä aiheita). Jälkimmäisten osalta tilanne on päinvastainen. He ottavat Dagsrevyeniin aihevalinnat yleensä annettuina mutta kiinnittävät huomiota tapoihin, joilla aiheita on käsitelty ja saattavat esittää vaihtoehtoisia käsittelytapoja.

Hagenin tapa kuvittaa aineistosta tekemään johtopäätöksiä epätäsmällisin lukumäärein alkaa jossakin vaiheessa kiusata. Tyypillisiä ovat esim. luonnehdinnat, joiden mukaan 'yli puolet', 'suurin osa', 'valtaosa', 'useimmat', 'monet' tai 'yleensä' haastateltavat ovat sitä tai tätä mieltä. Saattaa olla, että vastaajien pieni määrä on epämääräistävän esitystavan taustalla. Paradoksaalisesti juuri se kuitenkin tuottaa vaikutelmaa pyrkimyksestä aineiston yleislettävyyteen, minkä ei pitänyt olla tutkimuksen tarkoitus.

”... siinä me vaan istutaan”

Otsikkonsa varsinaiseen teemaan Hagen pääsee ryhtyessään ruotimaan, millaisia ristiriitaisuuksia haastateltavien Dagsrevyeniä ja sen katsomista koskevaan puheeseensisältöön. Juuri ristiriitaisuus, ambivalenssi, onkin keskeisin yksittäinen teema, jonka hän kaivaa haastattelupuheesta esiin. Ristiriitaiset tunteukset luonnehtivat sekä vähemmän että enemmän koulutettujen suhdetta Dagsrevyeniin, ja ne liittyvät kumpaankin ryhmään kuuluvilla tv-uutisten seuraamiseen sinänsä pikemmin kuin uutisista tuotettaviin merkityksiin.

Vastaajien ambivalentti suhtautuminen tulee Hagenin mielestä esiin monin epäsuorin tavoin. Esimerkiksi vaikka he lähes poikkeuksetta sanovat katsovansa Dagsrevyeniä saadakseen ”tietää mitä tapahtuu”, ”pysäkyksen käryillä” tai ”ollakseen informoitu”, yksikään ei osaa sanoa, miksi informoituina oleminen on tärkeää. Tavallisimmin vedotaan siihen, että uutisia ”kuuluu” tai ”on tarpeen” seurata. Samalla vastauksista käy epäsuorasti ilmi, että tv-uutisten katselu on haastateltaville keskeisesti tapa ja itse uutislähetys koetaan usein pitkästyttäväksi ja turhaksi ja uutisten katselu tämän myötä turhauttavaksi. Vastaavan ristiriidan hän löytää siitä, että useimmat haastateltavat väittävät erityisesti keskittyvänsä uutisten katseluun, mutta kertovat toisessa yhteydessä toimittavansa samalla sen seitsemää muuta askarta ja kiinnostavansa huomion kuvaruutuun vain kun jotakin kiinnostavaa ilmenee.

Ristiriitaisuudet haastattelupuheessa Hagen pelkistäää jännitteeksi uutisten seuraamiseen kulttuurisesti liitettävän informoidun kansalaisen roolin ja tv-uutisten aktuaalisen katsomisen välillä. Yhtä lailla vähemmän koulutetut kuin enemmän koulutetut tuovat kerkeästi julki ”tarpeensa” seurata uutisia ja näin pysyä käryillä yhteiskunnan menosta. Tarkasteltaessa asiaa tv-uutisten arkista katselua koskevan puheen pohjalta edellinen kuitenkin näyttäytyy abstraktiksi korulauseeksi, jolle ei ole vastinetta uutisten katselukokemuksessa. Kiinnostavasti sinänsä haastateltavista nimenomaan enemmän koulutetut — ja heistä etenkin naiset — pyrkivät haastattelutilanteessa esiintymään oletetun uutisten ihannekatso-

jan roolissa.

— Ambivalenssin kokemisessa ilmenee myös koulutustaustaan liittyviä eroja. Vähemmän koulutettujen puheesta käy ilmi turhautuminen mm. siihen, että Dagsrevyenin tarjoamalla tiedolla ei ole itselle käytännön merkitystä yli työpaikkakeskustelun jutunjuuren. Enemmän koulutetuille ristiriitaa näyttäisi synnyttävän ennen muuta se, että vaikka Dagsrevyeniin pidetään (ironistakin) etäisyyttä eikä sen tarjoamaa tietoa koeta tarpeelliseksi, sitä siiti katsotaan säännöllisesti.

Ambivalenssin teeman pohjalta tv-uutisten seuraamisen perimmäinen motiivi onkin sisäistetty sosiaalinen pakko, joka saa katsojat iltailan jälkeen Dagsrevyeniin ääreen huolimatta siitä, että itse uutisten katselu on kaikkea muuta kuin palkitsevaa. Vaikkei Hagen asiaa eksplikoikaan, tämä ehkä kertoo jotakin oleellista sen kansallisen yhteisyyden luonteesta, jota hän olettaa tv-uutisten katselurutuain tuottavan ja uusintavan. Kärjistäen: kyseessä on päivittäinen piina, joka katsojan on kestettävä lunastaakseen kokemuksen jäsenyydestä norjalaisessa yhteiskunnassa.

Toisin kuin Hagen toivoo, hänen haastateltavansa eivät päädy reflektoimaan tv-uutisten katseluaan saatika problematisoimaan uutisgenren ja kansalaisuuden suhteita. Enintään omien vastausten ristiriitaisuus tutkimustilanteessa saa heidät hiukan hämmentymään. Kuten yksi haastateltavista toteaa,

(I)lta illan jälkeen siinä me vaan istutaan. En minä tiedä mitä odottaa.

Seija Ridell

Utooppisesta dystooppiseen energiakeskusteluun

KANTOLA Ismo ja KONTTINEN Annamari. Energiatietämys projektien aikakaudella. Energiatietämyksen muotoutuminen -tutkimusprojektin loppuraportti. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen energiajulkaisu 14/1994. 66 s.

KANTOLA, Ismo, HAVERINEN, Risto ja PEUHKURI, Timo. Energiatietämys julkisessa keskustelussa. Raportti suomalaisen sanomalehdistön energiakirjoittelusta. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen energiajulkaisu 8/1993. 106 s.

Suomalaista energiätietämystä tutkineet sosiologit Ismo Kantola ja Annamari Konttinen kuvaavat 1990-lukua aikakaudeksi, jona yhteiset kansalliset edistyspyrkimykset ovat konvutuneet moninaisilla projekteilla. Kullakin projektilla on omat utopiansa eli tulevaisuusihanteensa, minkä vuoksi utopiat eivät enää yhdistäkään yhteiskuntaryhmiä, vaan päinvastoin erottavat niitä toisistaan. Tämä pätee myös energiakysymykseen: ydinvoiman kannattajilla on oma projektinsa ja vaihtoehdoisen energian edistäjillä omansa.

Kantolan ja Konttisen mukaan yksimielisyyden aikaansaamisen strategiaksi on yhteisiin utopioihin viittaamisen sijasta noussut puhe dystopioista eli ei-toivotuista tulevaisuuden tiloista. Dystopiat ovat tulevaisuuden uhkia, haittoja ja epämukavuuksia, joiden välttämisen tai lieventämisen uskotaan olevan mahdollista tietyn projektin avulla. Tällainen projekti voi olla vaikkapa ydinvoimalan tai moottoritien rakentaminen, sotilaallinen varustautuminen tai kollektiivinen sitoutuminen pankkitukeen.

Projektien ei luvata toteuttavan utooppista tulevaisuutta, mutta niin sanotun välttämättömyysretoriikan avulla kansalaiset yritetään saada vakuutuneeksi siitä, että ilman projektia edessä on vielä pahempi katastrofi.

Kantolan ja Konttisen raportti on yhteenveto

laajemmasta, energiatietämyksen muotoutumista koskevasta tutkimusprojektistä. Projektissa on tutkittu sanoma- ja aikakauslehtikirjoittelua sekä tehty teemahaastatteluja ja kyselyjä. Aineistoja on eritelly sekä tilastollisesti että laadullisesti.

Kantolan ja Konttisen loppuraporttiin ei ole systemaattisesti dokumentoitu aiempia tutkimuksia, vaan niiden tuloksia on käytetty kuvittamaan loppuraportin teoriapainotteista tekstiä. Tekijöiden ratkaisu on varmaanakin perusteltu raportin tiivyyden näkökulmasta, mutta silti teoriaa olisi voinut kytkeä selvemmin tehtyyn empiriiseen työhön. Esimerkiksi havaintoa utooppisen retorikan muutoksesta dystooppiseksi ei perustella joukkoviestintän sisällöllistä tehdyillä erittelyillä, vaan huomion pätevyyttä arvioidessaan lukija joutuu luottamaan omiin mutua-havaintoihinsa. Raportin alussa kyllä lyhyesti esitellään muutamia projektin empiriisiä töitä, mutta niiden kytkeminen loppuraportin turhankin abstraktiin teoreettiseen tekstiin jää ohueksi.

Energia kytketään ympäristöön

Perusteellisempaa empiristä tietoa on tarjolla projektin aikaisemmassa raportissa suomalaisen sanomalehdistön energiakirjoittelusta. Siinä Ismo Kantola, Risto Haverinen ja Timo Peuhkuri pyrkivät hahmottamaan suomalaisen energiapolitiikan keskeisiä ristiriitailottuvuuksia. Tutkimuksen aineistona oli 470 keväällä 1990 julkaistua sanomalehtijuttua, joista 140 käsitteli tuolloin ajankohtaista kauppa- ja teollisuusministeriön energiansäästökampanjaa.

Sanomalehtianalysissään tutkijat tukeutuivat paljolti niin sanottuihin diskurssianalyttisiin ja konstruktionistisiin suuntauksiin. Tavoitteena on hahmottaa prosesseja, joissa tuotetaan käsitteitä todellisuudesta.

Sanomalehtijuttujen erittely osoitti energiakirjoittelun kytkettyvän voimakkaasti ympäristökysymykseen. Energiantuotannon puhutus oli tyypillisiin näkökohti, johon kirjoittelussa kiinnitettiin huomiota. Myös turvallisuuteen ja taloudellisuuteen viitattiin usein. Sen sijaan energian riittävyys, saatavuus, tehokkuus, kotimaisuus ja tuotantovarmuus mainittiin harvemmin. Energiantuotannon ongelmista ylivoi-

maisesti useimmin mainittiin ympäristöongelmat.

Tutkijat tulkitsevat ympäristöongelmien korostunutta asemaa siten, että se ei välttämättä ilmaise kulloisenkin puhujan huolta ympäristöstä, vaan nykyään ympäristöteemaa tarvitaan oikeuttamaan yhteiskunnallisia ratkaisuja oli niiden arvo- tai intressiperusta mikä tahansa. Ympäristöargumentti on käyttökelpoinen keino, jolla taloudellisia ja poliittisia intressejä verhoetaan yhteiskunnan yhteistä hyvää edistäviksi pyrkimyksiksi.

Ydinvoima lukkiuttaa keskustelua

Ydinvoima osoittautui energiakeskustelun osapuolia selkeimmin jakavaksi kiistakysymykseksi. Valtaosa keskustelijoista otti ydinvoimaan yksiselitteisen kielteisen tai myönteisen kannan. Tutkijat pitävät tätä energiakeskustelua lukkiuttavana piirteenä, koska se jakaa keskustelijat toisiaan kohtaamattomiin puhemaailmihin.

Ydinvoiman ja energiantuotannon lisääminen liittyvät tutkijoiden hahmottamaan 'kasvudiskurssiin', jota melko yhtenäisesti edustivat energiayhtiöiden, energiahallinnon ja energiaintensiivisen teollisuuden edustajat. Kasvudiskurssin vastapainoksi ei löytynyt vastaavaa yhtenäistä vaihtoehtodiskurssia. Sen sijaan tutkijat erottivat oppositiointaman jyrkästikin toisistaan poikkeavista energianäkemyksistä 'sääntelydiskurssiin', 'yhteiskunnallis-ekologisen diskurssiin' ja 'ekologisten pakkojen' diskurssiin.

Sääntelydiskurssissa nähdään keskeisenä tavoitteena energiankulutuksen kasvun hillitseminen ja energia-alan julkisen ohjauksen lisääminen. Yhteiskunnallis-ekologinen diskurssi kritisoi energiapolitiikan teknistaloudellisia arvolähtökohia ja vaatii energiapolitiikan demokratisointia sekä uusiutuvien energialähteiden ja vaihtoehtoisten energiatekniikoiden kilpailuaseman kohentamista. Ekologisten pakkojen diskurssissa ympäristöongelmat ylipoliittisoidaan nostamalla ne ainoaksi politiikan ohjenuoraksi.

Yleisenä huomiona tutkijat esittävät, että energiakeskustelussa ei taloudellista kasvua juuri kritisoida ja retorikka on korostetun teknistä, taloudellista tai luonnontieteellistä. Näissä

suhteissa 90-luku eroaa selvästi 70-luvusta. Myös ympäristöille on alkanut käyttäen arvoargumenttien sijasta entistä enemmän teknistaloudellisia argumentteja. Kirjoittajat arvelevatkin, että vihreiden suosion kasvu johtuu osittain juuri tällaisista konkreettisista energiatalouden vero- ja hintapolittista ohjausta koskevista ehdotuksista.

Tutkimus siis osoittaa, että niin energiantuotannon lisäystä vaativat kuin sitä kritisoivatkin käyttävät nykyisin samantapaista retorikkaa. Molemmat vetoavat ympäristökysymykseen ja molemmat esittävät arvoargumenttien sijasta mieluummin konkreettisia teknistaloudellisia väitteitä. Retorikan taustalla on kuitenkin erilaisia intressejä, arvoja ja esioletuksia, minkä vuoksi puhemaailmat eivät kohtaa: kun toiset ovat huolissaan ympäristöstä, ovat toiset huolissaan teollisuuden toimintaedellytyksistä.

Energiatietämysprojekti on tärkeä lisä yhteiskunnalliseen energiatutkimukseen, joka on tähän asti painottunut mielipidetutkimuksiin ja karkeaan sisällönerittelyyn. Energiaan liittyvien tulkintakehysten muotoutumisen sekä niihin liittyvien intressien ja vallapyrkimysten hahmottaminen on tärkeää energiapolitiikan ymmärtämisen kannalta. Energiatietämysprojekti valaisee näitä asioita omalta osaltaan, vaikkakin teoreettinen pohdinta jää turhan yleiseksi jäsenen tiukempaa nivomista empiriisiin havaintoihin olisi voinut toivoa.

Tutkimuksissa myös viitataan usein joukkoviestinnän keskeiseen asemaan energiatietämyksen konstruutimisessa. Joukkoviestinnän toimintatapojen erittelyä ei kuitenkaan juuri hyödynnetä analyyseissä. Tutkijat löytävät kirjoittelusta tyypillisiä energiaan liittyviä puhetapoja, mutta puhetapojen muotoutumisesta he eivät saa kovin paljoa irti. Tutkijat ehdottavatkin keskustelun ajallisen kehityksen seuraamista ensikseen kussakin tiedotusvälineessä. Näin voitaisiin selvittää argumenttien ja käsitystapojen vähittäistä muotoutumista. Toinen mahdollisuus voisi olla kirjoittelun yksityiskohtaisempi tarkastelu journalististen juttutyypin ja keskusteluosapuolten retoristen strategioiden näkökulmasta.

Esa Reunanen

Ympäristökonfliktien aallot

LEHTINEN, Ari & RANNIKKO, Pertti (toim.). Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto. Gaudeamus 1994.

Suomessa käytiin 1990-luvun taitteissa useita paikallisia kistoja metsien suojelusta, kaupunkitilasta ja saastumisen vaikutuksista. Useat niistä, kuten Kolin ja Talaskankaan suojeluhankkeet ja Tampellan rakennushankkeet Tampereella, nousivat myös valtakunnalliseen julkisuuteen. Ari Lehtisen ja Pertti Rannikon toimittama kirja antaa läpielekkauksen tästä "ympäristökamppailujen uudesta aallosta".

Ympäristökonfliktien uutta kukoituskautta Rannikko pitää nimenomaan suomalaisena ilmiönä. Tämä pätee ainakin metsäkonflikteihin: suomalainen metsäteollisuus ja metsäalan organisaatiot heräsivät ympäristönsuojelijoiden haasteeseen Suomessa myöhemmin kuin muualla, mikä loi edellytykset konflikteille.

Toinen selkeä muutos on se, että uusissa kistoissa suojelijat pärjäsivät selvästi paremmin kuin aikaisemmin. Yhtenä selityksenä Rannikko näkee sen, että luonnonsuojelijat osasivat käyttää julkisuutta ja medioita paremmin kuin vastustajansa. Päätöksentekijät joutuivat reagoimaan julkiseen mielipiteeseen.

Verrattessaan näitä konflikteja kymmenen vuotta aikaisempaan ympäristöliikkeen kukoistuskauteen, Pertti Rannikko päätelee, että uudet kiistat koskevat aikaisempaa enemmän alkuperäisen luonnon suojelua ja kansallisia kulttuuriarvoja kuin esimerkiksi saastumista. Tämän kehityksen hän liittää uusliberalismin ja arvokonservatismiin nousuun.

Rannikon väite uuden ympäristöliikkeen konservatiivisuudesta tuntuu aluksi osuvalla, mutta kirjan tapaustutkimuksia lukiessa se muuttuu vähemmän itsestäänselväksi. Itse asiassa useimmat tutkituista konflikteista koskevat paikallista poliittista ja taloudellista päätöksentekoa. Myös Talaskankaan suojelijoiden motiveja tutkineet Hannele Nykänen ja Timo Järviö korostavat, että suojelijat näkivät ym-

päristöongelmat selkeästi yhteiskunnallisina ongelmina. Muutos saasteiden vastustamisesta 'alkuperäisen luonnon' suojeluun ei siis suoraviivaisesti merkitse yhteiskunnallisuuden tai poliittisuuden vähentymistä. Lisäksi konservatiivisuuden ja radikaalisuuden erottelu on muuttunut ongelmalliseksi. Selvin muutos on ehkä siinä, että 1990-luvun taitteen konfliktit olivat selkeämmin paikallisia, eivätkä synnyttäneet sellaista valtakunnallista poliittista liikehdintää kuten Kojärvi aikanaan.

Rannikon toteamus, että "teollisuuden saastepäästöihin ei reagoida yhtä laajasti kuin aikaisemmin" koskee tutkittuja paikallisia ympäristökonflikteja, mutta tuntuu oudolta, jos ajattelemme sitä, miten ympäristökysymyksiä puhuttiin suomalaisissa medioissa 1980-luvun jälkipuoliskolla. Tässä keskustelussa saasteiden uhka oli varsin hallitseva. Tyypiesimerkki on laaja keskustelu Lapin metsätuhoista, jossa keskityttiin 1990-luvun taitteessa lähes yksinomaan saasteisiin. Se synnytti myös paikallista ympäristöliikehdintää (*Seis Kuolan päästöille* -liike), joka ei kuitenkaan noussut kovin laajaksi. Tässä mielessä se kertoo siitä, että ympäristökamppailu on siirtynyt kansalaistoiminnasta muille areenoille kuten medioihin.

Tapaustutkimusten ongelmana on, että niistä useat jäävät tapahtumien kuvailuksi, jota täydennetään jollakin rakenteellisilla selityksillä. Useat niistä antavat kiinnostavaa tietoa toimijoista ja heidän motiveistaan, mutta niistä puuttuu dynaaminen ote, konfliktien tutkiminen nimenomaan konflikteina. Se edellyttäisi tapahtumien kulun, strategisten tapahtumien ja tekijöiden sekä kiistan osapuolten argumentaation selkeää jäsenystä ja analyysia. Tämä on tietysti myös kirjoittamisen ongelma: lyhyt artikkeli vaatii selkeää näkökulmaa ja jäsenystä sekä tiivistä esitystapaa. Positiivista on se, että kirjoittajat ovat vältäneet houkutuksen redusoida tutkimansa tapaukset johonkin yleiseen sosiologiseen malliin tai teoriaan.

Useimmissa artikkeleissa ei kovin systemaattisesti eritellä sitä, miten konflikteja käydään eri areenoilla ja miten ne muuntuvat eri areenoilla kuten oikeudessa, politiikan eri areenoilla, kansalaisyhteiskunnassa, medioissa jne. Medioiden roolin erittely tutkimuksissa jää yllättävän vähäiseksi, vaikka useat niistä

käsittävät media-aineistoista.

Parhaiten onnistuu Esa Kontinen, jonka aiheena on yksi vähiten tunnettu kiista, kansalaisaktiivisuuden nousu Säynätsalossa. Kontinen osoittaa, miten erilaiset pienet asiat kuten kevyen liikenteen väylän puuttuminen ja virkistysalueen kaavamuutos saavat kansalaisten mielen täyttymään. He nousevat vastustamaan paikallista kunnallista byrokratiaa. Tämän hän kytkee kiinnostavasti patruunavaltaisen teollisuusyhteyksien muuttamiseen korporatiiviseksi byrokratiaksi, jonka valankäyttöä koulutettu keskioukka nousi vastustamaan.

Hannele Nykänen ja Timo Järviö tekevät kiinnostavia huomioita Talaskankaan suojelijoiden erilaisista motiveista ja toimintatavoista. Sarianne Tikkanen viittaa tärkeään kysymykseen tutkimuksen ja medioiden rooista kansalaisten reagoinnissa Nesteen päästöjen ympäristöhaittoihin Porvoon seudulla. Uimaharjun sellutehtaan ympärillä käytyjä konflikteja tutkinut Jarmo Kortelainen pohtii lupamenettelyn vallankäyttöä, Anu Lehtola samaa tapausta metsätalouden vallan näkökulmasta.

Johdannossaan Rannikko virittelee mielenkiintoisen kysymyksen "miksi Suomessa syntyi ympäristökamppailujen aalto, jollaista ei juuri muissa Länsi-Euroopan maissa 1990-luvulla esiintynyt?" Vastaukset jäävät vielä alustaviksi. Yksi ongelma on se, että kirjasta puuttuu varsinainen yhteenveto, joka tiivistäisi tapaustutkimusten annin.

Ari Lehtinen virittelee jälkisanoinaan monia kiinnostavia haasteita tulevalle tutkimukselle, jotka jäävät kuitenkin kokoelman suhteen vähän irrallisiksi ja yleisiksi.

Voikin kysyä, oikeuttavatko tutkitut tapaukset puhumaan, jostakin 'uudesta aallosta' vai ovatko ne tavanomaisempaa liikehdintää aaltoilua. Kysymykseen vastaaminen vaatisia selvempiä kytkentöjä kansainväliseen kehitykseen ja tutkimukseen sekä niihin julkisuuden muutoksiin, joita Suomessa esimerkiksi Pertti Suhonen on tutkinut.

Kokoelmassa muutamat tutkijat, esimerkiksi Kontinen ja Tapio Litmanen viittaavat kiinnostavasti keskioukan liikehdintään ja kytkevät tämän havainnon kansainväliseen tutkimukseen. Litmanen tutkimien ydinjätteiden vastustajien "tyypillinen aktiivisti oli keski-ikäinen opettaja". Tästä suunnasta olisi voinut kehittää ylei-

sempiä tulkintoja liikkeiden mobilisaatiosta.

Rannikon ennustus siitä, että ”metsien suojelua koskeva kiihkein taisteluvaihe lieenee kuitenkin jo Suomessakin oh” näyttää tämän päivän valossa ennenaikaiselta. Viime vuosien uusi piire kirjassa tutkittuihin metsäkonflikteihin verrattuna on myös niiden kansainvälinen ulottuvuus. Itse asiassa suomalainen metsäteollisuus heräsi ympäristöasioihin varsinaisesti vasta kun konflikteista tuli kansainvälisiä ja ne alkoivat häitää suomalaisen metsätalouden imagoa ja toimintaedellytyksiä.

Toisessa ennustuksessaan Rannikko on varmaankin oikeassa: ympäristökonfliktit jatkuvat, vaikka ne ehkä muuttuvatkin julkisista speksaakkeleista arkipäiväisemmiksi. Yksi syy on ympäristövaikutusten arviointia koskeva laki, joka antaa konflikteille institutionalisoidun muodon. Ympäristökonfliktien tutkijoille riittää vielä töitä.

Esa Väliverronen

Vastaanotosta vaiheittain

Vastaanottotutkimus oli pääteemana helmikuuisilla Elokuva- ja tv-tutkimuksen päivillä, jotka tänä vuonna pidettiin Turussa. Joka toinen vuosi järjestettävän viikonlopputapahtuman takana on Suomen elokuvatutkimuksen seura (SETS ry.). Vastaanoton, tai pikemminkin reseption ja mediayleisöjen tutkimus on alue, joka kulttuurintutkimuksen näkökulmien myötä on noussut keskeiseksi niin sosiaalitutkimuksen, tiedotustutkimuksen kuin elokuvatutkimuksenkin kentällä. Monitieteisyys näkyi myös Turussa.

Seminaarin ulkomaiset vieraat — Jackie Stacey ja Annette Kuhn — ovat viime vuosina keskittyneet tutkimaan toinen 1930 ja toinen 40-50-luvun elokuvan sosiaalishistoriallista merkitystä brittinaisille. Myös Stacey ja Kuhnin edustama tutkimussuunta pohtii reseptiota —

ikäänkin menneessä aikamuodossa. Pääteeman käsittely aloitettiin kuitenkin yleisemmältä tasolta dosentti Pertti Alasuutarin katsauksella reseptiotutkimuksen ja ”yleisöjen etnografian” kehitysvaiheisiin, mikä sopikin hyvin päivien avaukseksi.

Alasuutari jakoi alueen tutkimuksen kolmeen vaiheeseen tai sukupolveen. Ensimmäinen reseptiotutkimuksen sukupolvi tukeutui Stuart Hallin artikkeliin *Encoding Decoding* (1973), joka semioottisen painotuksensa avulla käänsi näkemystä passiivisesta vastaanotosta aktiiviseen tulkintaan. Morleyn klassinen *Nationwide* tutkimus (1980) oli Hallin mallin käytännöllinen illustraatio.

Toinen sukupolvi siirsi huomiota ohjelmista tehtävistä tulkinnoista ”tulkitseviin yhteisöihin” — sosiaalisten ryhmien jokapäiväiseen elämään ja ohjelmien/mediumien merkitykseen siinä. Konventionaalisen politiikan sijaan painotettiin ”identiteettien politiikkaa” ja sukupolveen liittyviä kysymyksiä. Tätä vaihetta luonnehtii käsite ”etnografinen käänne”.

Toisen vaiheen tutkimusta on kuitenkin kritisoitu siitä, että pieniyhteisöjen ”kentätutkimus” alkoi sosiaalisten yhteisöjen roolia tutkiessaan kadottaa näköpiiristään kokonaan median sisältöjen aktiivisen merkityksen. Samoin Alasuutari huomautti, että mediatutkimus hypäsi kentätutkimukseen vaiheessa, jolloin antropologiassa jo yleisesti pyrittiin kiistämään koko kentän käsitteen relevanssi (post)moderneja yhteiskuntia tutkiessaan. Alasuutari korosti, että osallistuvan havainnoinnin sijaan etnografi voi tehdä kentätutkimusta myös tutkiesaan arkistoja ja tilastoja tai mitä tahansa yhteisöä koskevia tietoja.

Juuri reseptiotutkimuksen toisen sukupolven kritiikin kautta on aukeamassa tie kohti kolmatta sukupolvea. Alasuutari itse haluaa luonnollisesti viitoittaa tätä tietä.

Kolmas sukupolvi palauttaa huomionsa ohjelmiin ja ohjelmistoihin — eristettyinä teksteinä vaan arkielämään vaikuttavina elementteinä. Myös tässä vaiheessa voi tutkia pieniyhteisöjä, mutta ne pyritään näkemään osana laajempaa yhteiskunnallista rakennetta, ja mediakulttuuria, joka jäsentää todellisuutta ja ihmisiä tuon mediatodellisuuden yleisöiksi. Alasuutari painotti sosiologista ja kriittistä otetta.

Alasuutarin hahmotus, joka muistutti len An-

gin *Desperately Seeking Audience* -teoksen pointteja, herätti yleistä myöntyvää mutinaa. Erityisesti innostui nykyään Vaasan yliopistossa vaikuttava Tarmo Malmberg, joka havaitsi reseptiotutkimuksen ”kolmannen sukupolven” sosiologisen painotuksen myötäilevän Frankfurtin kriittisen koulukunnan vuosikymmenien takaisia teesejä. Eikä Tarmo kai ihan väärässä olekaan, näinhän se heiluri taas heilahtaa ...

Alasuutarin esitelmä muuten perustui hänen Sagele suunnitteleman toimitetun julkaisun johdantolukuun. Eli perästä vielä kuulune.

Warwickin yliopistosta tulleen Jackie Stacey'n aihe ”*Cinema History and Popular Memory*” kuvasi hänen tutkimushankettaan, jossa selvitettiin Hollywoodin naistähtien merkitystä brittiläisille naisille 1940- ja 50-luvulla. Lehti-ilmoitusten avulla löydetty naisten joukko on muisteluttensa kautta tuottanut mielenkiintoista kuvaa toisaalta sodanjälkeisen ajan naisten asemasta, elokuvateattereiden ylellisyydestä vapauden linnakkeena ja naistähtien kyvystä suunnata muistelijoiden omaa elämää eteenpäin. Staceystä kiinnostuneille voi suositella hänen teostaan *Star Gazing*.

Annette Kuhn (Glasgow'n yliopisto) on puolestaan hänkin hypähtänyt psykosemioottisista syövereistä elokuvan sosiaalishistorian pariin. Hän tutki Britannian 30-luvun elokuvakulttuuria varsin monien lähteiden kautta, mutta hänenkin kohteensa tarkentuu erityisesti ajan naiskulttuurin ja elokuvakulttuurin yhteyteen. Tapaustutkimuksena Kuhnilla on Dianna Durbin ja hän tähtihahmoonsa kytkettyvä ihailijakulttuuri. DD on Universal Studion ”unohdettu tähti”, joka erityisesti tuntuu välittäneen brittinaisille energisyyttä ja rohkeutta voimalla joka vieläkin muistetaan.

Neljäntenä luennotsijana päivillä oli Tukholman yliopiston Jan Olsson, jonka pitkä, mutta sitäkin uuvuttavampi esitys kuvasi ruotsalaisen elokuvagensuurin vaihetta.

Kuten usein oli näidenkin tutkimuspäivien anti pitkälti työryhmissä ja niiden vapautuneessa keskustelussa. Ryhmät oli luokiteltu sukupolviin: vastaanottotutkimus, sosiaalinen sukupolvi sekä elokuvan ja television historia. Esitelmiä pidettiin kaikkiaan parikymmentä akselilla Helsinki-Tampere-Jyväskylä- Oulu, minkä pohjalta voi todeta alan tutkimusperinteen mo-

nitieteisyyden. Itse asiassa maantieteellisesti voisi asiaa lähestyä toistakin kautta; esitelmissä puhuttiin mm. Meksikon lasten tv-kulttuurista, japanilaisten perhesarjojen katsojista sekä saksalais-venäläis-ruotsalaisesta elokuvayhteistyöstä.

Työryhmäesityksistä on tulossa yhteenvetodot SETS:n seuraavaan jäsenkirjeeseen. Seuran jäsenyydestä kiinnostuneet voivat ottaa yhteyttä esim. Ari Honka-Hallilaan (921-2327 484; sähköposti arihon@utu.fi).

Pertti Näränen

TOY r.y:n uusi hallitus

TOY r.y:n sääntömääräinen vuosikokous valitsi 21.11.1994 yhdistykselle uuden hallituksen. Uudeksi puheenjohtajaksi valittiin vs. apulaisprofessori Merja Humi. Hallituksen jäseniksi valittiin seuraavat henkilöt: Juhani Wio, Ritva Levo-Henriksson, Tapani Huovila, Iiris Ruoho, Tapio Varis, Henrika Zilliacus-Tikkanen, Sanna Valtonen, Turo Uskali ja Mira Melakoski. Sihteerinä jatkaa Miia Apukka 20.3.1995 asti.

Uudet jäsenmaksut

Vuosikokous päätti nostaa jäsenmaksuja vuodelle 1995. Uudet jäsenmaksut ovat: vuosijäsen 150,- (ent. 120,-), opiskelijajäsen 75,- (ent. 60,-), yhteisöjäsen 670,- (ent. 630,-), ainaisjäsen 750,- (ent. 720,-). Lehden tilausmaksuksi päätettiin 165,- (135,-). Vuoden 1995 jäsenmaksun postisiirtokuitit on lähetetty vuoden 1994 viimeisen Tiedotustutkimus-lehden välissä. Merkitse tiedonantoruudukkoon nimesi ja osoitteesi. Jos tiedot ovat vajaat, eivät maksutietosi välttämättä välity meille. Maksathan jäsenmaksusi viivytelemättä! Jäsenmaksusi voit maksaa myös tavallisella postisiirtokuitilla, yhdistyksen tili on PSP 800012-848589.

Medioiden ja tiedotusopin historiankirjoitus

Huhti- ja toukokuussa järjestetään kaksi medioiden, viestinnän ja tiedotusopin historiankirjoitusta käsittelevää tilaisuutta. Niiden alustava ohjelma on seuraava:

10.4. klo 10-17.00 Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan kokoushuoneessa (Snellmaninkatu 14). Aiheena postmodernismi. Alustajat:

Helena Tapper (HY/Viestinnän laitos) Sinikka Sassi (HY/Viestinnän laitos)

22.5. klo 10-17.00 Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan kokoushuoneessa (Snellmaninkatu 14) Alustajat:

Raimo Salokangas (JY/Viestintätieteiden laitos): Yleisradion historiankirjoitus ja mediahistorian sukupolvet

Anu Kantola (HY/Viestinnän laitos): Televisio kansallisena muistina

Hannu Salmi (TY): Elokuva ja historia.

Lisätietoja: Tarmo Malmberg (tma@uwas.fi) tai Terhi Rantanen (TRantanen@cc.helsinki.fi)

Seminaari tietoverkoista

Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistys ja Tiedotusopillinen yhdistys TOY järjestävät yhteisen seminaarin otsikolla *Tietoverkkojen kehittäminen ja käyttö* Tampereella 12.-13.5.1995. Alustajina on tutkijoita tiedotustutkimuksen, informatiikan, hallinnon ja kansalaistoiminnan eri puolilta. Seminaarin alustava ohjelma on seuraava:

Perjantai 12.5.1995 klo 10.30-17

Paikka: Paavo Koli -sali, Pinni (Tampereen yliopiston taloudellishallinnollinen tiedekunta, Kehruukoulukatu 1)

- 10.30-10.45 Seminaarin avaus, vs. apul.prof. Reijo Savolainen, Tampereen yliopisto
- 10.45-11.45 *Tiedon ajan mediä*, dosentti Tapio Varis, Taideteollinen korkeakoulu
- 11.45-12.30 Tutkija Risto Nevalainen, Tietotekniikan kehittämisskeskus (otsikko avoin)
- 12.30-13.30 Lounas
- 13.30-14.15 *Internet ja tietoyhteiskunta*, tutkija Timo Kuronen, Geologian tutkimuskeskus
- 14.15-15.00 *Tietoverkkoilun pullonkaulat: pääsy verkkoihin, osaamiskynnys, motivaation puute?* Tutkija Marja-Liisa Viherä, Tele
- 15.00-15.30 Kahvi
- 15.30-16.15 Tutkija Traugott Koch, Lundin yliopisto (otsikko avoin)
- 16.15-17.00 Keskustelua
- 18.30- Illanvietto/ vapaamuotoista keskustelua

Lauantai 13.5.1995 klo 10-15

Paikka: Tampereen yliopiston päärakennus, TYTin auditorio (Kalevantie 4)

- 10.00-10.45 *EU:n ONE-projekti*, erikois-tutkija Juha Hakala, TKAY
- 10.45-11.30 Riitta Mattila, Helsingin yliopiston kirjasto (otsikko avoin)
- 11.30-12.30 Lounas
- 12.30-13.15 Assistentti Sinikka Sassi, Helsingin yliopisto, Viestinnän laitos (otsikko avoin)
- 13.15-14.00 Tutkija Mikael Böök (otsikko avoin)
- 14.00-15.00 Keskustelua ja seminaarin päätös
- Huom. ohjelma on alustava ja muutokset mahdollisia. Lisätietoja seminaarista antavat vs. apul.prof. Reijo Savolainen, TaY, Informaatiotutkimuksen laitos, PL 607, 33101 Tampere, puh. 931-2156 958, fax 931-2156 560, e-mail: lire-sa@uta.fi (internet) ja vs. apul.prof. Merja Minkinen, TaY, Tiedotusopin laitos, PL 607, 33101 Tampere, puh. 931-2156 304, fax 931-2156 248, e-mail: timehu@uta.fi (internet).

Kirjat ja raportit

- BRUSILA, Johannes
Finlandssvenskarnas musiksmak, musikupplevelser och radiovanor. — Helsinki : Yleisradio, 1994. — 118 s. — (Forskningsraport 1994:11).
- KIVIKURU, Ullamajja in collaboration with William Lobulu and Gervas Moshiro
Changing mediascapes? : a case study in nine Tanzanian villages. — Helsinki : University of Helsinki, Institute of Development Studies, 1994. — 194 s. — (Report B 1994:28). — 951-45-6908-3.
- KUVA ja vastakuva : sukupuolen esittämisen ja katseen politiikkaa / Toim. Leena-Majja Rossi. — Helsinki : Gaudeamus, 1995. — 287 s. — 951-662-602-5.
- Kirja esittelee näkökulmia feministiseen kulttuurikritiikkiin. Kirjoittajina ovat yhdysvaltalaiset tutkijat Bell Hooks, Teresa Podlesney, Cathy Schwichtenberg, Tania Modleski, Silvia Kolbowski, Maud Lavin, Linda Nochlin, Kate Lincker, Trinh T. Minh-ha, Liz Kotz ja Judith Butler.
- RADIO- ja TV-tutkimuksen vuosikirja 1994 / Toim. Heikki Kasari. — Helsinki : Yleisradio, 1994. — 128 s. — 951-43-0692-9.
- Sisältää artikkelit: TV-katselun kehitys (Seija Nummi), Radioyleisö 1993-1994 (Rajja Sarkkinen), Naiset ja miehet radionkuuntelijoina ja TV:n katselijoina (Rajja Sarkkinen), TV-yleisön segmentoituminen (Seija Nummi), Taustalla vai keskittyen : radiokuuntelun dikotomiaa (Erja Ruohomaa), Eurooppalaiset standardit on jo laadittu TV-yleisötutkimukselle (Heikki Kasari), Yleisradion ulkomaisten ohjelmien tarjonta ja katselu (Vesa Pihanurmi), Katsojan näkökulma laajakuvatelevisioon (Johanna Jääsaari), Television urheiluohjelmat (Vesa Pihanurmi), YLE:n viestintätutkimuksen keskeiset tulokset (Tuuli Tukianen), Ajankohtaisohjelmien yleisöt alkuvuonna 1994 (Vesa Pihanurmi), Privaatti Pyykkö eli keskusteluohjelmat ja yksityisen alue televisiossa (Minna Aslama), Kun radio huomasi nuorison (Paavo Oinnen) ja Radion sujuvuus uudessa tuotantokulttuurissa (Marianna Ruokonen).
- RAITILA, Pentti
Joustavaa kierätystä teideympäristössä : raportti tiede- ja ympäristöjournalismin erikoistumisohjelmasta. — Tampere : Tampereen yliopisto, 1994. — 87 s. — (Tiedotusopin laitos, julkaisuja, C 19). — 951-44-3656-3.
- RÅBERG, Elina
Kaapelitelevisiotoiminta Suomessa vuonna 1993. — Helsinki : Liikenneministeriö, 1994. — 27 s. — (Liikenneministeriön julkaisuja 1994:48). — 951-47-9685-3.
- RÅBERG, Elina
Viestimien käyttö Suomessa : tiivistelmä Intermedia94 -tutkimuksesta. — Helsinki : Liikenneministeriö, 1994. — 16 s. — (Liikenneministeriön julkaisuja 1994:49).
- SAUKKO, Paula
The Vyborg bang 2 : study of a rumour in Vyborg, Russia about a nuclear accident in Finland. — Tampere : Tampereen yliopisto, 1994. — 48 s. — (Tiedotusopin laitos, julkaisuja, B 40). — 951-44-3676-8.
- SAURI, Tuomo
Joukkoviestinnän talous 1993. — Helsinki : Tilastokeskus, 1994. — 19 s. — (Kulttuuri ja viestintä 1994:4).
- TIETOVERKKOJEN kansalliset kehittämislinjat 1995-1998. — Helsinki : Liikenneministeriö, 1994. — 47 s. — (Liikenneministeriön julkaisuja 1994:57). — 951-723-008-7.
- VÄLIVERONEN, Esa
Tiede ja ympäristöongelmat julkisuudessa. — Tampere : Tampereen yliopisto, 1994. — 129 s. — (Tiedotusopin laitos, julkaisuja, A 83). — 951-44-3654-7.
- Artikkelit**
- ISOTALUS, Pekka & PÖRHÖLÄ, Maili
Mikä presidenttiehdokkaiden televisiokeskustelussa kiinnostaa nuoria? — Politiikka 36(1994)4, ss. 272-282.
- KANGASNIEMI, Hanna
Kuvien välistä, kuvien takaa : miten tutkia lesboelokuvia? — Lähikuva (1994)4, ss. 52-68.
- KASARI, Heikki
Metered television : audience measurement in Finland. — NORDICOM-Information (1994)3-4, ss. 45-49.
- KOSKI, Anne
TV-kuva ja valtiotaidon salat. — Kosmopolis 24(1994)3, ss. 27-38.
- MÄNTYLÄ, Jorma
Kotimikrolla tiedon valtateille. — Tiede 2000 (1994)6, ss. 28-32.
- PANTTI, Mervi
Englannin uusi aalto : vangittu vai vapaa? : kansallisuus — realismi — brittiläinen uusi aalto. — Filmihullu (1994)6, ss. 32-39.
- PIISPA, Matti
Tupakointi julkisen keskustelun kohteena. — Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 3(1994)2, ss. 196-202.
- STENVALL, Maija
Pokeria vai sissisotaa : tutkimus poliittisen uutiskielen metaforista. — Politiikka 36(1994)4, ss. 261-271.
- TV-SARJAT : Lähikuva-lehden teemakonaisuus / Lähikuva (1994)4, ss. 5-51.
- Sisältää artikkelit: Tie kotiin : yhteisöutopia ja sukupuoli Metsoloissa (Iiris Ruoho), On aika lähteä naamiaisiin : Alma ja Doris feministisen representaation jäljillä (Kaarina Nikunen), "Mannet muuttaa naapurin" : romanipresentaatioista 1990-luvun taitteen suomalaisissa televisio-ohjelmissa ja elokuvissa (Matti Salakka), Suomalainen televisio vuonna nolla (kaksi) (Veijo Hietala), Japanilainen prehedraama televisiossa : terebi hōmu doraman geneeriset piirteet (Katja Huhta).

Tutkielmat 1994

HELSINGIN YLIOPISTO VIESTINNÄN LAITOS

AHLFORS, Minna. Helsingin yliopiston viestinnän koulutusohjelma : nykytila ja kehitysmahdollisuus.

BRANDER, Jonna. På lätt svenska : en undersökning av journalistisk text anpassad för invandrare.

ERKKILÄ, Eija. Viestintäilmasto, tiedon etsintä ja arvoihin suhtautuminen organisaatiomuutoksen eri vaiheissa : ennen — jälkeen tapaus-tutkimus.

HAAKANA, Merja. Vieläkö törky on törkyä? Rillumarelokuvien ensi-iltakriittikkien vertailua televisio-kriittikkeihin.

HAKALA, Salli. Julkisuus ja valtionhallinnon tiedotus.

HALLA, Hanna. Taloudellisen Tiedotustoimiston Euroopan Unionia koskeva koulupalvelutoiminta yhteiskunnallisena viestintäkampanjana.

HANHIKORPI, Minna. Yleinen tietoverkko viestinnän monipuolistajana : TeleSammon käyttötutkimus.

HEIKKINEN, Seppo. Julkisen palvelun urheiluohejmien seuraaminen vanhassa ja uudessa välineympäristössä.

HEVONJAA, Jaana & Zachariassen, Sari. Kauniit ja rohkeat : tutkimus päivittäisen saippua-kooperan yleisöstä.

HOLLMING, Heidi. Yritystiedottajan eettiset ongelmat sisäisessä ja ulkoisessa tiedottamisessa.

HUOPALAINEN, Heidi. Satellit-TV i Europa : satellit-TV:ns betydelse och möjligheter för en integrerad, sameuropeisk audiovisuell politik samt för ett enhetligare europeiskt programutbud.

HUTTUNEN, Kati. Työyhteisön viestinnän tehon mittaaminen.

HÄRKÖNEN, Tiina. Kansainvälistyvän yrityksen viestinnän järjestelyt : tapaus-tutkimus viidessä suomalaisessa yrityksessä.

HÄRME, Peppi. Kulttuurivälinen viestintä monikulttuurisessa ryhmässä : tapaus-tutkimus kansainvälisen opiskelijajärjestön, AIE-SECin puitteissa.

JAATINEN, Miia. Kontingenssimalli julkissuhdestrategioille ja EU-jäsenkysymys.

JAATINEN, Salla-Maria. Mainonnan, tiedottamisen ja henkilökohtaisen viestinnän vaikutus yhteisökuvaan.

KAIPAINEN, Marjo. Suomi-rockin sanoma : yhteiskuntakriittikkä vai lauluja tunteista?

KARKULAHTI, Mika. Itsekeskeisyydestä myyntikulttuuriin? Postin jakelutoimipaikan kulttuuri ja sen tutkiminen.

KOIVULEHTO, Mikko. Ympäristöaiheiset uutiset televisiossa.

KOMI-VERMEULEN, Tiina. Koulutelevisio-ohjelmien käyttö : tutkimus koulutelevisio- ja kieliohjelmien käytöstä peruskoulussa ja lukiossa lukuvuonna 1992-1993.

LAURILA, Matti. Elokuva televisiossa : tutkimus Suomen valtakunnallisten kanavien elokuvatarjonnasta vuonna 1993.

LINDFORS, Helena. Nais- ja mieskuva mainoksessa : semioottinen kuva-analyysi nais- ja mieskuvan muutoksesta ravintoaiheisissa mainoksissa vuodesta 1957 vuoteen 1993.

MUSTONEN, Urho. TV-ohjaaja ja suoran TV-lähetksen ongelmat.

MÄÄTTÄNEN, Marjut. Paperiton toimisto käyttäjän näkökulmasta : image-kokeilu Eläke-Varmassa.

NURMI, Kirsi. Joustavan tuotantomallin viestinnälliset ratkaisut.

PELTONEN, Jarkko. Jim Jarmuschin Stranger than Paradise : neoformalistinen elokuva-analyysi.

PULKKINEN, Eero. Etusivu uusiks' : palkitun suomalaisen sanomalehtitaiton kehitys ja hyvän taiton ominaisuudet.

ROSENBLAD, Lars. EG-kampanjen i kommunalvalet 1992.

RUUSKA, Kai. Projektiviestintä (sivulaudatur)

SILÉN, Sirpa. Persoonamuodot kolmessa ranskalaisessa aikakauslehdessä : vertaileva tutkimus (sivulaudatur)

SIVULA, Hannu. Julkisen palvelun televisio murroksessa.

TOIVONEN, Aija. Maantieteellisen etäisyyden vaikutus organisaation sisäiseen viestintään : tutkimuskohteena Rautakirja-yhtymä.

TUOMINEN, Maija. Kunnallisten kuluttajaneuvojen oikeudellisen tiedon tarve.

VUORENPÄÄ, Joonas. Valtaliitti EY-kysymyksessä : tutkimusaineistona 1.1.1992-31.5.1993 esitetyt TV 1:n ja TV 2:n suomenkieliset EY:tä käsittelevät ajankohtaisohjelmat.

LISENSIAATTITYÖT

AULA, Pekka. Kaos — viestinnän uusi paradigma vai tehoton metafora? : kaaosteoria osana viestintätutkimuksen viitekehystä.

SASSI, Sinikka. Kolme näkökulmaa uuden viestintäteknikan ymmärtämiseen.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO VIESTINTÄTIETEIDEN LAITOS/JOURNALISTIikka

KIVISTÖ, Tapani & MÄNTYMAA, Erkki. Nuortenlehti vai nuorten lehti : hyvä sanomalehti 16-18-vuotiaiden keskuksomalaisten mielestä.

PULKKINEN, Kimmo. Valokuvan käyttö sanomalehtien pöremääräisillä 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa.

USKALI, Turo. Moskovan kirjeenvaihtajien työstä : tutkimus suomalaisten Moskovan kirjeenvaihtajien työn muutoksesta glasnostin aikana (1985-1993).

VIESTINTÄTETEIDEN LAITOS/
PUHEVIESTINTÄ

HEIKKINEN, Kirsi-Margit. Välttämätön tulevaisuus : diskurssianalyttinen tapaustutkimus Maanantaiseuran kolmen ensimmäisen istunnon keskustelujen välttämättömyysretoriikan käytöstä.

HEISTO, Outi. Viestintämyönteisyys ja tyytyväisyys parisuhteessa : arvioita omasta ja kumppanin viestinnästä.

HUHTANIEMI, Jouni. Huumorilla vai ilman? : opettajan ja oppilaiden käsityksiä ja kokemuksia opettajan huumorista oppitunneilla.

IKOLA, Johanna. Suomalaisen harrastajanäyttelijän ilmaisukoulutus.

JÄKÄLÄ, Mikko & RIIKONEN, Meija. Action research on service quality. Case : Jyväskylän regional tourist service.

LUKKARI, Ulla. "Ei oppikirjaesittely ojaan kaada" : WSOY:n oppikirjaesittely markkinointiviestintänä ja suostutteluprosessina.

LUUKKA, Minna-Riitta. Metadiskurssi ja tieteellinen teksti : puhuttujen ja kirjoitettujen tekstien tekstuaalisia, interpersonaaalisia ja kontekstuaalisia piirteitä.

MIETTINEN, Hilikka. Suomalaisten suhtautuminen ulkomaalaisen suomenkieliseen puheeseen.

TALVINEN, Sanna. Tuettu lauluääni : suomalaisten laulunopettajien näkemyksiä tukilaulusta ja sen opettamisesta.

VERTANEN, Tuija. Konfliktiratkaisu perheessä : arviointi omasta ja kumppanin viestinnästä.

VÄHÄNIKKILÄ, Raimo. Draaman tarkastelua viestinnällisenä taito- ja taideaineena : tapaustutkimus draamapedagogiikasta lastentarhanopettajien koulutuksessa.

LISENSIAATTITYÖ

KARSTINEN, Eija. Poliisikuulustelu puheviestinnän näkökulmasta : poliisin viestintä omaisuusrikoksiin syyllisiksi epäiltyjen kuulustelussa ja kuulustelujen rakenne.

LAPINYLIOPISTO
MEDIATETEEN LAITOS

LISENSIAATTITYÖ

EERIKÄINEN, Hannu. Muutos ja utopia : media, postmoderni, avantgarde. Mediatieteellisiä tarkasteluja.

TAMPEREEN YLIOPISTO
TIEDOTUSOPIN LAITOS

AALTO, Tuija. Yhdysvaltalaiset yliopistoradiot julkisen palvelun tarjoajina.

ABERRA, Zelealem. Monolingual Policy and Its Impact on Mass Media: The Case of Etiopia.

ANDELL, Pia. Elämää kaksosena. Erään televisiodokumentin muutokuva. Dokumenttielokuva perinteen, tekijän ja katsojan silmin. (Journalistinen tutkielma)

ANDERSIN, Maria. Matka arkipäivän epätoollisuuteen. Suomalaisen reportaasikuvan murros 1984-1992 esimerkkinä Helsingin Sanomien Kuukausilite.

ANTOLA, Tarja. Tapaus Juhantalo. Kauppa- ja teollisuusministeri Kauko Juhantalon eroon johtaneen prosessin käsittely seitsemässä sanomalehdessä 1.5. — 31.8.1992.

BANERJEE, Mira. Mustallakin on merkitystä. Pakolaisaiheisten televisiotekstien merkityspotentiaalit ja rasismiin suhteutuvat funktiot.

HERLEVI, Kaisa. Suomalaisen elokuvan edellytykset ja niiden parantaminen. Rahallisten, henkisten ja materiaalistien voimavarojen kolmiödraama.

HUHTA, Katja. Wataru seken wa oni bakari. Representation of mother-in-law and daughter-in-law and their relationship in a Japanese television family drama.

KOLEHMAINEN, Mari. Modemin' muroksen jäljillä. Retorinen analyysi viiden suomalaisen sanomalehden EY-aiheisista pääkirjoituksista moderni-, postmoderni- ja postmodernismi -keskustelun valossa.

KORPELA, Kirsi. The art of science journalism.

LAITINEN, Eitta & Pöllänen, Katja. Tekstimaailman pläjäyksiä vai kelpo tiedonvälittäjä? Kaupunkilehdet ja niiden journalismin erityispiirteet.

LANAS Cavada, Sijja Daniela. Dokumenttielokuva journalismin keinoin. Journalistisen tv-dokumentin lajityyppinen varhaishistoria 1965-1974 TV 2:ssa syntyneen ns. dokumentaristien koulukunnan valossa.

LEHTISALO, Anneli. Myytit 1980-luvun menestyselokuviissa.

LÖFMAN, Anna-Leena. Lama Etelä-Suomen Sanomissa, Demarissa ja Uusimaassa. Onko paluuta entiseen?"

MALIN-PERHO, Päivi. Sanoma- ja paikallislehtien naispäälikköt. Urapolku, perheasema ja sukupuolen vaikutus uralla sekä asema naispäälikönä.

MANTILA, Sari. Lapsen ja television suhteen kehitystä etsimässä. Strukturalistisen semiotiikan sovellus lasten televisionkatselua kuvaaviin kirjoihin kolmelta vuosikymmeneltä.

MATTILA, Pertti. Nk. taisteleva sosiaalidemokratia ja vasemmiston päälehdet 1946-1948.

MERILÄINEN, Teresa. Mass Media as a Tool For Greenpeace.

MIKKOLA, Mari. Aids-aikapommi räjähtämällä Thaimaassa. Iltalehden aids-uutisten otosikoiden metaforat vuosina 1986-1992.

MWATSE, Evaristo. Making Television Useful in a Developing Country — The Case of Zimbabwe.

NAULA, Tiina. Nopeuden ja kauneuden symbioosi — urheilujournalismin naiskuva kolmessa suomalaisessa sanomalehdessä, tutkimuskohteena yleisurheilun MM-kilpailut 1993.

RANTALA, Jyri. Kansa katseli — diskurssit kertovat. Audiovisuaalisten tekstien analysointiin soveltuvien narratologisten ajatusvälineiden hahmottelu.

RANTANEN, Päivi. Paavon palttoo — Professori Ilkka Niiniluoto ompeli Helsingin yliopiston takahuoneessa työryhmineen kansalle palttoa, jota ilman Suomi ei voisi elää. Diskursiivianalyysi kohutusta hankkeesta.

SAARI, Timo. Kuvaruutulehteä etsimässä. Kuvaruutulehden käsite, sovellutukset ja merkitys.

SALIN, Virpi. Kohtaamisia eli mainonta ja journalismi samassa Rovaniemen junassa. Lapin kansainvälistymisprojektin esitesarjan suunnitteluprosessi. Mainonnan ja journalismin rajankäyntiä.

SUOMALAINEN, Tiina. Työn pitkä käsi. Tutkielma toimittajan työn ja vapaa-ajan suhteesta.

SÄRKELÄ, Pasi. Strukturalistinen myytti elokuvan ja katsojan yhdistäjänä. Amerikkalaisten ihanteiden murskautuminen ja eheytyminen Oliver Stonen Vietnam-elokuvissa.

TANNER, Sari. Image of Hunger. The visual representations of hunger in two Finnish Newspapers 1983-1992.

TAURA-JOKINEN, Erja. Esitelehti ehostautuu. Ammattopilaiksen julkaisun uudistusprosessi.

TORVINEN, Sari. Kuinka Pohjois-Suomen maakuntalehdet ovat kohdanneet laman? Onko talouden alamäki köyhdyttänyt myös journalismin.

URMAS, Olli. Työttömät toimittajat. Haastattelututkimus toimittajien työttömyyskokemuksista ja työllistymismahdollisuuksista.

VEHKASAARI, Mika. Suomen lehdistö amerikkalaisessa univormussa. Analyysi viiden suomalaisen sanomalehden Persianlahden konfliktia käsitteleistä pääkirjoituksista.

VIUHKO, Ari. Punainen tähdenlento. Aamu-

lehden, Demarin, Helsingin Sanomien, Kansan Uutisten, Suomenmaan ja Uuden Suomen suhtautuminen Neuvostoliiton vallankaappaukseen elokuussa 1991.

LISENSIAATTITYÖT

HEINONEN, Ari. Vaihtokoiran omatunto. Journalismin itsesääntely ja toimittajat.

RIDELL, Seija. Kaikki tiet vievät Genreen. Tutkimusretkiä tiedotusopin ja kirjallisuustieteen rajamaastossa.

RINNE, Harri. Aikakauslehden lukija-lehti-suhte. Tapaus Suomen Kuvalehti. Cum laude approbatur.

VÄLIVERRONEN, Esa. Valistuksen markkinat. Tulkinta tieteen, joukkoviestinnän ja ympäristöongelmien suhteista.

TURUN YLIOPISTO

TAITEIDEN TUTKIMUKSEN LAITOS/ELOKUVA- JA TELEVISIOTIEDE

LEHTOVUORI, Juha. Walt Disney'n Nalle Puhin seikkailut ja Sergio Leonen dollari-trilogia psykoanalyttisen Alkutila-regression representaationa.

NORVANTO, Tuomo. Melodraama, neoformalistinen tyylin tutkimus ja Teuvo Tuilon 1940-luvun suomalainen naistriptyyppi.

PANTTI, Mervi. Nollavuodesta hulluun vuoteen : suomalaisen elokuvan rakennemuutos 1961-1968.

SALAKKA, Matti. "Vain mustalainen ymmärtää mustalaista" : romanit 1940- ja 1950-luvun kotimaisessa elokuvassa.

STEDT, Juhana. C. S Peirce ja audiovisoiden logiikka.

VIITANEN, Johanna. Lumikuningatar tytön kasvukertomuksena ja satuelokuvana.

LISENSIAATTITYÖT

HONKA-HALLILA, Ari. Nummisuutarien ja sen kolmen filmatisoinnin kertonta.

KOIVUNEN, Anu. Isänmaan moninaiset äidinkasvat : sotavuosien suomalainen "naisten elokuva".

VAASAN YLIOPISTO

VIESTINTÄTETEIDEN LAITOS

HAKOLA, Seija. Varauksellisuus ja johtamiseen liittyvät arvot : kielellinen analyysi varauksellisuudesta.

HARAKKA, Terttu. Stereotyyppiä ja todellisuutta suomalais-japanilaisessa viestinnässä : tarkastelun kohteena pohjalainen yritysjohto.

INKINEN, Sam. Multimediaalinen viestintä ja virtuaalitodellisuus : johdatus käsitteistöön ja problematiikkaan.

LESONEN, Raija. Vienan runosukujen suomalaiset lähtöalueet nimistötietojen valossa.

NIKKARI, Jaana. Kielen merkitys sisäisen organisaatioviestinnän onnistumiselle : tutkimuskohteena tietäoksen Vaasan tiepiiri.

RAPILA, Ritva. 'Much as I like talking to you I can't hear you' : communicative fluency in Finnish-British telephone conversations.

LISENSIAATTITYÖ

PAKKALA, Tuija. Suomalaiset ja saksalaiset tuote- ja yritys esitteet : semioottisia ja lingvistisiä huomioita kielellisen ja kuvallisen informaation välisestä suhteesta.

Tiedotustutkimus ilmestyy seuraavasti

	deadline	ilmestyy
2/95	31.03.	15.05.
3/95	30.08.	15.10.
4/95	30.10.	15.12.

■ Kommunikaatio nousee haudastaan

Tiedotusopin peruskurssi saatetaan luennoitsijasta riippuen aloittaa esim. yrittämällä määrittellä viestinnän käsite — tai inventoimalla erilaisia määritelmiä — ja kertomalla, että sanana viestintä ympäritin suomen kieleen vuonna 1966. Se on tarkoitettu sanan kommunikaatio vastineeksi ja kommunikaatiosta tuli näin kielessämme tarpeeton.

Vai tuliko sittenkään? Suomen kielen lehtori ja dosentti *Tuomo Jämsä* kirjoitti *Kalevassa* (9/94) sanan kommunikaatio etymologiasta, jonka hän palautti latinan *communicare*-verbiin ("yhdistää, tehdä yhteiseksi"). "Viestintä ja kommunikaatio eivät ole vastakohtia. Ne vain koodaavat maailman kokemuksia hiukan eri tavalla. Kumpakaan tarvitaan." Jämsä oli näin sovinnollinen.

Toisaalta hän korosti, että "sanat eivät pääse pakoon merkitysyhteyksiään" eli sanojen viestintä ja kommunikaatio käyttäminen synonyymeinä on jotenkin virheellistä. Peilaaja taas väittää, että sanojen merkitykset ovat sopimukseenvaraisia ja muuttuvia, ja on järkevää samaistaa viestintä ja kommunikaatio — jolloin

jälkimmäistä ei siis enää tarvita — ja niillä vaikkapa verissä päin, mikä on muita hedelmällisempi viestinnän käsitteen ymmärtämisen tapa.

Mikähän muuten on Tuomo-etunimen etymologia? Entä sukunimen Jämsä?

■ Laadullisten menetelmien voittokulku

Kansantaloustieteilijä *Jouko Ylä-Liedenpohja* herätti taannoin tiedotustutkijoidenkin huomiota suomimalla kovin sanoin ja toki syystä talousjournalismia. Mutta entä kun hän tekee sitä itse?

Suomen Kuvalehdessä (4/95) Ylä-Liedenpohja kirjoitti otsikolla *Työnteko kannattavaksi* verottoman kansalaispalkan puolesta. Siihen voitaisiin siirtyä korvaamalla periaatteessa kaikki nykyisen aktiiviväestön tukimuodot sillä. Mikäpä siinä, Peilaaja huudahtaa.

Mutta kuvatessaan nykyisiä tukimuotoja Ylä-Liedenpohja kulkee virran mukana. Kun pariskunnasta toinen jää työtä vaille, toisenkin kannattaa heittäytyä työttömäksi. Syy on että "sosiaalivirasto maksaa - - - ruhtinaallisia puoliskorotuksia."

Kumma juttu, Peilaaja tuntee työttömiä pariskuntia, joiden kokemukset puoliskorotuksista ja ylimalkaan saamastaan tuesta ovat aivan toiset. Olisikohan villakoiran ydin siinä, että Ylä-Liedenpohja on ajamassa laadullisia menetelmiä sisään taloustieteeseen? Reilut markkamääräiset luvut eivät taatusti olisi retorisesti yhtä vaikuttavia kuin hänen nyt käyttämänsä adjektiivi ruhtinaallinen. Vanhakanlaisena positiivistina Peilaaja vaatii: numerot pöytään!

■ Näinä aikoina ei ole helppo olla mies

Maan suurin sanomalehti kertoi taannoin (2.1.) *Sara Heinämaan* kirjoittaneen, että "yksipuolisesti miehisessä kirjallisuudessa häiritsee ja kyllästyttää ennen muuta minä-sanan hallitseva asema".

Niinpä niin. Kun naistutkimus kymmenkunta vuotta sitten tunkeutui tiedotusopin siihen saakka miehiseen kabinettiin, se ensi töikseen pani matalaksi mies- eli miesten tekemän journalismin. Ja miksi? Siksi että se on neutraalia, tekijä häivyttää itsensä pois mm. kieltäytymällä käyttämästä minä-sanasta.

Numeron kirjoittajia

Erkki Karvonen, YTL, vs. assistentti, TaY, tiedotusopin laitos
Timo Kuronen, FK, ATK-päällikkö, Geologian tutkimuskeskus
Matti Leiwo, FT, vs. professori, JyY, viestintätieteiden laitos
Esa Reunanen, YTM, tutkija, TaY, tiedotusopin laitos
Seija Ridell, FM, YTL, tutkija, TaY, tiedotusopin laitos
Tarja Savolainen, VTM, tutkija, HY, viestinnän laitos

English summaries

Erkki Karvonen

How viewers used a comic sketch TV programme to gain control of their life and make it more comfortable

The article discusses the ways in which viewers used a popular television series to make their everyday life more meaningful and more comfortable. The discussion is based on culture theory as well as on interviews with and letters from viewers. It is argued that the series, a primetime comic sketch programme called *Kummeli*, provided elements for what is described as "comfort work": for making life more comfortable at home, at school, at the workplace, in the army. Apparently capturing and reflecting its viewers' everyday life in a relevant manner, the series clearly "empowered" them and offered a diversion, as well as providing them tools for gaining control over their life.

Timo Kuronen

The European road to the Information Society

Europe is changing into an information society; or at least the European Union is hoping that that is the case. The European Commission is now in the process of preparing a joint information architecture for Europe, modelling it on the *National Information Infrastructure* as put forward by the Clinton Administration in the United States. The article begins with a brief description of the main goals of the NII. The EU's information architecture is outlined in the report compiled under Martin Bangemann as well as in two Commission documents. The main tenets presented in these documents

are discussed and their goals are compared with those of the NII. Reports published in Finland on the information society are more or less exact copies of the EU version; the article makes only a few preliminary comments on these reports.

Matti Leivo

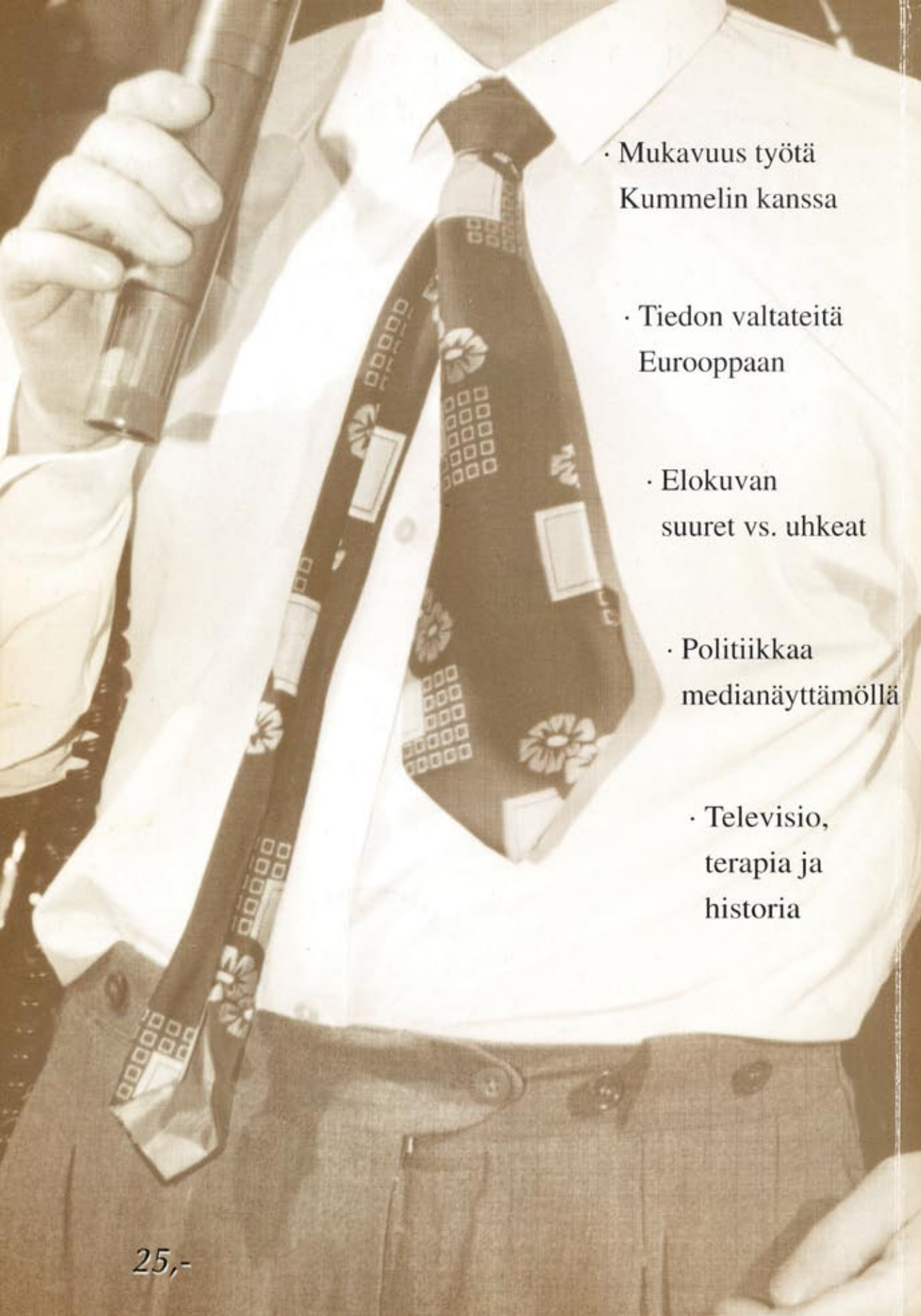
Presidential elections on the stage

The article applies a stage analogy to media politics, comparing media politics to the theatre stage and to the staging of a theatre piece. The media play is examined in the light of the 1994 presidential elections in Finland, and particularly against the lines of journalists. Inasmuch as models are incomplete descriptions of reality, they describe it from a certain point of view. The stage model offers the audience of the play, i.e. the voters, a useful perspective by facilitating a critical and analytical examination of media politics.

Tarja Savolainen

The gendered history of Finnish film

This discussion of the history of Finnish film is restricted to old, traditional histories; excluded is the more recent work which started in Turku in the late 1980s (e.g. Koivunen 1992; Laine 1994). The assessment of the texts is based, on the one hand, on the recent debate that has been going on in research on film history; and on the other hand, on a feminist perspective. The main concern is with general histories of film as well as with the studies that are considered to form the hard core of the history of film in Finland. These are at once the texts that contain the canonized ideological structures which are usually repeated in texts in other fields as well and which represent the so-called official truth — and which are countered by texts representing different values and based on different interpretations. Comments are also made on certain specific histories and reports, which offer useful examples with regard to the questions dealt with.

A man in a white dress shirt and a dark tie with a repeating pattern of squares and flowers is holding a microphone. The tie is knotted and hangs down. The background is a plain, light color.

· Mukavuus työtä
Kummelin kanssa

· Tiedon valtateitä
Eurooppaan

· Elokuvan
suuret vs. uhkeat

· Poliittikkaa
medianäyttämöllä

· Televisio,
terapia ja
historia